

Grønne verdier og partivalg

En komparativ analyse av seks vesteuropeiske land

Ellen Austerheim

Masteroppgave i statsvitenskap
Institutt for statsvitenskap
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Juni 2008

Forord

Masteroppgaven er ved veis ende, og dermed er det tid for å takke alle som på ulike måter har bidratt.

Først og fremst vil jeg takke veilederen min, førsteamanuensis Hans-Kristian Hernes, for uvurderlig oppfølging gjennom hele prosessen. Raske og konstruktive tilbakemeldinger, og gode råd om både problemstilling, teori og struktur har drevet meg fremover i skrivingen. Jeg vil også takke førsteamanuensis Marcus Buck for nyttige innspill særlig rundt statistikk. Det har vært til stor hjelp.

Venner og familie har vært gode å ha i en lang og arbeidskrevende prosess, så takk til dere alle. Spesielt takk til mine to brødre for korrekturlesing og datahjelp i innspurten, og til mamma og pappa for all støtte og oppmuntring.

De data som er benyttet i denne avhandlingen er stilt til disposisjon av European Value Systems Study Group (EVSSG). Datasettene fra European Values Studies 1990 og 1999/2000 er gjort tilgjengelig via Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Verken EVSSG eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her.

Tromsø, 1. juni 2008

Ellen Austerheim

Innhold

1	Innledning	1
1.1	Tema	1
1.2	Problemstilling	2
1.3	Undersøkelsesland.....	4
1.3.1	Sverige.....	6
1.3.2	Danmark	7
1.3.3	Tyskland	9
1.3.4	Nederland	11
1.3.5	Italia.....	12
1.3.6	Spania	15
1.3.7	Oppsummering	16
1.4	Oppgavens disposisjon.....	16
2	Teori.....	18
2.1	Teoretisk bakgrunn: fra sosiostrukturelle til verdibaserte forklaringsfaktorer i studiet av velgeratferd.....	18
2.2	Ronald Ingleharts teori om ”den stille revolusjon”	21
2.3	Kritikken mot Ingleharts teori	24
2.4	Miljøpolitikk, miljøbevegelse og grønne partier.....	26
2.5	Hypoteser	28
3	Data og metode	32
3.1	Valg av datamateriale.....	32
3.2	Metodiske utfordringer.....	34
3.3	Avhengig variabel	34
3.3.1	Sverige.....	35
3.3.2	Danmark	36
3.3.3	Tyskland	37
3.3.4	Nederland	37
3.3.5	Italia.....	38
3.3.6	Spania	39
3.4	Grønne variabler.....	40
3.5	Sosiostrukturelle variabler.....	41
3.6	Korrelasjoner og sammensatte mål	42
3.7	Analysemål- og teknikker	44
4	Bivariat analyse	47
4.1	Gjennomsnittsskårer på den grønne verdiindeksen.....	47
4.2	Bivariate sammenhenger mellom sosiostrukturelle variabler og grønne verdier.....	49
4.2.1	Kjønn og grønne verdier	49
4.2.2	Alder og grønne verdier	50
4.2.3	Utdanning og grønne verdier.....	51
4.2.4	Inntekt og grønne verdier	52
4.3	Bivariate sammenhenger mellom grønne verdier og partivalg	53
4.3.1	Grønne verdiers betydning for partivalg	53
4.3.2	Grønne verdier og deltakelse ved valg.....	55
4.3.3	Grønne verdier og partipreferanse.....	56
4.4	Oppsummering og diskusjon av resultater fra den bivariate analysen.....	61
5	Multivariat analyse	65

5.1	Sosial struktur, grønne verdier og partivalg	65
5.2	Oppsummering og diskusjon av resultater fra den multivariate analysen	67
6	Avslutning	70
6.1	Oppsummering av empiriske hovedfunn	70
6.2	Avsluttende kommentarer	72
7	Litteratur	77
8	Appendiks	83
8.1	Frekvenstabeller: grønne variabler.....	83
8.2	Frekvenstabeller: sosiostrukturelle variabler	85

Tabell- og figurlister

Tabell 1.1: Landoversikt Vest-Europa.	5
Tabell 1.2: Sverige: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.	7
Tabell 1.3: Danmark: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.	9
Tabell 1.4: Tyskland: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.	10
Tabell 1.5: Nederland: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.	12
Tabell 1.6: Italia: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.	14
Tabell 1.7: Spania: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.	15
Tabell 3.1: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Sverige i 1990 og 1999/2000.	35
Tabell 3.2: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Danmark i 1990 og 1999/2000.	36
Tabell 3.3: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Tyskland i 1990 og 1999/2000.	37
Tabell 3.4: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Nederland i 1990 og 1999/2000.	37
Tabell 3.5: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Italia i 1990 og 1999/2000.	38
Tabell 3.6: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Spania i 1990 og 1999/2000.	39
Tabell 3.7: Korrelasjonsmatrise grønne variabler.	43
Tabell 4.1: Gjennomsnittsskårer på den grønne verdiindeksen i 1990 og 1999/2000.	48
Tabell 4.2: Korrelasjoner mellom kjønn og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.	49
Tabell 4.3: Korrelasjoner mellom alder og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.	50
Tabell 4.4: Korrelasjoner mellom utdanning og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.	51
Tabell 4.5: Korrelasjoner mellom inntekt og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.	52
Tabell 4.6: Korrelasjoner mellom grønne verdier og partivalg i 1990 og 1999/2000.	54
Tabell 4.7: Resultater fra logistisk regresjon av variabelen stemme/ikke stemme på variabelen grønne verdier, 1999/2000.	55
Tabell 4.8: Resultater fra logistisk regresjon av variabelen grønt parti/ikke grønt parti på variabelen grønne verdier.	56

Tabell 4.9: Resultater fra logistisk regresjon av variabelen venstresosialistisk parti/ikke venstresosialistisk parti på variabelen grønne verdier.....	59
Tabell 5.1: Sverige: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).	65
Tabell 5.2: Danmark: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).	66
Tabell 5.3: Tyskland: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).	66
Tabell 5.4: Nederland: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).	66
Tabell 5.5: Italia: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).	67
Tabell 5.6: Spania: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).	67
Tabell 8.1: Frekvensfordeling for variabelen B001.	83
Tabell 8.2: Frekvensfordeling for variabelen B002.	83
Tabell 8.3: Frekvensfordeling for variabelen B003.	84
Tabell 8.4: Frekvensfordeling for variabelen E020.	84
Tabell 8.5: Frekvensfordeling for variabelen kjønn.	85
Tabell 8.6: Frekvensfordeling for variabelen alder.	85
Tabell 8.7: Frekvensfordeling for variabelen utdanning.	86
Tabell 8.8: Frekvensfordeling for variabelen inntekt.	87
Figur 4.1: Sannsynlighet for stemme på grønt parti etter grønne verdier.	58
Figur 4.2: Sannsynlighet for å stemme på venstresosialistiske partier etter grønne verdier.	60

1 Innledning

“The basic value priorities of Western publics seem to be changing as their societies move into a Post-Industrial phase of development. This process of value change is likely to bring new issues to the fore. It may influence the public’s choice of candidates and political parties. Ultimately, it will help shape the policies adopted by Western elites” (Inglehart 1977:21).

1.1 Tema

En av valgforskningens sentrale oppgaver er å finne ut hvilke faktorer som er mest relevante for dannelsen av individuelle partipreferanser, og i hvor stor grad disse er avgjørende på valgdagen. Mens man tidligere med stor treffsikkerhet kunne forutsi en persons partipreferanse ut fra faktorer som fars yrke eller egen inntekt, er dette betydelig vanskeligere i dag. Et av de viktigste politiske utviklingstrekk i etterkrigstiden er nettopp at sammenhengen mellom velgernes sosiale bakgrunn og deres partivalg er svekket, og denne utviklingen har i større eller mindre grad funnet sted i alle de vesteuropeiske landene (Aardal 1999:50). Samtidig har man sett at velgernes verdisyn knyttet til nye politiske stridsspørsmål har fått en mer sentral betydning for valg av parti. Blant disse nye stridstemaene er natur- og miljøvern, som før slutten av 1960-årene hadde en relativt ubetydelig plass på den politiske agenda. I dag er dette et av de mest krevende, omstridte og viktigste politiske spørsmål, og et klart uttrykk for de nye verdikonfliktene. Jeg vil derfor i denne oppgaven se nærmere på sammenhengen mellom grønne¹ verdier og velgeratferd i vesteuropeiske land. En studie av dette temaet vil kunne belyse hvorvidt en generell økning i verdipreferansers betydning for partivalg også er tilfelle for grønne verdier, og hvilke partier de ”grønne” velgerne foretrekker. Et særlig fokus rettes mot grønne partier, og oppslutningen om disse. Før problemstillingen presenteres, vil det være nyttig å definere verdibegrepet.

I følge Rokeach (1973:5) er en verdi “en varig overbevisning om at en bestemt fremgangsmåte eller endelig tilstand er personlig eller sosialt å foretrekke fremfor en motsatt fremgangsmåte eller endelig tilstand”. Med utgangspunkt i dette allmenne verdibegrepet definerer Knutsen og Kumlin (2005:125) politiske verdier som ”foreskrivende overbevisninger som individene ønsker å se implementert i det politiske systemet, og

¹ Betegnelsen ”grønn” har siden 1950-årene blitt brukt for å indikere omtanke for miljøet (Garner 2000:2).

inkluderer de politiske deltakelsesformene individene søker å påvirke politikken gjennom". De politiske verdiene forteller hva slags samfunn som er ønskelig, og hvilke politiske beslutninger man mener er riktige. På denne måten oppfattes verdier som den mest grunnleggende orienteringen hos individer, og verdibaserte prioriteringer vil derfor være av relativt stabil karakter (Knutsen 1988:165). Videre fremskaffer verdier standarder som påvirker befolkningens holdninger og atferd (Dalton 2002:78). I denne sammenheng argumenterer Rokeach (1973:18) for at verdier påvirker atferd indirekte, ved først å påvirke holdninger til aktuelle stridsspørsmål. Innenfor valgforskningen er det vanlig å operere med et sett av verdier, mer enn enkeltverdier. Slike sett kalles verdiorienteringer, og defineres som "a set of patterned, or constrained, attitudes" (Van Deth og Scarbrough 1995:22).

1.2 Problemstilling

Det finnes i liten grad noe samlet teoretisk perspektiv for litteraturen som omhandler holdninger til natur- og miljøvern. Et hovedsynspunkt er likevel at det har skjedd en verdimeisig endringsprosess i avanserte industrisamfunn, også beskrevet som en overgang fra "gammel politikk" til "ny politikk". Ronald Inglehart har i denne sammenheng utviklet en omfattende teori som søker å forklare denne verdiendringsprosessen. Han peker på at fokuset har dreid fra økonomiske og materialistiske verdier til såkalte postmaterialistiske verdier, og natur- og miljøvern må ses på som en del av et slikt fremvoksende verdiset. I følge Inglehart er det verdikonflikter relatert til denne materialisme-/postmaterialismedimensjonen som utgjør "den nye politikken", og som gradvis vil erstatte de tradisjonelle sosiostrukturelle konfliktene. Ingleharts teori beskriver altså en overgang fra klassebasert til verdibasert politisk atferd og holdningsdannelse. Teorien har stått sentralt i flere tidligere studier innenfor dette fagfeltet, og den vil også være utgangspunkt for denne analysen (Aardal 1993:32-34, Knutsen 1994:3).

En komparativ undersøkelse gjennomført av Knutsen (1994) tar for seg sammenhengen mellom sentrale verdiorienteringer og partivalg i 13 vesteuropeiske land. Undersøkelsen, som baserer seg på data fra European Values Study 1990, fokuserer på verdiorienteringer knyttet til både "gammel politikk" og "ny politikk". Knutsen (1994:3-7) velger å måle verdiorienteringene innenfor "ny politikk" ved hjelp av tre dimensjoner: materialisme/postmaterialisme, frihetlig/autoritær og verdiorienteringer knyttet til natur- og miljøvern. Dette må ses i sammenheng med den kritikken som er rettet mot Ingleharts konseptualisering og operasjonalisering av verdiendringsprosessen, og som det vil bli gjort

nærmere rede for i teorikapitlet. Når det gjelder verdiorienteringene knyttet til natur- og miljøvern, finner Knutsen (1994:41ff) at de grønne og de venstresosialistiske partiene har det mest "grønne" elektoratet. Samtidig viser det seg også at de grønne partienes velgere er betydelig "grønnere" enn velgerne til de venstresosialistiske partiene. I mange land har også de liberale partiene velgere som vektlegger grønne verdier. I motsatt ende av skalaen har de høyre-radikale partiene det mest "anti-grønne" elektoratet, men også konservative, kommunistiske og kristendemokratiske partier har overvekt av "anti-grønne" velgere. Undersøkelsen viser også at korrelasjonen mellom denne "grønne/anti-grønne" dimensjonen og partivalg er moderat til høy.

Knutsen og Kumlin (2005) har i en senere undersøkelse studert sammenhengen mellom ulike verdiorienteringer og partivalg over tid i fem vesteuropeiske land. De finner blant annet at verdiorienteringene knyttet til "ny politikk" har fått økt forklaringskraft for partivalg i det lange løp. Mer konkret viser analysen at "ny politikk"-verdier har fått økt forklaringskraft fra 1970- til 1980-årene. Etter 1980-årene finner de imidlertid ingen universell lineær tendens som peker i retning av at disse verdiorienteringene øker sin forklaringskraft for partivalg i fire av de fem landene (Knutsen og Kumlin 2005:155).

I denne oppgaven ønsker jeg å foreta en ny analyse av verdiorienteringer og partivalg, men da med fokus på de grønne verdiene. Det overordnede spørsmålet som oppgaven tar for seg er:

- Hvilken betydning har grønne verdier for partivalg?

For å belyse denne problemstillingen vil jeg mer konkret se nærmere på følgende: Hvilken effekt har grønne verdier på velgernes partivalg? I hvor stor grad vil velgere som vektlegger grønne verdier stemme ved valg, og hvilke partier vil disse "grønne" velgerne være tilbøyelig til å stemme på? For å undersøke hvem de "grønne" velgerne kan sies å være, skal jeg i tillegg se nærmere på sammenhenger mellom sosiostrukturelle bakgrunnsvariabler og grønne verdier. Samtidig undersøkes problemstillingen i lys av hvorvidt man kan snakke om endringer over tid fra 1990 til 1999/2000, og hvilke variasjoner som finnes mellom land som

har et relevant grønt parti og land som ikke har det. Med relevant parti menes her partier som har oppnådd representasjon i parlamentet i den aktuelle tidsperioden fra 1990 til 2000².

Problemstillingen forsøkes besvart gjennom en komparativ, kvantitativ analyse av seks vesteuropeiske land. Datamaterialet er hentet fra European Values Study (EVS), som er et omfattende komparativt og longitudinelt surveybasert forskningsprogram innen politisk og sosiokulturell endring. EVS samler data om grunnleggende verdier og holdninger hos befolkningen i landene i Europa, og studerer hvilken utvikling som kan påvises i slike verdi- og holdningsmønstre. Undersøkelsene er gjennomført i tre såkalte ”bølger”: 1981, 1990 og 1999/2000. Siden etableringen av de fleste grønne partier i Europa fant sted utover 1980-tallet, velger jeg å ta utgangspunkt i dataene fra 1990 og sammenligne disse med dataene fra 1999/2000³.

1.3 Undersøkelsesland

De landene jeg har valgt å sammenligne i denne oppgaven er Sverige, Danmark, Tyskland, Nederland, Italia og Spania. I dette avsnittet gis en oversikt over relevante politiske partier i de respektive landene. Valgresultatene for hvert enkelt land vil også bli presentert. Her har jeg valgt å ta med resultatene for parlamentsvalg for utvalgte år i perioden 1980 og frem til i dag. Slik får jeg en oversikt over partiopplutningen både før, under og etter tidsperioden som denne analysen dekker. Først skal jeg imidlertid gi en generell oversikt over de vesteuropeiske landene, som en bakgrunn for valg av undersøkelsesland. Faktorer som landgruppe, størrelse (etter innbyggertall), statsform, valgordning, partisystem og hvorvidt det finnes et relevant grønt parti eller ikke, har ligget til grunn for utvelgelsen.

² En slik definisjon begrunner jeg ut i fra Rokkans forestilling om fire institusjonelle terskler som enhver voksende politisk bevegelse må passere på vei innover mot kjernen i det politiske systemet. De fire tersklene er legitimering, inkorporering, representasjon og utøvende makt. Et parti kan altså sies å være relevant når den tredje terskelen, representasjon, er krysset. Da har bevegelsen ikke bare sanket stemmer, men også omsatt disse til seter i parlamentet på samme måte som de eldre og ofte større partiene (Rokkan 1987:274-275, 287).

³ Flere vesteuropeiske land har deltatt i World Values Survey (WVS) 2005, men data fra denne undersøkelsen var ikke frigitt da denne oppgaven ble avsluttet. WVS er en verdensomspennende verdiundersøkelse utgått fra EVS.

Tabell 1.1: Landoversikt Vest-Europa.

Landgruppe	Land	Størrelse (millioner innbyggere)	Statsform	Valgordning	Partisystem	Grønt parti
Nordisk	Norge	4,7	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Nei
	Sverige	9,1	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Ja
	Danmark	5,4	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat/polarisert pluralisme	Nei
	Finland	5,2	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Polarisert pluralisme	Ja
	Island	0,3	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Nei
Kontinental	Tyskland	82,2	Føderalstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Ja
	Frankrike	63,7	Enhetsstat	Flertallsvalg	Moderat pluralisme	Ja
	Nederland	16,4	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Nei
	Belgia	10,6	Føderalstat	Forholdstallsvalg	Polarisert pluralisme	Ja
	Østerrike	8,3	Føderalstat	Forholdstallsvalg	Moderat/polarisert pluralisme	Ja
	Sveits	7,5	Føderalstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Ja
	Luxembourg	0,4	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Ja
	Søreuropeisk	Italia	59,5	Enhetsstat	Blandet	Polarisert/moderat pluralisme
Portugal		10,6	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Predominant	Ja
Spania		45,2	(Føderalstat)	Forholdstallsvalg	Predominant/ moderat pluralisme	Nei
Hellas		11,2	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Nei
Westminster	Storbritannia	61,2	Enhetsstat	Flertallsvalg	2 ½ partisystem	Nei
	Irland	4,4	Enhetsstat	Forholdstallsvalg	Moderat pluralisme	Ja

Kilder: Heidar og Berntzen 1998, Broughton og Donovan 1999, Eurostat 2008.

De vesteuropeiske landene er forskjellige både med hensyn til politikkenes innhold og den institusjonelle strukturen. Likevel er det mulig å identifisere visse fellestrekk mellom landene som gjør at de kan grupperes i ulike landgrupper. Noen av fellestrekkene for de nordiske landene er, foruten den geografiske plasseringen, at politikken er preget av kontinuitet og stabilitet, og at dette er homogene samfunn uten segmentdannelse på etnisk, religiøs eller språklig grunnlag. Større variasjoner finner vi blant de kontinentale landene. Her har forskjeller knyttet til region, språk og religion i ulik grad komplisert det politiske bildet. Når det gjelder de søreuropeiske landene, har alle opplevd større tilbakeslag på veien mot å etablere stabile demokratier, og har av den grunn hatt erfaringer med kortere eller lengre perioder med diktatur. I tillegg har disse landene mange kulturelle, sosiale og økonomiske fellestrekk som skiller dem fra de andre landgruppene (Heidar og Berntzen 1998:47-48, 145, 245).

På denne bakgrunn har jeg valgt å studere to nordiske, to kontinentale og to søreuropeiske land. Jeg har utelukket Westminster-gruppen på grunn av Storbritannias valgordning⁴, som legger til rette for et topartisystem hvor det er vanskelig for mindre partier å nå fram. I denne sammenheng er det grunn til å forvente at verdiorienteringer vil ha større betydning for partivalg i land der det finnes flere relevante partier. Dette er fordi velgerne har større muligheter til å få uttrykt sine verdier i et partisystem hvor det er flere politiske ”pakker” å velge mellom. I et topartisystem vil disse mulighetene være mindre (Knutsen 1994:45). På samme måte kan tilstedeværelsen av et relevant grønt parti ha betydning for hvordan grønne verdier kommer til uttrykk ved partivalg. Av den grunn ønsker jeg å inkludere både land som har et relevant grønt parti, og land som ikke har dette. Sverige og Danmark representerer de nordiske landene i denne oppgaven. Et relevant grønt parti finnes i Sverige, mens dette ikke er tilfelle for Danmark. Tyskland har et relevant grønt parti i ”Die Grünen”. Nederland er et land uten et relevant grønt parti innenfor den kontinentale landgruppen. Hva gjelder de to søreuropeiske landene, har Italia et relevant grønt parti, mens de grønne ikke har fått fotfeste i Spania.

1.3.1 Sverige

For Berglund og Lindström (1978:18) representerte Sverige prototypen på det skandinaviske fempartisystemet, slik det fremstod etter innføringen av allmenn stemmerett. Dette innebar to partier til venstre, hvorav det ene var et lite kommunistisk/venstresosialistisk parti og det andre et dominerende sosialdemokratisk parti. Vänsterpartiet (V) og Sveriges socialdemokratiske arbetarparti (SAP) er navnet på disse to partiene. Videre bestod det politiske ”rommet” fra sentrum og utover mot høyre av et liberalt, et agrart og et konservativt parti, representert ved henholdsvis Folkpartiet liberalerna (FP), Centerpartiet (C) og Moderata Samlingspartiet (M). Dette partimønsteret var solid etablert frem til Miljöpartiet de Gröna (MP) gjorde sin entré i Riksdagen etter å ha oppnådd 5,5 prosent av stemmene ved valget i 1988. I 1991 fikk Kristdemokraterna (KD) sitt gjennombrudd med en oppslutning på 7,1 prosent. Også det høyre-radikale partiet Ny Demokrati (ND), som ble dannet i 1990, fikk stor oppslutning ved valget i 1991. Endringene i oppslutningen til partiene ved dette valget var de største i svensk valghistorie siden 1917 (Heidar og Berntzen 1998:64-68).

⁴ Flertallsvalg i enmannskretser

Tabell 1.2: Sverige: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.

Partier	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
V	5,6	5,3	5,8	4,5	6,2	12,0	8,4	5,9
SAP	45,6	44,7	43,2	37,7	45,4	36,6	39,9	35,0
MP	1,7	1,5	5,5	3,4	5,0	4,5	4,6	5,2
C	15,5	9,9	11,3	8,5	7,7	5,1	6,2	7,9
FP	5,9	14,2	12,2	9,1	7,2	4,7	13,4	7,5
KD	1,9	1,3	2,9	7,1	4,1	11,8	9,1	6,6
M	23,6	21,3	18,3	21,9	22,2	22,7	15,3	26,2
ND	-	-	-	6,7	1,2	-	-	-
Andre	0,2	1,8	0,7	1,0	1,0	2,7	3,1	5,7
Sum	100,0	100,0	99,9	99,9	100,0	100,1	100,0	100,0

Kilde: Parties and Elections in Europe 2008a.

Tabell 1.2 viser at oppslutningen om de svenske partiene generelt har vært ustabil etter 1991-valget. Et eksempel i så måte er sosialdemokratene, som tradisjonelt har hatt en valgoppslutning på mellom 40 og 50 prosent. Ved valget i 1991 fikk partiet 37,7 prosent av stemmene, for så å øke til 45,4 prosent i 1994. I 1998 var oppslutningen igjen nede på 36,6 prosent.

Miljöpartiet de Gröna fikk som nevnt sitt gjennombrudd i 1988. Partiet ble dannet i 1980 i kjølvannet av en folkeavstemning om kjernekraft, der det mest radikale avviklingsforslaget ble forkastet. Miljøaktivistene ønsket derfor å fortsette kampen på den partipolitiske arenaen. Etableringen av det grønne partiet reflekterer også de etablerte partienes mislykkede forsøk på effektivt å innlemme miljøraken i sine partiprogrammer. De grønne sakene stod øverst på agendaen ved valget i 1988, som av flere ble betegnet som et "miljøvalg". Den store oppslutningen om det grønne partiet ved dette valget må imidlertid også ses i sammenheng med innslagene av proteststemmegivning. Det viste seg at partiets velgere hadde en svært lav identifikasjon med Miljöpartiet de Gröna. Ved valget i 1991 nådde ikke de grønne opp til sperregrensen på fire prosent, men i 1994 fikk de igjen representasjon i Riksdagen. Som følge av den ustabile oppslutningen har et av partiets hovedmål vært å opparbeide seg en stabil velgermasse som sikrer oppslutning over sperregrensen, noe tabell 1.2 viser at partiet har klart (Heidar og Berntzen 1998:65-67, Burchell 2002:70-73).

1.3.2 Danmark

Danmark lå tett opptil den skandinaviske fempartimodellen frem til 1970-årene. En forskjell er imidlertid at det i det danske partisystemet var fire partier i stedet for fem som vokste frem i perioden fra 1870 til 1910. Disse "gamle" partiene er Sosialdemokratiet (SD), det liberale

partiet Radikale Venstre (RV), agrarpartiet Venstre (V) og Det Konservative Folkeparti (KF) (tidligere Højre). Valget i 1973, som i ettertid har blitt kalt ”jordskjelvvalget”, markerte overgangen fra et stabilt til et mer flyktig og fragmentert partisystem. De fire store partiene fikk redusert sin oppslutning blant velgerne, samtidig som nye partier kom på banen. Blant disse nye partiene var det høyre-radikale Fremskridtspartiet (FrP). Dette partiet ble splittet i 1995. Utbrytergruppen dannet Dansk Folkeparti (DF), som i dag i stor grad har overtatt Fremskridtspartiets rolle i dansk politikk. Andre nye partier på 1970-tallet var Kristelig Folkeparti (KrF) og Centrum-Demokraterne (CD), som var en utbrytergruppe fra Sosialdemokratiets høyreside. På venstresiden ble Socialistisk Folkeparti (SF) dannet allerede i 1959. Partiet ble imidlertid splittet i 1967, noe som førte til dannelsen av Venstresocialistene (VS). Dette partiet gikk i 1989 inn i listeforbundet Enhedslisten - de rød grønne (EL), sammen med Socialistisk Arbejderparti (marxist-leninistene) og Danmarks kommunistiske parti (DKP) (Heidar og Berntzen 1998:75-80).

De Grønne ble dannet i 1983, og deltok ved nasjonale valg for første gang i 1987. Partiet har imidlertid aldri fått noe gjennomslag blant velgerne. Goul Andersen (1990:185, 188) peker på at dette er interessant, ettersom de danske innbyggerne er blant de mest miljøbevisste i verden. Fraværet av et relevant grønt parti kan forklares med at de andre nye venstrepartiene, Socialistisk Folkeparti og Venstresocialistene, tidlig tok opp i seg miljø-saken. De fleste miljøorganisasjonene motarbeidet også konsekvent etableringen av et grønt parti. I beste fall ble et grønt parti betraktet som unødvendig, i verste fall kunne det svekke den parlamentariske styrken til de partiene som allerede hadde engasjert seg i miljø-saken.

Tabell 1.3: Danmark: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.

Partier	1981	1984	1987	1990	1994	1998	2001	2007
DKP	1,1	0,7	0,9	-	-	-	-	-
VS	2,7	2,7	1,4	-	-	-	-	-
EL	-	-	-	1,7	3,1	2,7	2,4	2,2
SF	11,3	11,5	14,6	8,3	7,3	7,5	6,4	13,0
SD	32,9	31,6	29,3	37,4	34,6	36,0	29,1	25,5
V	11,3	12,1	10,5	15,8	23,3	24,0	31,3	26,3
RV	5,1	5,5	6,2	3,5	4,6	3,9	5,2	5,1
KrF ⁵	2,3	2,7	2,4	2,3	1,8	2,5	2,3	0,9
KF	14,5	23,4	20,8	16,0	15,0	8,9	9,1	10,4
FrP	8,9	3,6	4,8	6,4	6,4	2,4	0,6	-
DF	-	-	-	-	-	7,4	12,0	13,8
CD	8,3	4,6	4,8	5,1	2,8	4,3	1,8	-
Andre	1,6	1,6	4,3	3,5	1,1	0,4	0,0	2,8
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Parties and Elections in Europe 2008b.

Til tross for endringene i partisystemet som fulgte etter ”jordskjelvvalget” i 1973, har de fire ”gamle” partiene hatt en solid oppslutning på 1980- og 1990-tallet, i følge tabell 1.3. Heidar og Berntzen (1998:79) peker da også på at blokkdelingen og disse fire partiene fremdeles er bærebjelker i det danske partisystemet. Samtidig har oppslutningen om de høyre-radikale partiene totalt sett økt fra 8,9 prosent i 1981 til 13,8 i 2007. Socialistisk Folkeparti hadde en svak nedgangsperiode på 1990-tallet, men kom sterkt tilbake ved valget i 2007 med en oppslutning på 13 prosent blant velgerne.

1.3.3 Tyskland

Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) var ett av tre partier som utgjorde kjernen i det vesttyske partisystemet frem til begynnelsen av 1980-tallet. SPD byttet på å ha regjeringsmakten med den kristendemokratiske partigrupperingen Christlich-Demokratische Union/Christlich-Soziale Union (CDU/CSU). Den sistnevnte grupperingen er to separate partier, der CDU opererer i hele Tyskland unntatt i Bayern, mens CSU begrenser seg til Bayern. Det liberale partiet Freie Demokratische Partei (FDP) utgjorde det tredje partiet, og var et koalisjonsalternativ for både SPD og CDU/CSU (Jeffery 1999:96-97, Heidar og Berntzen 1998:216-218).

Da Die Grünen gjorde sin inntreden i den tyske forbundsdagen etter valget i 1983, var det første gang siden 1953 at et nytt parti vant representasjon i Bundestag (Heidar og Berntzen

⁵ Endret navn til Kristendemokraterne i 2003.

1998:218). Partiet har blitt sett på som selve prototypen for grønne partier, og for mange representerer partiet det sterkeste eksempelet på den grønne politikken innflytelse i vesteuropeiske partisystemer. Die Grünen hadde sitt opphav i de nye politiske protestbevegelsene, og noe av bakgrunnen for etableringen av partiet i 1980 var, i likhet med i Sverige, misnøye med de etablerte partienes sviktende respons på de nye miljøutfordringene. Oppslutningen økte utover 1980-tallet, og ved valget i 1987 fikk partiet drøyt åtte prosent av stemmene (se tabell 1.4). Med suksessen fulgte imidlertid også problemer i form av interne konflikter, og ved valget i 1990 mistet partiet representasjonen i Bundestag. I 1993 gikk Die Grünen og det østtyske Bündnis 90 sammen i ett parti. Ved valget året etter fikk de grønne en oppslutning på 7,3 prosent, og ble dermed landets tredje største parti. Valget i 1998 brøt det gjenværende hinderet, da partiet dannet koalisjonsregjering med SPD (Burchell 2002:52-55, Radcliffe 2000:148).

Etter Berlinmurens fall i 1989 vokste det frem en rekke politiske partier i det som hadde vært en kommunistisk ettpartistat i øst. Blant disse var det nevnte Bündnis 90, som ble stiftet av flere borgerrettighetsgrupper. Ved det første alltyske valget i 1990 valgte Bündnis 90 og Die Grünen å stille med to separate lister. De grønne i Vest-Tyskland klarte som nevnt ikke sperregrensen, men ble da representert gjennom Bündnis 90, som oppnådde representasjon. De østtyske ”søsterpartiene” til SPD, CDU/CSU og FDP ble imidlertid slått sammen med de etablerte partiene i vest foran valget i 1990. Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS), etterfølgeren til det gamle østtyske kommunistpartiet, klarte også å etablere seg i det nye alltyske partisystemet (Burchell 2002:54, Heidar og Berntzen 1998:219).

Tabell 1.4: Tyskland: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.

Partier	1980	1983	1987	1990	1994	1998	2002	2005
PDS ⁶	0,2	0,2	-	2,4	4,4	5,1	4,0	8,7
SPD	42,9	38,2	37,0	33,5	36,4	40,9	38,5	34,2
Grüne	1,5	5,6	8,3	5,0	7,3	6,7	8,6	8,1
FDP	10,6	7,0	9,1	11,0	6,9	6,2	7,4	9,8
CDU/CSU	44,5	48,8	44,3	43,8	41,5	35,1	38,5	35,2
Andre	0,3	0,2	1,3	4,2	3,6	6,0	3,0	3,8
Sum	100,0	100,0	100,0	99,9	100,1	100,0	100,0	99,8

Kilde: Parties and Elections in Europe 2008c.

⁶ Er i dag en del av det nye partiet Die Linke, som ble etablert i juni 2007.

1.3.4 Nederland

Fem partier har dominert den politiske arenaen i Nederland gjennom det meste av etterkrigstiden. Disse partiene stod for regjeringsdannelsene, og fikk jevnlig til sammen opp mot 90 prosent av stemmene ved valg. Tre av partiene var religiøst baserte, og disse gikk i 1977 sammen i et valgforbund kalt Christen Democratisch Appel (CDA). Dette valgforbundet ble i 1980 omdannet til et politisk parti med samme navn. Det sosialdemokratiske Partij van der Arbeid (PvdA) og det liberale Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) er de to andre partiene som har stått sterkt. Det finnes imidlertid flere relevant partier, deriblant Socialistische Partij (SP) og det sosialliberale partiet Democraten '66 (D66) (Heidar og Berntzen 1998:149-152). I tillegg eksisterer det tre mindre fundamentalistiske, kalvinistiske partier (GPV, SGP og RPF), som har hatt en oppslutning på 1-2 prosent hver (Knutsen 2004:22)

Før valget i 1989 gikk fire mindre partier på venstresiden sammen om å stille liste under navnet Groen Links (GL). Disse fire partiene var kommunistene, pasifistene, de radikale samt et evangelisk parti utgått fra CDA. Året etter ble Groen Links etablert som politisk parti (Carter 2001:86). Knutsen (2004:15-16) klassifiserer Groen Links som et venstresosialistisk parti. Et rent grønt parti, De Groenen, ble etablert i 1983 (Radcliffe 2000:150), men partiet kom helt i skyggen etter sammenslåingen av de fire venstrepartiene til Groen Links. De grønne har aldri oppnådd representasjon i parlamentet, og utgjør derfor ikke noe relevant parti. Likevel er Nederland, i likhet med Danmark, blant de landene der miljøbevisstheten blant innbyggerne er størst, samtidig som miljøspørsmål regelmessig har vært et fremtredende politisk tema (Rootes 1997:320).

Tabell 1.5: Nederland: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.

Partier	1982	1986	1989	1994	1998	2002	2006
GL ⁷	6,5	3,3	4,1	3,5	7,3	7,0	4,6
SP	0,5	0,3	0,4	1,3	3,5	5,9	16,6
PvdA	30,4	33,3	31,9	24,0	29,0	15,1	21,2
VVD	23,1	17,4	14,6	19,9	24,7	15,4	14,6
CDA	29,3	34,6	35,3	22,2	18,4	27,9	26,5
D66	4,3	6,1	7,9	15,5	9,0	5,1	2,0
Kalvinistiske partier ⁸	4,3	3,9	4,1	4,8	5,0	1,7	1,6
Andre ⁹	1,8	1,3	2,0	8,8	3,1	21,9	12,9
Sum	100,2	100,2	100,3	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Parties and Elections in Europe 2008d.

Tabell 1.5 viser at de tre partiene CDA, PvdA og VVD hadde en stabil, høy oppslutning utover 1980-tallet. Dette bildet ble endret ved valget i 1994, da CDA og PvdA til sammen mistet over 20 prosentenheter i velgeroppslutning. Selv om oppslutningen om disse tre partiene har variert mer etter 1994-valget, viser tabellen at de til sammen fremdeles har støtte blant godt over halvparten av velgerne. Både Groen Links og Socialistische Partij økte sin oppslutning utover 1980- og 1990-tallet. Ved sist valg i 2006 falt imidlertid Groen Links noe tilbake, mens SP fikk en oppslutning på hele 16,6 prosent.

1.3.5 Italia

Italias absolutt viktigste parti i hele etterkrigstiden har vært det kristelig-demokratiske partiet, Democrazia Cristiana (DC). Dette partiet satt med regjeringsmakten sammenhengende fra 1945 til 1992, som regel i koalisjon med mindre partier. Hele denne "første" republikkens historie var preget av et "blokkert" politisk system, der jevnlig veksling mellom opposisjon og posisjon var fraværende. På begynnelsen av 1990-tallet endret situasjonen seg dramatisk da en rask og fundamental omforming av partisystemet og den eksisterende maktfordelingen fant sted. Noen partier ble oppløst, mens andre skiftet navn og identitet. Også flere nye partier ble etablert i denne perioden, som markerte overgangen til Italias "andre" republikk. Bakgrunnen for omformingen var både endringer i velgeratferd, institusjonelle endringer, og omfattende korrupsjonsskandaler i perioden 1992 til 1994, som blant annet rammet DC. I 1994 ble derfor DC relansert under et nytt navn, Partito Popolare Italiano (PPI). Intern uenighet førte imidlertid til at flere brøt ut og dannet nye partier, som Cristiani Democratici Uniti (CDU) og

⁷ Oppslutningen om PSP, CPN, PPR og EVP før sammenslåingen i 1989 til Groen Links er også inkludert her.

⁸ De tre kalvinistiske fundamentalistiske partiene GPV, SGP og RPF er slått sammen.

⁹ Det høyrepopulistiske partiet Lijst Pim Fortuyn (LPF), som ble etablert i 2002, er blant annet inkludert her. Partiet fikk 17 prosent oppslutning ved valget i 2002, noe som forklarer den høye oppslutningen om andre partier dette året. LPF er i dag oppløst.

Centro Cristiano Democratico (CCD). CDU samarbeider nå nært med CCD (Heidar og Berntzen 1998:250, Daniels 1999:71-76). Også sosialistpartiet, Partito Socialista Italiano (PSI), ble rammet av korrupsjonsskandalene, og tabell 1.6 viser tydelig at oppslutningen om både DC og PSI sank kraftig fra 1992 til 1994. Etter valget ble PSI oppløst i en rekke småpartier.

Et annet parti som også forsvant fra den politiske arenaen utover 1990-tallet var Partito Socialista Democratico Italiano (PSDI), som har vært et av de minste sosialdemokratiske partier etter vesteuropeisk standard (Daniels 1999:78-79). Kommunistpartiet i Italia, Partito Comunista Italiano (PCI), har imidlertid vært Vest-Europas største kommunistparti og Italias nest største parti ved valg. I 1991 ble partiet splittet som følge av ideologistrid. Dette resulterte i dannelsen av to nye partier: Partito della Rifondazione Comunista (PRC) og det som etter hvert ble hetende Democratici di Sinistra (DS). PRC overtok mange av velgerne fra Democrazia Proletaria (DP), et annet parti på venstresiden som ble oppløst i 1991 (Heidar og Berntzen 1998:251-252, Daniels 1999:77).

De liberale partiene Partito Liberale Italiano (PLI) og Partito Repubblicano Italiano (PRI) hadde en sentral rolle i den "første" republikken, men støtten blant velgerne forsvant utover 1990-tallet (Daniels 1999:79). En utbrytergruppe fra venstresiden i PLI dannet i 1955 Partito Radicale (PR), et parti som siden har endret navn en rekke ganger. Partiet er sterkt saksorientert og har markert seg som et radikalt antisystemparti. Alleanza Nazionale (AN) (tidligere MSI) er partiet som har videreført den fascistiske tradisjonen etter andre verdenskrig, og partiet har en betydelig oppslutning blant italienske velgere. Et annet relevant parti er det regionale partiet Lega Nord. Dette er et sterkt høyreorientert protestparti, som har som mål å endre Italia til en føderal republikk. I følge partiets ideologi ligger Italias fremtid i regionene, og ikke i nasjonen. Lega Nord kjemper i stor grad om de samme middelklassevelgerne som Forza Italia, et parti som ble dannet i 1994 av mediemagnaten og forretningsmannen Silvio Berlusconi. Partiet oppnådde umiddelbar suksess ved valget samme år (Heidar og Berntzen 1998:252-256, Koff og Koff 2000:49). I 1998 dannet Romano Prodi det sentrumsorienterte partiet I Democratici (Demokratene). Partiet sluttet seg til den politiske listen La Margherita ved valget i 2001, og da denne listen året etter ble omdannet til et parti, opphørte Democratici å eksistere.

Tabell 1.6: Italia: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.

Partier	1983	1987	1992	1994	1996	2001	2006
DS ¹⁰	29,9	26,6	16,1	20,4	21,1	16,6	-
PRC ¹¹	-	-	5,6	6,0	8,6	6,7	8,1
DP	1,5	1,7	-	-	-	-	-
PSI	11,4	14,3	13,6	2,2	-	-	-
PSDI	4,1	2,9	2,7	-	-	-	-
Verdi	-	2,5	2,8	2,7	2,5	2,2	2,1
PLI	2,9	2,1	2,8	-	-	-	-
PRI	5,1	3,7	4,4	-	-	-	-
PR	2,2	2,6	1,2	3,5	1,9	2,3	2,6
DC ¹²	32,9	34,3	29,7	11,1	6,8	14,5	-
CCD- CDU	-	-	-	-	5,8	3,2	6,8
Forza Italia	-	-	-	21,0	20,6	29,4	23,7
Lega Nord	-	0,5	8,7	8,4	10,1	3,9	4,6
AN	6,8	5,9	5,4	13,5	15,7	12,0	12,3
L'Ulivo	-	-	-	-	-	-	31,3
Andre	3,2	2,9	7,0	11,1	6,8	9,1	8,4
Sum	100,0	100,0	100,0	99,9	99,9	99,9	99,9

Kilde: Parties and Elections in Europe 2008e.

I likhet med de fleste andre vesteuropeiske land ble det også i Italia opprettet et grønt parti på 1980-tallet. En nasjonal organisasjon for grønne lister, Federazione delle Liste Verdi, ble etablert i 1986, og ved valget året etter ble de grønne for første gang representert i parlamentet med 2,5 prosent av stemmene. Partiet fikk økt oppslutning på slutten av 1980-tallet, men hadde likevel en svak posisjon i det ”blokkerte” politiske systemet under den ”første” republikken. Etter overgangen til den ”andre” republikken konkurrerte nye sentrum-høyre- og sentrum-venstre-koalisjoner om makten. Som en del av Ulivo-koalisjonen fikk Verdi for første gang plass i regjeringen etter at koalisjonen gikk seirende ut av valget i 1996. I årene som fulgte gjennomførte partiet endringer i den organisatoriske strukturen. Den tette koblingen til miljøorganisasjonene ble fjernet for å kunne bli et mer tradisjonelt parti, som var lojal mot sentrum-venstre-koalisjonen. Partiet mistet dermed støtten fra mange miljøorganisasjoner og velgere. Samtidig har de grønnes mulighet for representasjon i parlamentet siden 1994 vært totalt avhengig av muligheten til å delta i en sentrum-venstre-allianse. Partiet har aldri fått særlig høy oppslutning ved valg, men har bidratt til å øke bevisstheten rundt miljøraker hos det italienske folket (Biorcio 2002:39-59, Koff og Koff 2000:53-54).

¹⁰ Partito Comunista Italiana (PCI) fram til 1990. I 2006 var partiet en del av listen L'Ulivo.

¹¹ Inkluderer Partito dei Communisti Italiani (PdCI), selv om dette partiet brøt ut fra PRC i 1998 (Koff og Koff 2000:216).

¹² I 1996 var partiet en del av den politiske listen For Prodi, og i 2001 sluttet partiet seg til listen La Margherita, som året etter ble omgjort til et politisk parti. La Margherita var en del av listen L'Ulivo i 2006.

1.3.6 Spania

Spanias største og viktigste parti er Partido Socialista Obrero Español (PSOE). Dette er det eneste partiet som får oppslutning i alle deler av Spania. Det nest største partiet er det konservative Partido Popular (PP), mens Centro Democrático y Social (CDS) har gjort krav på å representere sentrum av det politiske spekteret. CDS mistet imidlertid mye av sin oppslutning på begynnelsen av 1990-tallet. Det spanske kommunistpartiet PCE er den dominerende delen av valgalliansen Izquierda Unida (IU). IUs hittil høyeste oppslutning kom ved valget i 1996 da de fikk 10,5 prosent av stemmene, men partiet mistet halvparten av velgerne ved det neste valget i 2000 (se tabell 1.7). I tillegg har Spania en rekke regionale partier. Det katalanske Convergència i Unió (CiU) er det største av disse, etterfulgt av det baskiske nasjonalistpartiet (EAJ-PNV) (Heidar og Berntzen 1998:281-286).

Når det gjelder miljøvern, har dette lenge vært et forsømt område i Spania. Landet har riktignok flere mindre regionale grønne partier, men disse kan ikke sies å være relevante. Det grønne partiet Los Verdes ble etablert i 1984. Intern uenighet innenfor miljøbevegelsen førte imidlertid til at det stilte tre grønne lister ved parlamentsvalget i 1986. Denne direkte konkurransen mellom alternative grønne partier fortsatte utover 1990-tallet, og har gjort det vanskelig å danne en felles grønn front. Samtidig har det vist seg at det er et begrenset miljøengasjement blant innbyggerne i Spania. Selv om undersøkelser viser at miljøbevisstheten ofte er større blant spanjoler sammenlignet med andre europeere, har noe av problemet imidlertid vært å få omsatt denne bevisstheten til handling (Heidar og Berntzen 1998:286, Holliday 1997:170-171).

Tabell 1.7: Spania: partienes andel av stemmene (%), parlamentariske valg, utvalgte år 1980-2008.

Partier	1982	1986	1989	1993	1996	2000	2004	2008
IU	4,0	4,6	9,1	9,6	10,5	5,5	4,1	3,8
PSOE	48,1	44,1	39,6	38,8	37,6	34,2	42,6	43,6
CDS	2,9	9,2	7,9	1,8	-	-	-	-
PP	26,4	26,0	25,8	34,8	38,8	44,5	37,7	40,1
CiU	3,7	5,0	5,0	4,9	4,6	4,2	3,2	3,1
EAJ-PNV	1,9	1,5	1,2	1,2	1,3	1,5	1,6	1,2
Andre regionale partier	1,7	2,0	2,6	3,7	4,3	4,4	6,0	3,3
Andre	11,3	7,7	8,8	5,0	2,9	5,7	4,7	4,9
Sum	100,0	100,1	100,0	99,8	100,0	100,0	99,9	100,0

Kilde: Parties and Elections in Europe 2008f.

Selv om PSOE har vært det største partiet i Spania, viser tabell 1.7 at partiet mistet oppslutning utover hele 1980- og 1990-tallet, og ble forbigått av Partido Popular ved valgene i 1996 og 2000. Etter valget i 2004 ble imidlertid PSOE igjen landets største parti, og partiet beholdt denne posisjonen etter valget i 2008. Det fremgår også av tabellen at de regionale partiene til sammen har en solid oppslutning i det spanske folket.

1.3.7 Oppsummering

Presentasjonen av de seks undersøkelseslandene har vist at endringer innenfor det enkelte partisystem har funnet sted, i større eller mindre grad, i løpet av de siste tiårene. Disse endringene innebærer at flere av de tradisjonelle, etablerte partiene har mistet oppslutning, samtidig som nye partier, både på høyre- og venstresiden i det politiske landskapet, har kommet på banen. Blant disse nye partiene er grønne partier. Som presentasjonen også har vist, er det imidlertid store variasjoner mellom landene når det gjelder oppslutningen om de grønne partiene. De politiske partiene som er presentert her, vil senere i oppgaven bli gruppert i ulike partifamilier. Dette vil bli gjort for å kunne sammenligne på tvers av landene hvilken betydning grønne verdier har for partivalg.

1.4 Oppgavens disposisjon

I dette første kapitlet har jeg presentert oppgavens tema og problemstilling, samt gitt en oversikt over relevante partier i de seks undersøkelseslandene. I kapittel 2 redegjøres det for den teoretiske tilnærmingen til oppgavens problemstilling. Samtidig vil jeg her på bakgrunn av teorien fremsette flere hypoteser som jeg ønsker å teste for å belyse problemstillingen.

Kapittel 3 omhandler data og metode. Her vil jeg først presentere og redegjøre for valg av datamateriale. Hvordan de enkelte variablene i oppgaven er operasjonalisert vil deretter bli forklart. For den avhengige variabelen partivalg presenteres frekvenstabeller, og de ulike partiene klassifiseres i partifamilier. En måte å måle teoretiske begreper på, er ved å ta i bruk såkalte indekser. Jeg har derfor konstruert en indeks for å måle grønne verdier, og denne indeksen vil bli gjennomgått. I tillegg vil jeg presentere de analysemaal og -teknikker som benyttes i oppgaven.

Analysedelen består av to kapitler. Kapittel 4 tar for seg den bivariate analysen. I dette kapitlet vil sammenhenger mellom både de sosiostrukturelle variablene og grønne verdier, og mellom grønne verdier og partivalg, bli kartlagt. Dette gjøres med utgangspunkt i de fremsatte

hypotesene. I kapittel 5 gjennomføres en multivariat analyse. Her undersøkes det hvor stor forklaringskraft sosial struktur, grønne verdier og den totale modellen har for partivalg i de respektive undersøkelseslandene.

Oppgaven avsluttes med kapittel 6. I dette kapitlet vil jeg oppsummere de viktigste funnene fra analysen, samt komme med noen avsluttende kommentarer rundt resultatene, oppgavens begrensninger og muligheter for videre forskning.

2 Teori

Denne oppgaven tar utgangspunkt i Ingleharts teori om ”den stille revolusjon”. Teorien har vært fremtredende i en rekke empiriske analyser av holdninger til natur- og miljøvern, og kan sies å spille en sentral rolle i studiet av miljøspørsmål. Jeg skal i dette kapitlet redegjøre for hovedtrekkene i Ingleharts teori, for deretter å diskutere en del kritiske innvendinger knyttet til teorien. Videre følger en kort fremstilling av hva som kjennetegner miljøpolitikken, miljøbevegelsen og de grønne partiene generelt, med eksempler hentet fra landene som inngår i denne undersøkelsen. Den teoretiske tilnærmingen vil danne grunnlaget for fremsettelsen av flere hypoteser i forlengelsen av oppgavens problemstilling, og disse hypotesene vil bli presentert til slutt. Før jeg tar for meg Ingleharts teori, vil det imidlertid være nyttig å se nærmere på den teoretiske bakgrunnen.

2.1 Teoretisk bakgrunn: fra sosiostrukturelle til verdibaserte forklaringsfaktorer i studiet av velgeratferd

Et sentralt spørsmål innenfor valgforskningen er, som nevnt i innledningen, hvilke faktorer som har størst påvirkning på velgernes atferd. I den forbindelse er oppfatningen om at velgernes sosiale status i stor grad korrelerer med deres partivalg, et av de lengstlevende og mest veldokumenterte fakta. Denne sammenhengen mellom sosial struktur og partivalg har blitt studert fra mange ulike teoretiske perspektiver. Det er likevel Seymour Martin Lipset og Stein Rokkans skillelinjemodell som står som det mest sentrale bidraget, og som har utgjort det teoretiske grunnlaget for en rekke empiriske analyser innenfor dette fagfeltet (Oskarson 2005:84, Knutsen 2004:1).

Lipset og Rokkans modell over den politiske utviklingen i Vest-Europa ble introdusert i boken ”Party Systems and Voter Alignments”, som ble utgitt i 1967. I boken presenterer forfatterne et historisk-sosiologisk perspektiv på partivalg. Ulike gruppers tilknytning til politiske partier forklares ut i fra sosiale konfliktlinjer, som er befestet i samfunnets historiske utvikling. Selv om konfliktlinjebegrepet står sentralt i Lipset og Rokkans analyser, presenterer forfatterne ingen eksplisitt definisjon eller avgrensning av begrepet. Dermed har det oppstått en diskusjon innenfor fagmiljøet om hvilke bestanddeler begrepet ”konfliktlinje” er ment å inneholde. Et av de grundigste og mest systematiske forsøk på å forklare de sentrale kriteriene i skillelinjemodellen er foretatt av Bartolini og Mair, og jeg velger derfor å referere til deres

definisjon av konfliktlinje. De skisserer tre elementer som en konfliktlinje består av: et empirisk, et normativt og et organisatorisk element. Det empiriske elementet peker tilbake på den sosioøkonomiske forankringen eller tilknytningen til identifiserbare sosiale grupper, mens det normative elementet understreker at en politisk konfliktlinje forutsetter en kollektiv identitet der verdier og oppfatninger reflekterer en samhørighet innenfor gruppen. Det organisatoriske elementet tar utgangspunkt i oppfatningen om at det sosioøkonomiske grunnlaget for en konfliktlinje ikke i seg selv innebærer noen form for organisering. Det er først når partier, fagforeninger eller andre organisasjoner etableres, at de interesser som ligger til grunn for konfliktlinjen får et institusjonelt uttrykk (Aardal 1994:223).

Konfliktlinjene hadde ifølge Lipset og Rokkan (1967:14ff) utgangspunkt i to revolusjoner - den nasjonale og den industrielle. Den nasjonale revolusjonen produserte to konfliktlinjer; konflikten mellom sentrum og periferi, og konflikten mellom kirke og stat. Førstnevnte var relatert til konflikten mellom den sentrale nasjonsbyggende kulturen og ulike etniske, språklige og religiøse minoriteter i perifere regioner. Konflikten mellom kirke og stat har særlig dreid seg om opprettholdelsen av historiske kirkelige privilegier og kontroll over utdanningssystemet. Den industrielle revolusjonen var også opphavet til to konfliktlinjer; konflikten mellom by og land, i tillegg til konflikten mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Den første konfliktlinjen refererer til interessemotsetninger på varemarkedet mellom selgere og kjøpere av landbruksprodukter, eller mer generelt til motsetningene mellom urban og rural befolkning. Sistnevnte refererer derimot til ulikheter i arbeidsmarkedet som følge av de permanente endringene overgangen til et industrielt samfunn førte med seg. Konflikten har stått mellom eiere og arbeidsgivere på den ene siden, og arbeidere på den andre.

Av disse fire konfliktlinjene har religion (kirke og stat) og sosial klasse (eier og arbeider) vist seg å ha sterkest og mest vedvarende innflytelse på utviklingen av partisystemene i de fleste vesteuropeiske land (Thomassen 2005:9). Særlig katolske land med en sterk kirkelig innflytelse har generert konflikten mellom kirke og stat. I Spania har for eksempel denne konfliktlinjen kommet til uttrykk i striden om legalisering av skilsmisse og abort, og finansiering av privatskoler. Storbritannia har ofte blitt trukket frem som det klareste eksempelet på klassetilhørighetens betydning. "Class is the basis of British politics; all else is mere embellishment and detail", som et av de mest siterte utsagn i britisk statsvitenskap peker på. Mens det konservative partiet har gjennomgående oppslutning fra middel- og overklassen, står Labour sterkest i arbeiderklassen. Betydningen av sosial klasse har imidlertid avtatt sterkt

de siste tiårene. Konflikten mellom by og land har generelt hatt mindre betydning for de vesteuropeiske partisystemene, men både Finland og Norge er eksempler på land der denne konfliktlinjen har vært viktig. Partiet Centern i Finland og Senterpartiet i Norge representerer begge distriktenes, primærnæringenes og bøndenes interesser overfor det urbane. Konfliktlinjen mellom sentrum og periferi har også preget flere lands politikk, med Spania som kanskje det mest typiske eksempelet. Her har det politiske sentrum i Madrid blitt utfordret av nasjonale minoritetsområder som Baskerland, Catalonia og Galicia (Heidar og Berntzen 1998).

Et viktig perspektiv i Lipset og Rokkans arbeid ble formulert gjennom en såkalt "fastfrysningshypotese": "The party systems of the 1960`s reflect, with few but significant exceptions, the cleavage structures of the 1920`s" (Lipset og Rokkan 1967:50). Hypotesen var her at partisystemene som hadde vokst frem under demokratiseringen av Vest-Europa var blitt "frosset" en gang på 1920-tallet, da det ikke var flere nye velgergrupperinger igjen å mobilisere. Disse partisystemene hadde med få unntak holdt seg svært stabile frem til slutten av 1960-tallet (Heidar og Berntzen 1998:33). En viktig forklaring på denne stabiliteten var den vedvarende og sterke påvirkningen som sosial struktur hadde på partivalg i denne tidsperioden. Ifølge fastfrysningshypotesen la altså de sosiale konfliktlinjene sterke føringer for stemmegivningen i et land, noe som bidro til stabile partialalternativer og til en viss grad stabil oppslutning for partiene over tid (Knutsen 2004:6). Lipset og Rokkans hovedsakelig teoretiske diskusjon av forholdet mellom sosial struktur og partivalg, ble fulgt opp av en mer systematisk, empirisk dokumentasjon av Rose og Urwin. Deres analyse av data fra 17 land støttet ideen om en sterk sammenheng mellom sosial struktur og partivalg, og bekreftet dermed fastfrysningshypotesen (Rose og Urwin 1969).

Den stabile sammenhengen mellom sosial struktur og partivalg begynte å slå sprekker på slutten av 1960-tallet. Knutsen (1988:157) peker på at det på mange måter ble et paradoks at viktige teoretiske bidrag som viste til nettopp stor stabilitet mellom sosial struktur og partivalg, ble publisert i en periode der man kunne se tydelige endringer i dette mønsteret. Ronald Inglehart hevdet at Vest-Europa var vitne til en endring fra "a class based to a value based pattern of political polarization" (Inglehart 1984:26), og har med sin teori om "den stille revolusjon" trolig stått for det mest anerkjente forsøket på å forklare disse "opptiningstendensene" i avanserte industrisamfunn. Ifølge Inglehart vil moderniseringsprosessen i Vest-Europa føre til en gradvis endring i samfunnsborgernes

verdigrunnlag: bort fra økonomiske og materialistiske verdier og over til mer estetiske og postmaterialistiske verdier. Oppslutning om grønne verdier og etablering av grønne partier kan tolkes inn i en slik verdimesig endringsprosess. Selv om miljøspørsmål bare utgjør en del av en omfattende teoribygging hos Inglehart, har natur- og miljøvern likevel blitt presentert som et viktig element ved teorien om ”den stille revolusjon” (Aardal 1993:33-42). Jeg vil nå presentere hovedtrekkene i denne teorien.

2.2 Ronald Ingleharts teori om ”den stille revolusjon”

Som nevnt peker Lipset og Rokkan (1967) på at det eksisterer stabilitet i både konfliktmønstre og partisystem, og forholdet mellom sosiale grupper og partipreferanse betegnes med ”alignment” (tilknytning). Inglehart derimot viser til at denne stabiliteten berøres av en samfunnsmessig omveltning som resulterer i verdiendringer og ”dealignment”, altså en nedgang i tilknytningene. Dette vil videre gi grunnlag for ”realignment” (nye tilknytninger) (Knutsen 1990:258). Selv om Ingleharts teori i utgangspunktet var supplerende og ikke forkastende i forhold til strukturelle forklaringsmodeller, understreker han først og fremst betydningen av verdier. Den gradvise, men likevel omfattende verdiendringsprosessen som Inglehart mener har funnet sted i de senere årene, karakteriserer han som ”en stille revolusjon”. Fra et stort fokus på økonomisk vekst, materiell velstand, sikkerhet og tradisjonell livsstil, har individene blitt mer opptatt av verdier som individuell frihet, likestilling, livskvalitet, selvrealisering og ikke-økonomiske forhold (Inglehart 1977:4, 179). Dette gir seg utslag i nye verdibaserte konfliktlinjer, der den mest sentrale, ifølge Inglehart, er materialisme-/postmaterialismedimensjonen (MPM-dimensjonen). Denne vil gradvis erstatte de tradisjonelle konfliktlinjene som Lipset og Rokkan viser til i sin skillelinjemodell. Mens politisk polarisering i det industrielle samfunn var et resultat av klassekonflikt, vil nye politiske stridsspørsmål knyttet til MPM-dimensjonen i stor grad gå på tvers av det tradisjonelle skillet mellom ”høyre” og ”venstre”. De nye stridsspørsmålene vil utgjøre en ny saks polarisering, der materialistene vil ha en større tilbøyelighet til å støtte den etablerte orden, mens postmaterialistene vil være mer endringsorienterte. MPM-dimensjonen bidrar altså til ”dealignment” ved å gå på tvers av den etablerte konfliktlinjestrukturen, samtidig som den også må ses på som en del av ”realignment”. Hva gjelder det sistnevnte, blir konfliktlinjen viktig ved at den bidrar til ideologisk reorientering av de gamle partienes profil, etablering av nye partier, og et nytt politisk rom, der velgere, sosiale grupper og partier er tilknyttet motsetningsforholdet mellom materialisme og postmaterialisme (Knutsen 1990:259).

For å forklare de verdimeslige endringsprosessene tar Inglehart utgangspunkt i Abraham Maslows teori om behovshierarkiet. Maslow hevder at man kan rangere menneskers behov i et hierarki. Nederst i hierarkiet plasseres fysiologiske behov og behov for sikkerhet og trygghet. Lenger opp i behovshierarkiet finner man behov for blant annet tilhørighet, aktelse og selvrespekt, og øverst behovet for selvrealisering. Når de mer grunnleggende behovene er dekket, vil individene søke ”høyere ordens behov”. Det er altså denne logikken Inglehart følger når han forklarer overgangen fra materialistiske til postmaterialistiske verdier (Nyberg 1999:43-44).

Videre bygger Ingleharts teori på en knapphetshypotese og en sosialiseringshypotese. Knapphetshypotesen går ut på at samfunnsborgernes prioriteringer reflekterer de sosioøkonomiske omgivelsene. Man legger subjektivt størst vekt på det som er minst tilgjengelig. Dersom man har lite av et materielt gode, vil man vanligvis anstrenge seg hardere for å skaffe mer av dette godet. Ifølge Inglehart impliserer dermed knapphetshypotesen kortsiktige variasjoner der velstand fører til prioritering av postmaterialistiske goder, mens knapphet fører til prioritering av materialistiske goder. Knapphetshypotesen er i Ingleharts teori koblet sammen med sosialiseringshypotesen, som sier at individuelle prioriteringer først og fremst vil reflektere de forhold den enkelte vokste opp under. Disse to hypotesene er i følge Inglehart komplementære (Inglehart 1990:56, Aardal 1993:36-37).

Kombinasjonen av disse hypotesene, i tillegg til en antakelse om økende materiell velstand, er i følge De Graaf og Evans (1996:609) kjernen i Ingleharts forståelse av verdiendringen. De eldre generasjonene vokste opp i en tid preget av arbeidsløshet, krig og knapphet på materielle goder, og vil som følge av sine oppvekstvilkår være mer opptatt av fysisk og økonomisk trygghet, altså materialistiske verdier. Høy økonomisk vekst og fravær av krig i de vesteuropeiske landene i hele etterkrigstiden, har bidratt til at de yngre generasjonene derimot vokser opp i et samfunn preget av høyt velstandsnivå og trygge fysiske forhold (Knutsen 1982:2). Inglehart forventer derfor at verdiendringene først og fremst vil finne sted blant de yngste aldersgruppene, og han betegner endringene som et ”intergenerasjonelt” skifte (Inglehart 1990:103). Videre antar Inglehart at verdier utgjør grunnleggende og stabile trekk ved den enkeltes personlighet. Det betyr at når de grunnleggende verdiorienteringene først er etablert i ung alder, vil de prege den enkelte resten av livet. Selv om det er rom for visse

endringer av verdiorienteringene, vil det stort sett dreie seg om mindre justeringer (Aardal 1993:38). Knutsen (1982:2) legger til:

”Etter hvert som nye generasjoner – oppvokst under trygge økonomiske og fysiske forhold i etterkrigstiden – kommer til å utgjøre større og større andel av den voksende befolkningen, vil utbredelsen av postmaterielle verdier føre til at de vestlige lands kultur endres. De nye politiske verdiene fører til at nye politiske stridsspørsmål settes på dagsorden, at nye politiske uttrykksformer i form av nye deltakelsesformer finner sted, og at partier som fokuserer på postmaterielle problemstillinger vinner større oppslutning”.

Nye politiske stridsspørsmål som særlig kom i fokus etter de politiske opptøyene og demonstrasjonene i 1960-årene, dreide seg blant annet om kvinners rettigheter, forbrukerpolitikk, en kritisk holdning til økonomisk vekst som eneste mål på utvikling, og motstand mot atomvåpen. I tillegg til at disse spørsmålene ble satt på den politiske dagsorden, ble interessegrupper og politiske bevegelser som forfektet disse sakene etter hvert en del av den politiske prosessen (Dalton 2002:90-91). Inglehart peker blant annet på den betydning utbredelsen av postmaterialistiske verdier fikk for fredsbevegelsens store oppslutning i Vest-Europa på 1980-tallet (Inglehart 1990:373). Et annet svært sentralt stridstema i ”den nye politikken” var miljøvern, som jo er av spesiell interesse i denne analysen. Som det vil bli gått nærmere inn på i neste avsnitt, var miljøperspektivet opprinnelig perifert i Ingleharts arbeid. Det var først i senere publikasjoner han understreket at prioriteringer av økonomisk vekst kontra natur- og miljøvern utgjør ytterpunktene på materialisme-/postmaterialisme-dimensjonen (Aardal 1993:45). I dag er denne konflikten solid befestet, og ser i mange vesteuropeiske land ut til å være det tydeligste uttrykket for de nye, verdibaserte motsetningene. En klar manifestasjon av dette er etableringen av grønne partier, som har oppnådd betydelig støtte i flere land (Knutsen og Kumlin 2005:126).

De grønne partiene var en del av det som ble kalt ”det nye venstre”, som vokste frem fra slutten av 1960-årene. Dette var nye politiske bevegelser og partier på venstresiden som var inspirert av postmaterialistiske mål, og som rekrutterte velgere som var opptatt av disse verdiene (Inglehart 1977:241). Inglehart forventer dermed at postmaterialistiske verdier vil ha betydning for partivalg ved at personer som vektlegger slike verdier har større tilbøyelighet til å stemme på partier på venstresiden, og da særlig disse nye venstrepartiene, sammenlignet med personer som prioriterer materialistiske verdier (Inglehart 1977:230, 243).

Knutsen (1982:2) peker også på i sitt avsnitt at nye politiske verdier fører til nye deltakelsesformer, som direkte aksjoner. Postmaterialister legger i større grad enn andre vekt på deltakelse i slike aksjoner, ikke minst som et middel til selvrealisering. Dette er fordi postmaterialister i større grad enn andre er misfornøyd med de etablerte politiske elitene, deltakelsesformene og institusjonene. Deltakelse i direkte aksjoner kan i denne sammenheng sies å representere et "høyere ordens behov" (Aardal 1993:39).

Teorien om "den stille revolusjon" underbygges av et omfattende empirisk datamateriale. Den første undersøkelsen til Inglehart fra 1970 ble gjennomført i seks vesteuropeiske land. Undersøkelsen viser at det eksisterte forskjeller mellom aldersgruppene langs MPM-dimensjonen. I alle landene var den yngste generasjonen mest postmaterialistisk, mens de eldre generasjonene viste seg å være klart mer materialistiske (Knutsen 1982:3). Undersøkelsen viser også at andelen av materialister var mye høyere enn andelen av postmaterialister. Gjennom tidsseriedata fra de seks landene i perioden 1970 til 1994, finner Inglehart at dette forholdet gradvis har endret seg. I 1994 var det nesten like mange postmaterialister som materialister. Dermed bekreftes teorien om et "intergenerasjonelt" skifte fra materialistiske til postmaterialistiske verdier (Inglehart 1997:139).

2.3 Kritikken mot Ingleharts teori

Ingleharts teori er et av de mest anvendte perspektiver når det gjelder nye politiske saksområder og stridsspørsmål. Dette gjelder ikke minst grønn politikk. Likevel har teorien blitt kritisert fra flere hold. Jeg skal i det følgende først og fremst se på de innvendingene som i særlig grad knytter seg til spørsmålene rundt natur- og miljøvern.

For det første dreier kritikken seg om at miljøperspektivet i utgangspunktet ikke stod særlig sentralt i Ingleharts teori. I den første undersøkelsen til Inglehart fra 1970 var det faktisk ikke med noe eget spørsmål om miljø. Undersøkelsen inneholdt ett spørsmål, der respondentene ble bedt om å rangere fire alternative samfunnsmessige målsettinger¹³. To av målsettingene var knyttet til materialistiske verdier, mens de to andre viste til postmaterialistiske verdier. Det er for øvrig dette opprinnelige 4-verdibatteriet som har blitt mest benyttet i internasjonale verdiundersøkelser. Ingleharts senere undersøkelser ble utvidet med to tilsvarende spørsmål

¹³ De fire verdiene er: 1) å opprettholde lov og orden i landet, 2) gi folk mer å si i viktige nasjonale politiske avgjørelser, 3) bekjempe stigende priser, 4) beskytte ytringsfriheten (Inglehart 1977:28).

om rangering av fire alternativer, slik at det da ble et såkalt 12-verdibatteri. Selv om miljøperspektivet etter hvert fikk en bredere plass i teorien, er det flere som har pekt på det påfallende ved at Inglehart opprinnelig ikke la vekt på at postmaterialistene skulle være mer opptatt av natur- og miljøvern enn andre grupper. En grunn til at det i utgangspunktet ikke ble lagt særlig vekt på miljøspørsmål, kan være at den empiriske analysen ikke ga de forventede resultatene for denne verdien. Miljø var den eneste verdien som verken passet inn i gruppen av materialister eller postmaterialister (Aardal 1993:45-46). Årsaken til disse svake utslagene for miljøvernorienteringer kan imidlertid være at operasjonaliseringen ikke har vært god nok. I følge Nas (1995:289) og Knutsen (1994:5) kan Ingleharts 4-verdibatteri og 12-verdibatteri knapt sies å fange opp holdninger til natur- og miljøvern¹⁴.

Den økonomiske utviklingen i etterkrigstiden er en av Ingleharts hovedforklaringer på fremveksten av nye verdier, og økende fokusering på miljøvern blir tolket som en følge av disse verdiendringene. Flere kritikere har påpekt at individuelle endringer i liten grad kobles til endringer i det ytre miljø, noe som betyr at de *faktiske* miljøproblemene i stor grad blir oversett som grunnlag for folks opptatthet av denne type spørsmål (Aardal 1993:48). Ifølge denne tankegangen har folk blitt mer opptatt av miljøspørsmål på grunn av økende forurensning, og ikke på grunn av at deres verdier har endret seg. Dette poenget, samt den nevnte kritikken mot Ingleharts verdibatteri, gjør at Nas (1995:288-289) stiller spørsmål ved den direkte sammenhengen mellom postmaterialistiske verdier og natur- og miljøvern. I tillegg peker hun på at selv om postmaterialistene prioriterer ikke-materielle mål høyt, betyr ikke det at materielle mål er uviktige for dem. Når postmaterialistene blir stilt overfor valget mellom et renere miljø og deres egen mobilitet, slik som å la bilen stå eller fly mindre, er det ikke opplagt hva som blir avgjørelsen, i følge Nas.

Et annet diskusjonstema i forbindelse med Ingleharts teori er spørsmålet om hva som er det beste målet for å karakterisere den verdimeslige endringsprosessen - et endimensjonalt eller todimensjonalt perspektiv. Scott C. Flanagan har gjennom en serie med artikler argumentert for at Ingleharts endimensjonale perspektiv, MPM-dimensjonen, ikke gir et treffende bilde på utviklingen. Han mener at Ingleharts konseptualisering av verdiendringer blander sammen to dimensjoner: en materialistisk/ikke-materialistisk dimensjon og en frihetlig/autoritær

¹⁴ Den eneste verdien som kan sies å være i nærheten av å måle holdninger til natur- og miljøvern er ”å forsøke og gjøre by og land penere” (Nas 1995:289). Denne formuleringen fanger imidlertid ikke opp den moderne definisjonen av natur- og miljøvern, der forurensning og økologi utgjør viktige hensyn (Aardal 1993:45).

dimensjon. Disse to dimensjonene forholder seg ulikt til sentrale forklaringsvariabler og har også ulike atferdsmessige konsekvenser. Derfor bør de også holdes atskilt i analyser. Av de to dimensjonene er det først og fremst materialisme/ikke-materialisme-dimensjonen som berører synet på miljøvern. Ifølge Flanagan er det imidlertid også denne dimensjonen som i minst utstrekning forholder seg til de sentrale forklaringsvariablene som Ingleharts teori legger opp til (Knutsen 1994:5, Aardal 1993:50-51).

Inglehart forventer at verdier utgjør stabile trekk ved den enkeltes personlighet, men må likevel rapportere om funn som indikerer lav individuell stabilitet. Årsaken til den lave stabiliteten er ifølge Inglehart selv "...problems in measurement rather than the fact that deep-rooted values do not exist" (Inglehart 1977:100). Manglende individuell stabilitet har etter hvert blitt tatt opp av flere forskere, hvor de mest kritiske blant dem har hevdet at det ikke er grunnlag for å opprettholde forestillingen om stabile verdiorienteringer (Aardal 1993:52-53).

Til sist har også Ingleharts idé om at knapphetshypotesen og sosialiseringshypotesen er komplementære, blitt utfordret. Flanagan er blant dem som har utfordret Inglehart på dette punktet, hvor han argumenterer for at de to hypotesene i betydelig grad er konkurrerende. Videre hevder han at Inglehart etter hvert har lagt mindre vekt på Maslows behovshierarki i sin argumentasjon, og større vekt på den økonomiske teorien om fallende grensenytte. I følge Flanagan har den sistnevnte teorien andre konsekvenser enn Maslows behovshierarki på viktige områder. Vektleggingen av de økonomiske forhold under oppvekstårene blir for eksempel mer problematisk, da vurderinger av grensenytte er betinget av den nåværende kontekst. Til tross for disse innvendingene holder Inglehart likevel fast på koblingen av de to hypotesene, og at verdiorienteringene er stabile og utslagsgivende for politisk atferd (Aardal 1993:57-58).

2.4 Miljøpolitikk, miljøbevegelse og grønne partier

Endring i samfunnsborgernes verdigrunnlag har gitt større fokus på miljøpolitikk og økt oppmerksomheten rundt miljøbevegelsen og grønne partier. Hva kjennetegner så miljøspørsmål i politisk sammenheng, og hvilke egenskaper karakteriserer miljøbevegelsen og de grønne partiene?

Miljøpolitikkenes fokus er den menneskelige innvirkningen på naturmiljøet, og spenningen mellom økonomisk vekst og miljøvern står sentralt. Da miljøspørsmålene for alvor ble satt på

den politiske dagsorden på 1960-tallet, inntok de fleste politikere en holdning om at miljøproblemene var uheldige bivirkninger av økonomisk vekst. Det ble antatt at de fleste miljøproblemene kunne løses, og at det ikke var noen grunn til å stille spørsmål ved de underliggende forpliktelsene om økonomisk vekst. Denne tradisjonelle tilnærmingen har vist seg å være utilstrekkelig for å løse de store miljømessige utfordringene som samfunnet står overfor. Av den grunn har en alternativ tilnærming basert på bærekraftig utvikling dominert miljøpolitikken siden slutten av 1980-tallet. Den sentrale forutsetningen for denne tilnærmingen er at det ikke trenger å være en motsetning mellom økonomisk vekst og miljøvern. Oppfatningen om at økonomisk vekst må prioriteres foran miljøvern, fortsetter likevel å styre mange politikeres tilnærming til miljøspørsmål (Carter 2001:159-162).

Det er flere kjennetegn ved miljøproblemene som gjør dem til vanskelige spørsmål i politisk sammenheng, og som ofte forhindrer effektive miljøpolitiske løsninger. Mange av miljøproblemene er knyttet til fellesressurser og følger dermed ikke etablerte grenser, noe som gir uklare ansvarsforhold mellom landene. Dette krever etablering av nye internasjonale institusjoner som kan legge til rette for transnasjonalt samarbeid. Kompleksiteten og usikkerheten som er knyttet til miljøproblemenes årsak og mulige virkninger av ulike tiltak, vanskeliggjør også utformingen av miljøpolitikken. Dessuten er det slik at mange av miljøproblemene trolig vil ha større innvirkning på fremtidige generasjoner enn dagens generasjoner. Spørsmålet er da om politikerne utformer miljøpolitikken etter kortsiktige interesser som oppslutning ved valg, eller morgendagens miljøproblemer (Carter 2001:162-167).

Miljøbevegelsens oppslutning har økt kraftig siden 1970-årene, og bevegelsen er i dag en viktig politisk aktør i de vestlige demokratier. Flest medlemmer i forhold til innbyggertall har miljøbevegelsen i Nederland, der rundt 20 prosent av befolkningen er medlem i en miljøorganisasjon. Enkelte mener at man ikke kan snakke om én miljøbevegelse, fordi forskjellene mellom de ulike gruppene er større enn likhetene. Bevegelsen rommer både tradisjonelle naturvernorganisasjoner, internasjonale ikke-statlige organisasjoner (NGOer), direkte aksjons-grupper og en rekke lokale grupper på grasrotnivå. Den nyere tids miljøbevegelse karakteriseres av to hovedtendenser. Den ene tendensen dreier seg om en omfattende profesjonalisering og institusjonalisering av de fleste store miljøorganisasjoner. Selv om det er variasjoner mellom land, med høyest grad av institusjonalisering i de nordiske landene, Tyskland og Nederland, og lavest grad i søreuropeiske land, ser det generelt ut til at

hovedstrømningen av organisasjoner har valgt reform framfor revolusjon. Ukonvensjonell taktikk har blitt erstattet av konvensjonelle metoder, for å kunne arbeide innenfor det politiske systemet. Denne tendensen står i sterk kontrast til oppblomstringen av miljøorganisasjoner på grasrota, som har vektlagt viktigheten av lokal aktivisme og stilt spørsmål ved effektiviteten til den moderate ”innsideaktiviteten” til de store gruppene (Carter 2001:131ff). I Sverige har miljøbevegelsen vært sterkt institusjonalisert, og aksjoner har sjelden forekommet. En økning i dyrevernsaksjoner, og protestene i 1996 mot bygging av bro over Öresund og nye veiutvidelser i Stockholm, markerte imidlertid starten på en ny fase der svensk miljøbevegelse i større grad benytter seg av aksjoner (Rootes 2003:12-13).

Spenningen mellom å søke endringer gjennom lovgivende institusjoner og bruk av konvensjonell politisk aktivitet, eller å innta en konfronterende holdning som utfordrer regler og verdier i det politiske system, har i likhet med miljøbevegelsen også ligget til grunn for debatter innenfor de grønne partiene. I det tyske miljøpartiet Die Grünen kommer denne spenningen til uttrykk i debatten mellom de såkalte Realos (realistene) og Fundis (fundamentalistene). Nye politiske bevegelser, som antiatombevegelsen, fungerte i flere land som katalysator for etableringen av grønne partier, og disse partiene har utvilsomt blitt påvirket av det motkulturelle miljøet i bevegelsene. I Sverige oppstod som nevnt det grønne partiet ut i fra en folkeavstemningskampanje mot kjernekraft (Carter 2001:91-92). De grønne partiene kan på mange måter sies å representere kravene til de nye politiske bevegelsene innenfor partisystemet. Ideologien baserer seg på omtanke for like rettigheter, sterk økologisk tenkning og motstand mot atomkraft, solidaritet med utviklingslandene og krav om ensidig nedrustning (Müller-Rommel 1989:7-8). Videre har partiene forkastet den tradisjonelle, byråkratiske partiorganiseringen til fordel for en desentralisert og horisontalt koordinert mobilisering av aktivister, og vektlegging av kollektiv beslutningstaking og stor deltakelse fra grasrota (Burchell 2002:17). Selv om det er mangfoldighet både med tanke på partiprogram og organisasjonsstruktur blant de grønne partiene, har de etablert seg blant de tradisjonelle partiene i mange vesteuropeiske partisystemer. Valgsuksessen varierer imidlertid vesentlig mellom landene, noe resultatene for parlamentsvalgene viser.

2.5 Hypoteser

Med bakgrunn i den verdiendringsprosessen som Inglehart beskriver i teorien om ”den stille revolusjon”, ønsker jeg å undersøke hvorvidt endringer med hensyn til grønne verdiorienteringer har funnet sted i de seks undersøkelseslandene i løpet av 1990-tallet.

Inglehart peker på at verdiendringsprosessen innebærer større vektlegging av postmaterialistiske verdier, og dermed er det også grunn til å tro at folk har fått mer positive holdninger til natur- og miljøvern. Jeg formulerer derfor følgende hypotese:

Hypotese 1: Det har funnet sted en endring i retning av mer grønne verdier i perioden 1990 til 1999/2000.

Ut i fra Ingleharts teori er det flere sosiale grupperinger man kan forvente vil ha større tilbøyelighet til å være opptatt av grønne verdier, og jeg velger derfor å inkludere slike sosiale bakgrunnsvariabler i denne analysen. Kjønn spiller i utgangspunktet en begrenset rolle i Ingleharts verditeori, så eventuelle holdningsforskjeller mellom kvinner og menn med hensyn til natur- og miljøvern kan i liten grad begrunnes ut i fra denne teorien (Aardal 1993:288). I den grad kjønn spiller en rolle, finner Inglehart at kvinner er mer materialistiske enn menn (Inglehart 1977:90). I følge Aardal (1993:76) kan imidlertid forskjeller mellom kvinner og menn begrunnes på bakgrunn av perspektiver knyttet til strukturell forankring, som kvinners tilknytning til skjermede næringer, særlig i offentlig sektor, og normer knyttet til omsorgsansvar. Begge tilfeller peker i retning av at kvinner vil være tilbøyelig til å prioritere grønne verdier. I senere arbeider viser da også Inglehart og Norris (2003:99) til det de beskriver som en endring i kvinners verdier og velgeratferd de siste tiårene, ved at kvinner har blitt mer venstreorienterte enn menn. På bakgrunn av dette forventer jeg derfor å finne følgende sammenheng mellom kjønn og grønne verdier:

Hypotese 2: Kvinner vektlegger grønne verdier i større grad enn menn.

Alder har en mer sentral plass i verditeorien. Inglehart er, som tidligere nevnt, opptatt av den betydning materielle oppvekstvilkår har for ulike generasjoners verdiorienteringer. Industrialiserte land har gjennomgått en økonomisk vekst siden andre verdenskrig, og yngre generasjoner har dermed vokst opp under tryggere materielle kår. Mens eldre mennesker vil være opptatt av å sikre seg materielt, vil de yngre generasjonene fokusere mindre på materielle verdier og heller være opptatt av ikke-økonomiske forhold. Sammenhengen mellom alder og grønne verdier som jeg dermed forventer å finne, kan formuleres ved hjelp av følgende hypotese:

Hypotese 3: De yngre generasjonene vektlegger grønne verdier i større grad enn de eldre.

Inglehart (1977:75) peker også på sammenhengen mellom utdanning og postmaterialistiske verdier. I den nyere tids utdanningssystemer vektlegges verdier som deltakelse, selvutfoldelse og andre postmaterialistiske mål. Personer med høyere utdanning får større tilbøyelighet til å prioritere postmaterialistiske verdier fordi de tilegner seg kunnskap som er relevant for verdiprioriteringer, og ferdes i miljø som i stor grad består av mennesker med postmaterialistiske verdier. Hovedvekten legger Inglehart imidlertid på utdanning som en indikator på økonomisk sikkerhet under oppveksten; barn av foreldre med god økonomi tar oftest høyere utdanning. I dette siste tilfellet blir utdanningens betydning for verdiprioriteringer knyttet til sosialiseringshypotesen (Dalton 2002:88, Scarbrough 1995:148). Dermed forventer jeg å finne følgende sammenheng mellom utdanning og grønne verdier:

Hypotese 4: Personer med høy utdanning vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav utdanning.

Når det gjelder inntekt, finner Inglehart (1977:73) en svak, men konsistent sammenheng med postmaterialistiske verdier. De med høyest inntekt har størst sannsynlighet for å være postmaterialister. Høyere inntekt gir folk mer økonomisk trygghet, og dermed muligheten til å ha et større fokus på ikke-økonomiske forhold, noe som kan gi utslag i et større miljøengasjement. Jeg formulerer derfor følgende hypotese om sammenhengen mellom inntekt og grønne verdier:

Hypotese 5: Personer med høy inntekt vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav inntekt.

I de fleste vesteuropeiske land har man registrert en avtagende sammenheng mellom velgernes sosiale bakgrunn og deres partivalg. Samtidig er det ut i fra den nevnte verdiendringsprosessen grunn til å forvente at nye verdiorienteringer vil få økt effekt på valg av parti. Når det gjelder grønne verdiers betydning for partivalg, regner jeg derfor med å finne følgende:

Hypotese 6: Grønne verdier har fått økt betydning for partivalg i perioden 1990 til 1999/2000.

Videre vil det være interessant å undersøke hvorvidt personer med grønne verdier velger å avgi stemme ved valg. Her forventer jeg å finne variasjoner mellom land med og uten et relevant grønt parti. I land uten et relevant grønt parti som er representert i nasjonalforsamlingen, vil en stemme til det grønne partiet kunne oppleves som bortkastet, i motsetning til i land der det grønne partiet står sterkt. Der vil et grønt parti kunne mobilisere velgere som kanskje ellers ville blitt hjemmesittere. Dermed kan følgende hypotese formuleres:

Hypotese 7: I land med et relevant grønt parti vil personer som vektlegger grønne verdier i større grad stemme ved valg, enn i land uten et relevant grønt parti.

Inglehart (1977:230) peker på at personer som vektlegger postmaterialistiske verdier har større tilbøyelighet til å stemme på partier på venstresiden. En slik sammenheng knytter han som nevnt til den store oppblomstringen av nye politiske bevegelser og partier på venstresiden fra slutten av 1960-tallet, og blant disse var miljøbevegelsen og de grønne partiene. Som nevnt i innledningskapitlet, finner Knutsen (1994:41) i sin undersøkelse at de grønne og de venstresosialistiske partiene har det mest "grønne" elektoratet. Med dette som utgangspunkt formulerer jeg følgende hypoteser om sammenhengen mellom grønne verdier og partivalg i henholdsvis land med et relevant grønt parti og land uten:

Hypotese 8: I land med et relevant grønt parti vil velgere som vektlegger grønne verdier være tilbøyelig til å stemme på det grønne partiet.

Hypotese 9: I land uten et relevant grønt parti vil velgere som vektlegger grønne verdier være tilbøyelig til å stemme på venstresosialistiske partier.

Ut i fra den presenterte teorien har jeg nå fremsatt flere hypoteser som kan belyse den overordnede problemstillingen. Disse hypotesene vil senere i oppgaven bli testet på bakgrunn av data. I det neste kapitlet følger en nærmere presentasjon av dette datamaterialet, samt metoden som benyttes i denne oppgaven.

3 Data og metode

For empirisk å kunne undersøke hvilken betydning grønne verdier har for partivalg, har jeg valgt European Values Study som datagrunnlag. Først i kapitlet skal jeg gi en presentasjon og redegjørelse for valg av dette datamaterialet, samt peke på noen metodiske utfordringer som knytter seg til operasjonaliseringen av variabler. Hvordan de enkelte variablene i denne oppgaven er operasjonalisert, vil deretter bli gjort rede for. Jeg tar først for meg den avhengige variabelen partivalg. Her vil de politiske partiene bli klassifisert i partifamilier. I tillegg vil det for hvert enkelt land presenteres frekvenstabell som viser hvor ofte de ulike verdiene på partivalgsvariabelen forekommer, både i antall og prosent. Videre tar jeg for meg operasjonaliseringen av de grønne og de sosiostrukturelle variablene¹⁵. De grønne variablene er aktuelle til å danne en såkalt indeks, som kan måle grønne verdier. Jeg skal derfor undersøke korrelasjonen mellom disse variablene, for å avgjøre om en grønn verdiindeks kan konstrueres. Til slutt presenteres de analysemaal og -teknikker som vil bli benyttet i oppgaven.

3.1 Valg av datamateriale

Datamaterialet i denne oppgaven er altså hentet fra European Values Study (EVS), og Sverige, Danmark, Tyskland, Nederland, Italia og Spania er alle representert i EVS. Fordelen med å bruke denne undersøkelsen er at mange av spørsmålene som er stilt er tilnærmet like i flere deltakerland, og på flere tidspunkt. Dette gjør at man lettere kan sammenligne land, og analysere endringer over tid. I denne oppgaven vil som nevnt EVS 1990 bli sammenlignet med EVS 1999/2000. Begge datasettene inneholder spørsmål om partivalg og grønne verdiprioriteringer, samt opplysninger om respondentenes kjønn, alder, utdanning og inntekt, noe jeg trenger for å belyse problemstillingen. Undersøkelsene i 1990 og 1999/2000 ble utført av profesjonelle survey-organisasjoner gjennom ”ansikt til ansikt”-intervjuer blant et utvalg av respondenter over 18 år i de respektive landene (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste 2008, European Values Study 2008a).

Formålet med European Values Study er å undersøke hvilke grunnleggende verdier, holdninger og preferanser som finnes i den europeiske befolkningen, og avdekke likheter, ulikheter og endringer i disse orienteringene. De variablene jeg skal benytte meg av for å måle

¹⁵ Frekvenstabeller for disse variablene finnes i appendiks.

grønne verdiorienteringer blant respondentene i mine undersøkelsesland, utgjør bare en liten del av et omfattende materiale. For eksempel inneholder EVS 1999/2000 mer enn 300 spørsmål. Undersøkelsene dekker verdiorienteringer knyttet til en rekke områder, deriblant religion, moral, familie, kjønnsroller, politikk, demokrati, økonomi, arbeid, solidaritet og miljø (Halman 2001:1-3). Data fra EVS har blitt benyttet i et stort antall vitenskapelige publikasjoner, også innenfor valgforskning, og både komparative undersøkelser så vel som studier av enkeltland har blitt publisert. Blant disse er Knutsen (1994) og Van Deth og Scarbrough (1995)¹⁶.

EVS ble gjennomført første gang i 1981, og omfattet da ti vesteuropeiske land. Undersøkelsen vakte imidlertid så stor interesse at den senere ble gjennomført i ytterligere 16 land. Dette resulterte i det største samfunnsvitenskapelige forskningsprosjektet som noen gang var blitt utført (Halman 2001:2-3). Siden den gang har antall deltakerland i EVS økt. I 1990 ble EVS utvidet til også å inkludere sentral- og østeuropeiske land. Totalt deltok 30 europeiske land i denne undersøkelsen. I tillegg ble prosjektet også gjennomført i flere land utenfor Europa. Ronald Inglehart organiserte og koordinerte undersøkelsene i disse landene; et prosjekt som etter hvert utviklet seg til World Values Survey (WVS). Utveksling av data mellom EVS og WVS har gjort det mulig å gjennomføre komparative studier på tvers av kontinenter og kulturer. EVS 1999/2000 ble gjennomført i 33 europeiske stater (European Values Study 2008b).

Datamaterialet bygger på en systematisk og strukturert utspørring av et relativt stort antall personer i de ulike landene. For mine seks undersøkelsesland er det totale antall respondenter 11 186 i EVS 1990, og 8 277 i EVS 1999/2000. Det foreligger klare prosedyrer for datainnsamlingen i EVS for å sikre høy kvalitet på det innsamlede materialet. I denne sammenheng må representantene i de ulike deltakerlandene gjøre rede for metodologiske spørsmål som blant annet utvalgsprosedyre, vekting, oversettelse av spørsmålene og inkludering av landspesifikke spørsmål. Selv om datamaterialet som jeg har valgt å basere denne analysen på, ikke fanger opp de siste årene, kan det likevel sies å være et solid materiale.

¹⁶ Se <http://www.europeanvalues.nl/> for fullstendig liste over publikasjoner.

3.2 Metodiske utfordringer

I de påfølgende avsnittene vil det bli redegjort for operasjonaliseringen av variablene som benyttes i denne analysen. Ved utformingen av en operasjonell definisjon må man ta hensyn til både kravet om reliabilitet og validitet. En operasjonalisering som angir klart og presist hvordan målingene skal utføres, er en forutsetning for å oppnå data med høy reliabilitet. Reliabiliteten sikter altså til hvor nøyaktig målingene er utført, og er en vurdering av hvor pålitelig dataene er. Høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet. Validiteten betegner datas relevans for problemstillingen i oppgaven, og i denne sammenheng er målet at operasjonaliseringen skal fange opp innholdet i den teoretiske forståelsen av variabelen (Hellevik 2002:183, Ringdal 2001:166).

Et problem som kan oppstå i forbindelse med spørsmål om partivalg, er at respondenter oppgir feil parti eller et ikke-svar fordi de av ulike grunner ikke ønsker å oppgi hvilket parti de stemmer på. Slik kan det dermed oppstå et gap mellom faktisk og observert stemmegivning, noe som kan føre til at utvalget ikke speiler populasjonen som det er ment å representere. Dersom det systematisk avgis slike "feilsvar", går dette ut over datas validitet, mens tilfeldige "feilsvar" medfører problemer med hensyn til reliabiliteten (Ringdal 2001:167). Hvilke preferanser som skjuler seg bak et ikke-svar er vanskelig å finne ut, så dette er noe man må ta hensyn til i tolkningen av resultatene.

3.3 Avhengig variabel

Den avhengige variabelen partivalg er operasjonalisert ved hjelp av følgende spørsmål: "Hvis det ble arrangert parlamentsvalg i morgen, hvilket parti ville du ha stemt på?" For å kunne sammenligne denne variabelen på tvers av landene, må de politiske partiene klassifiseres i partifamilier. En slik klassifisering er gjennomført av Knutsen (1994:17-18; 2004:20-22), og jeg velger å ta utgangspunkt i denne. På den måten får jeg et bedre grunnlag for å vurdere mine resultater i lys av Knutsens undersøkelser¹⁷. Knutsen klassifiserer partiene først og fremst ut i fra partiprogram, men også partinavn og historisk tradisjon er kriterier som det tas hensyn til (Knutsen 1994:13-14). I denne oppgaven opererer jeg med følgende partifamilier fordelt fra venstre mot høyre: kommunistiske partier, venstresosialistiske partier, sosialistiske/sosialdemokratiske partier, grønne partier, agrarpartier, liberale partier, kristendemokratiske partier, konservative partier og høyre-radikale partier. De grønne,

¹⁷ I de tilfellene der min klassifisering avviker fra Knutsens klassifisering, vil dette bli kommentert.

venstresosialistiske og høyre-radikale partiene regnes for å være ”nye” partifamilier som kan knyttes til ”den nye politikken”, mens de øvrige karakteriseres som tradisjonelle partifamilier. Partier som kan sies å ikke tilhøre noen av de partifamiliene jeg opererer med i oppgaven, grupperes under ”andre relevante partier”. I de landene der det finnes flere relevante partier innenfor samme partifamilie, vil disse partiene bli slått sammen. Små partier, som ikke har vært representert i parlamentet i den aktuelle tidsperioden, vil bli plassert i kategorien ”andre partier”. Her gjøres det imidlertid unntak for grønne partier, da disse er spesielt relevante for oppgavens problemstilling og hypoteser. Kategorien ”ville ikke stemt” er også relevant for problemstillingen, og tas derfor med i tabellen. De respondentene som ikke har stemmerett, som ikke vet hvilket parti de ville stemt på, eller som av andre grunner ikke har oppgitt partivalg, vil i analysen utgjøre manglende verdier.

3.3.1 Sverige

Tabell 3.1: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Sverige i 1990 og 1999/2000.

Partifamilier	1990			1999/2000		
	Partier	N	%	Partier	N	%
Venstresosialistiske	V	57	6,8	V	109	13,9
Sosialistiske/sosialdemokratiske	SAP	242	28,7	SAP	199	25,3
Grønne	MP	79	9,4	MP	69	8,8
Agrare	C	74	8,8	C	28	3,6
Liberale	FP	159	18,9	FP	75	9,5
Kristendemokratiske	KD	26	3,1	KD	67	8,5
Konservative	M	205	24,3	M	192	24,4
Andre partier ¹⁸		-	-		31	3,9
Ville ikke stemt		-	-		16	2,0
Sum		842	100,0		786	100,0

Kommentar til tabell 3.1: Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1990 er 205 (19,6 %). N totalt er 1047. Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1999/2000 er 229 (22,6 %). N totalt er 1015.

Tabell 3.1 viser at det sosialdemokratiske partiet har den største oppslutningen blant de svenske respondentene i begge undersøkelsene, tett etterfulgt av det konservative Moderata Samlingspartiet. Det grønne partiets oppslutning blant respondentene er omtrent den samme ved begge tidspunktene.

¹⁸ Inkluderer de respondentene som oppga ”andre partier” i undersøkelsen.

3.3.2 Danmark

Tabell 3.2: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Danmark i 1990 og 1999/2000.

Partifamilier	1990			1999/2000		
	Partier	N	%	Partier	N	%
Venstresosialistiske	SF	143	17,0	SF/EL	127	15,7
Sosialistiske/sosialdemokratiske	SD	277	33,0	SD	200	24,7
Grønne	De Grønne	17	2,0		-	-
Agrare	V	109	13,0	V	260	32,1
Liberale	RV	32	3,8	RV	45	5,6
Kristendemokratiske	KrF	17	2,0	KrF	19	2,3
Konservative	KF	126	15,0	KF	63	7,8
Høyre radikale	FrP	52	6,2	FrP/DF	49	6,0
Andre relevante partier	CD	49	5,8	CD	27	3,3
Andre partier ¹⁹		18	2,1		-	-
Ville ikke stemt		-	-		20	2,5
Sum		840	100,0		810	100,0

Kommentar til tabell 3.2: Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1990 er 190 (18,4 %). N totalt er 1030. Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1999/2000 er 213 (20,8 %). N totalt er 1023.

I 1990-undersøkelsen har Socialdemokratiet den klart største oppslutningen blant respondentene, i følge tabell 3.2. Tabellen viser imidlertid også at dette har endret seg i 1999/2000 ved at agrarpartiet Venstre da har den største oppslutningen. I 1999/2000-undersøkelsen har to nye partier, Enhedslisten og Dansk Folkeparti, kommet til. Enhedslisten har jeg slått sammen med Socialistisk Folkeparti, da begge disse partiene kan sies å tilhøre den venstresosialistiske partifamilien. Dansk Folkeparti tilhører i likhet med Fremskridtspartiet den høyre radikale partifamilien, og verdiene til disse to partiene har derfor også blitt slått sammen i 1999/2000. Centrum-Demokraterne tilhører ikke noen av partifamiliene, og grupperes derfor under kategorien ”andre relevante partier”. Danmark har ikke noe relevant grønt parti, men som nevnt har jeg likevel valgt å inkludere den grønne partifamilien i frekvenstabellen. De Grønne har en liten oppslutning i 1990-undersøkelsen, men faller bort i 1999/2000.

¹⁹ Inkluderer Danmarks Retsforbund, Det Humanistiske Parti, Internationalen - Socialistisk Arbejderparti, Danmarks kommunistiske parti, Fælles Kurs og Venstresosialistene.

3.3.3 Tyskland

Tabell 3.3: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Tyskland i 1990 og 1999/2000.

Partifamilier	1990			1999/2000		
	Partier	N	%	Partier	N	%
Kommunistiske	PDS	118	4,1	PDS	153	9,7
Sosialistiske/sosialdemokratiske	SPD	984	34,3	SPD	391	24,8
Grønne	Grüne	172	6,0	Grüne	75	4,8
Liberale	FDP	195	6,8	FDP	31	2,0
Kristendemokratiske	CDU/CSU	1163	40,5	CDU/CSU	644	40,9
Andre partier ²⁰		233	8,1		51	3,2
Ville ikke stemt		7	0,2		230	14,6
Sum		2872	100,0		1575	100,0

Kommentar til tabell 3.3: Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1990 er 565 (16,4 %). N totalt er 3437. Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1999/2000 er 461 (22,6 %). N totalt er 2036.

Tabell 3.3 viser at det kristendemokratiske CDU/CSU er det mest populære partiet i begge undersøkelsene, mens SPD følger på plassen bak. Disse to partiene har en oppslutning blant respondentene som er betydelig høyere enn resten av de tyske partiene. Prosentandelen som slutter opp om det grønne partiet synker svakt fra 1990 til 1999/2000. Tabellen viser også at en betydelig andel av de tyske respondentene i 1999/2000-undersøkelsen ville valgt å ikke avgi stemme om det var parlamentsvalg i morgen.

3.3.4 Nederland

Tabell 3.4: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Nederland i 1990 og 1999/2000.

Partifamilier	1990			1999/2000		
	Partier	N	%	Partier	N	%
Venstresosialistiske	GL	70	7,9	GL	177	19,3
Sosialistiske/sosialdemokratiske	SP/PvdA	222	25,0	SP/PvdA	268	29,3
Grønne	-	-	-	De Groenen	4	0,4
Liberale	VVD	94	10,6	VVD	205	22,4
Kristendemokratiske	CDA	289	32,6	CDA	133	14,5
Andre relevante partier 1	D66	164	18,5	D66	71	7,8
Andre relevante partier 2	Kalvinistiske p.	37	4,2	Kalvinistiske p.	37	4,0
Andre partier ²¹		11	1,2		6	0,7
Ville ikke stemt		-	-		15	1,6
Sum		887	100,0		916	100,0

Kommentar til tabell 3.4: Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1990 er 130 (12,8 %). N totalt er 1017. Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1999/2000 er 87 (8,7 %). N totalt er 1003.

I følge tabell 3.4 har CDA størst oppslutning blant respondentene i 1990-undersøkelsen, mens SP/PvdA har overtatt denne posisjonen i 1999/2000. Verdiene til SP og PvdA har blitt slått

²⁰ Består i 1990 av partiene DSU, Demokratischer Aufbruch, Liberal-Demokratische Partei, Neues Forum, Demokratie jetzt, REP, NPD og DKP, samt de respondentene som oppga "andre partier" i undersøkelsen. I 1999/2000 er REP, samt de respondentene som oppga "andre partier", inkludert.

²¹ Består i 1990 av Centrumpartij og Centrumdemocraten, samt de respondentene som oppga "andre partier" i undersøkelsen. I 1999/2000 er de respondentene som oppga "andre partier" inkludert.

sammen, da begge disse partiene tilhører den sosialistiske/sosialdemokratiske partifamilien. Groen Links er som nevnt et resultat av sammenslåingen mellom Pasifistisk Sosialistisk Parti (PSP), det Radikale Parti (PPR), Kommunistpartiet (CPN) og Evangelisk Folkeparti (EVP), og klassifiseres derfor i denne oppgaven som et venstresosialistisk parti, selv om det nok også kan argumenteres for at partiet tilhører den grønne partifamilien. Tabellen viser at respondentenes støtte til partiet har økt kraftig fra 1990 til 1999/2000. De Groenen utgjør ikke noe relevant parti i Nederland, noe den marginale prosentandelen til dette grønne partiet bekrefter. Både D66 og de kalvinistiske partiene faller inn under kategorien ”andre relevante partier”. For å kunne skille disse partiene, har jeg valgt å operere med ”andre relevante partier 1” og ” andre relevante partier 2”. De kalvinistiske partiene inkluderer verdiene til SGP, GPV og RPF.

3.3.5 Italia

Tabell 3.5: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Italia i 1990 og 1999/2000.

Partifamilier	1990			1999/2000		
	Partier	N	%	Partier	N	%
Kommunistiske	PCI	218	17,7	DS/PRC/PdCI	327	25,4
Venstresosialistiske	DP	14	1,1		-	-
Sosialistiske/sosialdemokratiske	PSI/PSDI	169	13,7	PSDI	12	0,9
Grønne	Verdi	165	13,4	Verdi	32	2,5
Liberale	PLI/PRI	57	4,6	Democratici	112	8,7
Kristendemokratiske	DC	451	36,6	PPI/CDU/CCD	159	12,4
Konservative		-	-	Forza Italia	168	13,1
Høyre-radikale	MSI	32	2,6	AN	185	14,4
Andre relevante partier 1	Lega Nord	75	6,1	Lega Nord	25	1,9
Andre relevante partier 2	PR	16	1,3	PR	19	1,5
Andre partier ²²		36	2,9		41	3,2
Ville ikke stemt		-	-		205	16,0
Sum		1233	100,0		1285	100,0

Kommentar til tabell 3.5: Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1990 er 785 (38,9 %). N totalt er 2018. Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1999/2000 er 715 (35,8 %). N totalt er 2000.

Som beskrevet i innledningskapitlet, ble det italienske partisystemet fundamentalt endret på begynnelsen av 1990-tallet. Flere partier ble oppløst eller skiftet navn, og nye partier ble etablert, noe som vises igjen i tabell 3.5. I 1990-undersøkelsen er det kristendemokratiske partiet DC klart størst, mens de kommunistiske partiene til sammen får høyest oppslutning blant respondentene i 1999/2000-undersøkelsen. Det grønne partiet Verdi har relativt høy oppslutning i 1990-undersøkelsen, men mister støtten fra mange av de italienske respondentene i 1999/2000. To partier har blitt klassifisert som ”andre relevante partier”; det

²² Inkluderer i 1990 regionale partier og Pensjonistpartiet, samt de respondentene som oppga ”andre partier” i undersøkelsen. I 1999/2000 er FT, UDR, RI og regionale partier inkludert.

regionale partiet Lega Nord og Partito Radicale. Det sistnevnte partiet er et utbryterparti fra PLI, men kan ikke lenger sies å være et liberalt parti, i følge Pridham (1988) referert i Knutsen (2004:267). Han mener partiet har utviklet seg i retning av et ”ny politikk”-parti. Heidar og Berntzen (1998:254) beskriver partiet som et radikalt antisystemparti og protestparti som er sterkt saksorientert. Jeg velger altså å plassere PR under ”andre relevante partier”²³. Det sosialdemokratiske partiet PSDI har vært et lite parti, men defineres som et relevant parti i denne oppgaven. Jeg har derfor plassert partiet i den sosialistiske/sosialdemokratiske partifamilien, selv om Knutsen (2004:22) ikke grupperer PSDI i noen partifamilie. I likhet med de tyske respondentene er det også i Italia en betydelig andel av respondentene i 1999/2000-undersøkelsen som svarer ”ville ikke stemt”.

3.3.6 Spania

Tabell 3.6: Frekvensfordeling for partivalgsvariabelen i Spania i 1990 og 1999/2000.

Partifamilier	1990			1999/2000		
	Partier	N	%	Partier	N	%
Venstresosialistiske	IU	168	10,9	IU	51	6,6
Sosialistiske/sosialdemokratiske	PSOE	573	37,1	PSOE	215	27,8
Grønne	Los Verdes	57	3,7	Los Verdes	29	3,7
Liberale	CDS	106	6,9	-	-	-
Konservative	PP	447	28,9	PP	239	30,9
Andre relevante partier	Regionale p.	166	10,7	Regionale p.	75	9,7
Andre partier ²⁴		13	0,8		11	1,4
Ville ikke stemt		16	1,0		154	19,9
Sum		1546	100,0		774	100,0

Kommentar til tabell 3.6: Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1990 er 1091 (41,4 %). N totalt er 2637. Antall respondenter som ikke har oppgitt partivalg i 1999/2000 er 426 (35,5 %). N totalt er 1200.

Tabell 3.6 viser at PSOE har klart størst oppslutning blant de spanske respondentene i 1990-undersøkelsen, mens Partido Popular følger på plassen bak. Som det fremgår av tabellen har imidlertid Partido Popular overtatt stillingen som det mest populære partiet i 1999/2000-undersøkelsen. De grønne utgjør ikke noe relevant parti i Spania, men får likevel støtte fra en del respondenter i begge undersøkelsene. Verdien til de to største regionale partiene, CiU og EAJ-PNV, samt andre regionale partier som har oppnådd representasjon i parlamentet, har blitt slått sammen og plassert i kategorien ”andre relevante partier”. Tabell 3.6 viser også at mange av respondentene i den siste undersøkelsen ville valgt å ikke avgi stemme om det var parlamentsvalg i morgen.

²³ Denne klassifiseringen er i overensstemmelse med Knutsen (1994:18). I senere arbeider klassifiseres imidlertid PR som et grønt parti (Knutsen 2004:20).

²⁴ Består i 1990 av partiene Partido de los Trabajadores, CG og UPN, samt de respondentene som oppga ”andre partier” i undersøkelsen. I 1999/2000 er partiene PDNI og UPN, samt de respondentene som oppga ”andre partier”, inkludert.

3.4 Grønne variabler

Jeg vil nå presentere de variablene som uttrykker folks holdninger til natur- og miljøvern, og som er aktuelle til å utgjøre indikatorer²⁵ i en grønn verdiindeks. Ved å gå igjennom variablenes koding fant jeg at verdiene pekte i ulike retninger. Jeg har derfor kodet om variablenes verdier slik at de peker i samme retning, da dette vil gjøre det enklere å tolke resultatene. Positive holdninger til natur- og miljøvern har blitt kodet med høye verdier, mens lave verdier på variablene indikerer negative holdninger til natur- og miljøvern. Tre av variablene er formulert som påstander, der respondenten blir bedt om å si seg ”helt enig”, ”enig”, ”uenig” eller ”helt uenig”. Variablene omhandler i hvor stor grad respondenten er villig til å oppgi noe av sin velstand for å bedre miljøet. Påstandene er som følger:

B001: ”Dersom jeg er sikker på at pengene blir brukt til å forhindre miljøforurensning, vil jeg godta lavere lønn”.

B002 ”For min del er det greit å øke skatten dersom den ekstra skatten blir brukt til å forhindre miljøforurensning”.

B003: ”Regjeringen må kunne redusere miljøforurensningene, men uten at det skal koste meg noe”.

Hver av disse variablene har fått verdiene 1 til 4, der 1 indikerer de mest negative holdningene til natur- og miljøvern, mens 4 indikerer de mest positive holdningene. Den fjerde og siste variabelen dreier seg om mulige endringer i folks livsstil i nærmeste framtid, og er operasjonalisert ved følgende spørsmål:

E020: ”Kan du si om du mener følgende endring ville være bra, dårlig, eller at det ikke vil spille noen rolle for deg: det blir lagt vekt på å føre en enklere livsstil?”

Denne variabelen er kodet i tre kategorier. Verdi 1 er ensbetydende med at en enklere livsstil ville være ”dårlig”, verdi 2 betyr ”verken/eller”, mens verdien 3 indikerer at det ville være ”bra”.

²⁵ En indeks er satt sammen av flere spørsmål/indikatorer.

3.5 Sosiostrukturelle variabler

De grønne variablene kan karakteriseres som holdningsvariabler, og disse uttrykker individets personlige mening om et saksforhold. I dette avsnittet skal jeg se nærmere på de sosiostrukturelle variablene. Dette er sosiale bakgrunnsvariabler som ofte er fastlagt allerede fra fødselen av. Kjønn, alder, utdanning og inntekt vil utgjøre de sosiostrukturelle bakgrunnsvariablene i denne oppgaven.

Kjønn er operasjonalisert ved hjelp av spørsmålet om respondentens kjønn. Variabelen er dikotom, siden den kun har to verdier. Dermed står man også fritt til å bestemme målenivå. ”Mann” er kodet med verdien 0, og ”kvinne” er kodet med verdien 1.

Variabelen alder er operasjonalisert ved hjelp av spørsmålet om respondentens alder. Spørsmålet er kodet i seks kategorier. Er man mellom 15 og 24 år plasser man seg på verdien 1. Verdi 2 er de respondentene som er mellom 25 og 34 år, verdi 3 går fra 35 til 44 år, verdi 4 fra 45 til 54 år, verdi 5 fra 55 til 64 år, og den siste kategorien omfatter de respondentene som er 65 år eller eldre.

Ulikheter i utdanningssystemene i Vest-Europa gjør det komplisert å måle utdanning i form av ulike nivåer eller trinn. For å operasjonalisere utdanningsvariabelen har jeg derfor benyttet meg av spørsmålet: ”Ved hvilken alder fullførte du/regner du med å fullføre din heltidsutdanning? Ikke regn med lærlingtid”. Skalaen går fra 12 år til 21 år. De respondentene som avsluttet sin fulltidsutdanning da de var 12 år eller yngre har fått verdien 1, de som fullførte utdanningen da de var 13 år plasserer seg på verdien 2, og så videre. Respondentene som var 21 år eller eldre har dermed fått verdien 10.

Inntektsvariabelen er operasjonalisert ved hjelp av følgende spørsmål: ”Her er en inntektskala. Vi ønsker å vite hvilken kategori din husholdning tilhører ut i fra bruttoinntekt. Med bruttoinntekt mener vi samlet inntekt før eventuelle fradragposter og skatt”. Skalaen som er konstruert går fra 1 til 10, der 1 er lavest inntekt og 10 er høyest inntekt²⁶.

²⁶ Inntektsvariabelen er landspesifikk, noe som betyr at respondentene har plassert seg på skalaen ut i fra inntektsnivået i eget land, og ikke sammenlignet med andre land.

3.6 Korrelasjoner og sammensatte mål

Som nevnt helt innledningsvis i oppgaven, kan verdier sies å påvirke atferd indirekte, ved først å påvirke holdninger til aktuelle stridsspørsmål. Knutsen og Kumlin (2005:131) peker også på at verdier ikke kan observeres direkte. Når jeg skal måle grønne verdier, må jeg derfor gjøre dette ved hjelp av holdninger til ulike miljøspørsmål. De grønne variablene som ble presentert ovenfor uttrykker slike holdninger. På grunnlag av disse variablene lager jeg en ny variabel, en indeks, som måler den grønne verdidimensjonen. Slik forenkles datamaterialet, i og med at det nye sammensatte målet gir et konsentrert uttrykk for egenskaper ved det opprinnelige variabelsettet. Forenklingen kan føre til at informasjon går tapt, men likevel er det gode grunner for å konstruere indekser. Ved å slå sammen flere spørsmål rundt samme tema for å måle egenskaper hos respondentene, øker man datas reliabilitet. Dette er fordi flere spørsmål reduserer sjansen for at tilfeldige feil vil påvirke respondentenes indeksskåre. Økt reliabilitet bidrar i seg selv til å øke datas validitet. En indeks styrker også validiteten ved at bruk av flere variabler øker muligheten for å få med flere aspekter ved den egenskapen som skal måles (Hellevik 2002:308-309).

Utvelgelsen av variabler, eller indikatorer, som skal inngå i en indeks, har ofte både en deduktiv og induktiv karakter. Med deduktiv utvelgelse menes at foreliggende kunnskaper og teorier om fenomenet som skal studeres, danner utgangspunkt for hvilke variabler som vil være interessante å se på (Hellevik 2002:317). Inglehart (1977:39-53) knytter verdiorienteringer innenfor natur- og miljøvern til den estetiske verdigruppen, og indikatorene "Beskytte ytringsfriheten", "Utvikling mot et samfunn der ideer er viktigere enn penger" og "Forsøke å gjøre by og land penere". Som nevnt har denne operasjonaliseringen blitt kritisert fra flere hold (Knutsen 1994:5, Nas 1995:289). Den sistnevnte formuleringen er den eneste som kan sies å ha noe med grønne verdier å gjøre, men denne fanger ikke opp forurensningsspørsmålet, som jo står sentralt innenfor miljøpolitikken. Knutsen (1994:5) har derfor konstruert en egen miljøindeks bestående av seks indikatorer. Tre av disse er med i EVS 1990 og EVS 1999/2000, og utgjør de grønne variablene B001, B002 og B003 i denne oppgaven. I tillegg har jeg valgt å ta med variabelen E020 som en mulig indikator i en grønn verdiindeks.

Valg av indikatorer er altså i utgangspunktet styrt av teori. I tillegg benyttes ofte en induktiv metode, der korrelasjonen mellom de potensielle variablene blir undersøkt for å avgjøre

hvilke av variablene som kan danne indeksen. I en korrelasjonsmatrise angis sammenhengen mellom hvert par av variabler ved hjelp av Pearsons R (Hellevik 2002:318). Dette er et normert mål som varierer mellom -1 og 1, der -1 indikerer en perfekt negativ lineær sammenheng, mens 1 betyr en perfekt positiv lineær sammenheng (Midtbø 2007:55). I utgangspunktet forutsetter Pearsons R variabler på intervall- og forholdstallsnivå, også kalt metriske variabler. Flere av variablene som benyttes her befinner seg imidlertid på ordinalnivå, og er dermed kategoriske. Det har i lang tid pågått en diskusjon innenfor fagmiljøet om hvorvidt metriske variabler er nødvendig for å kunne benytte Pearsons R. Stadig flere ser ut til å mene at dette målet også kan brukes når variablene er på ordinalnivå (Jacobsen 2005:334).

Ved hjelp av korrelasjonsmatrisen finner man frem til de variablene som er tilstrekkelig beslektet til at det er meningsfullt å kombinere dem i en indeks. En regel er å lete etter kombinasjoner av variabler med Pearsons R på mellom 0,3 og 0,8. Dersom korrelasjonen er lavere enn 0,3, er variablene for ulike til at de kan kombineres i en indeks, mens korrelasjoner over 0,8 betyr at variablene er så like at det er unødvendig å bruke begge (Hellevik 2002:319).

Utvelgelsen av variablene som skal inngå i indeksen er til en viss grad preget av vilkårlighet. Med det menes for eksempel at spørsmålene kunne vært stilt annerledes eller at det kunne vært flere eller færre variabler. Av den grunn er det nødvendig å måle hvorvidt den indeksen man har konstruert, gir omtrent samme rangering av respondentene som en annen indekskonstruksjon ville gitt. Med andre ord må indeksens interne konsistens måles, og dette kan gjøres ved hjelp av Cronbachs alfa. Alfa-verdien, som varierer fra 0 til 1, avhenger av samvariasjonen mellom indikatorene og antall indikatorer. Jo sterkere korrelasjonen mellom variablene er, og jo flere de er, desto høyere blir alfa, og dermed styrkes også reliabiliteten. Alfa-verdien bør helst være over 0,7 for at indeksen skal kunne sies å ha en tilfredsstillende reliabilitet (Skog 2004: 96-97, Ringdal 2001:168).

Tabell 3.7: Korrelasjonsmatrise grønne variabler.

	B001	B002	B003
B001	-		
B002	0,658**	-	
B003	0,328**	0,370**	-
E020	0,146**	0,106**	-0,025**

** Korrelasjonen er signifikant på 1 % nivå (2-halet test)

Tabell 3.7 viser korrelasjonene mellom de grønne variablene målt ved Pearsons R. Vi ser at variablene som omhandler villigheten til å oppgi velstand for å bedre miljøet (B001, B002 og B003), korrelerer relativt høyt med hverandre, i og med at Pearsons R ligger over 0,3 for samtlige kombinasjoner. Variabelen som dreier seg om å føre en enklere livsstil (E020) inngår imidlertid i kombinasjoner med korrelasjoner under 0,3. Denne indikatoren vil derfor ikke bli tatt med i den grønne verdiindeksen. Cronbachs alfa i korrelasjonsmatrisen er rapportert til 0,627. Etter at variabel E020 er fjernet, rapporteres den til 0,708, som dermed betyr at indeksen har en tilfredsstillende reliabilitet.

De sosiostrukturelle variablene vil bli sett på hver for seg. Av disse variablene er det først og fremst utdanning og inntekt som gjerne ses i sammenheng. Man forventer da at personer med høy utdanning har høy inntekt, og omvendt. Det er imidlertid ikke alltid slik at de som har klart seg best økonomisk, har slitt skolebenken lengst. Derfor kan man heller ikke forvente at de med høy utdanning nødvendigvis vil ha samme verdimeslige og politiske preferanser som de med høy inntekt. Jeg velger derfor å ikke kombinere disse variablene²⁷.

3.7 Analyse mål- og teknikker

For å teste hypotese 1, vil de ulike landenes gjennomsnittsskåre på den grønne verdiindeksen bli kartlagt ved hjelp av variansanalyse. En sammenligning av gjennomsnittsskårene for 1990 og 1999/2000 vil kunne gi svar på om det har funnet sted en endring i retning av mer grønne verdier i løpet av 1990-tallet. Den grønne verdiindeksen måles på forholdstallsnivå, og skalaen er konstruert slik at den går fra 1 til 4.

De bivariate sammenhengene mellom sosiostrukturelle variabler og grønne verdier vil bli undersøkt for å teste hypotese 2, 3, 4 og 5. Variablene utdanning og inntekt er på forholdstallsnivå. Alder er kodet i seks kategorier, og er i utgangspunktet en variabel på ordinalnivå. Midtbø (2007:33) peker imidlertid på at en ordinalvariabel med mer en seks-syv verdier bør kunne behandles som om den er metrisk, hvilket er tilfelle her. Kjønn er en dikotom variabel, og som nevnt står man dermed fritt til å bestemme målenivå for denne variabelen. Jeg velger derfor å ta i bruk Pearsons R for å måle korrelasjonen mellom hver av disse sosiostrukturelle variablene og den grønne verdiindeksen. Pearsons R varierer som kjent

²⁷ Korrelasjonsmatrisen viste Pearsons R lik 0,325 for sammenhengen mellom utdanning og inntekt. Da disse to variablene ble kombinert, ble Cronbachs alfa rapportert til 0,482.

mellom -1 og 1. Jo nærmere verdien ligger ± 1 , desto sterkere er sammenhengen. Når verdiene er i nærheten av 0, er det ingen lineær sammenheng mellom variablene (Midtbø 2007:52).

For å undersøke sammenhengen mellom grønne verdier og partivalg, skissert ved hypotese 6, vil jeg benytte Eta-koeffisienten fra variansanalyse. Dette er et standardisert mål som varierer fra 0 til 1. Signifikante eta-koeffisienter mellom 0 og 0,10 blir betraktet som svake, korrelasjoner mellom 0,10 og 0,25 regnes som moderate, mens korrelasjoner over 0,25 kan sies å være sterke. Eta-koeffisienten oppnås ved å snu den kausale rekkefølgen mellom partivalg og grønne verdier, slik at partivalg blir betraktet som uavhengig variabel og den grønne verdiindeksen som avhengig variabel (Knutsen og Kumlin 2005:134).

Hypotese 7, 8 og 9 testes ved hjelp av binomisk logistisk regresjon. En slik analyseteknikk forutsetter at den avhengige variabelen er dikotom. I hypotese 7 er jeg interessert i finne ut hvorvidt personer med grønne verdier velger å avgi stemme ved valg. Her vil det derfor være naturlig å skille mellom verdiene "ville stemt" og "ville ikke stemt". Den avhengige variabelen kodes derfor om slik at verdien 1 indikerer at man ville avgitt stemme, mens verdien 0 betyr at man ikke ville stemt. Hypotese 8 refererer til de landene som har et relevant grønt parti. Dette er tilfelle for Sverige, Tyskland og Italia. I disse landene vil den avhengige variabelen bli kodet om slik at den grønne partifamilien gis verdien 1, mens de andre partifamiliene og de som ikke ville stemt får verdien 0. På samme måte kodes den avhengige variabelen om for Danmark, Nederland og Spania for å teste hypotese 9. Her vil imidlertid den venstresosialistiske partifamilien bli gitt verdien 1, ettersom jeg forventer at velgere som vektlegger grønne verdier vil stemme på de venstresosialistiske partiene i disse landene.

I logistisk regresjon er man ute etter å finne oddsen for at den avhengige dikotome variabelen har en bestemt verdi. Oddsen forteller oss hvor mye større (eller mindre) sannsynligheten er for at et bestemt utfall skal inntreffe, enn for at det ikke skal inntreffe. Det sentrale effektmaatet i logistisk regresjon er oddsraten (OR), og jeg vil derfor hovedsakelig kommentere dette maatet i analysen. Oddsraten er definert som forholdet mellom oddsene for to påfølgende grupper. Maatet viser hvor mange ganger større (eller mindre) oddsen blir når den uavhengige variabelen øker med én enhet, og tilsvarende antilogaritmen (eller eksponentialfunksjonen) til den logistiske regresjonskoeffisienten B. Oddsrater kan aldri bli negative. En oddsrate som er høyere enn 1, innebærer at oddsen øker med høyere verdi på

uavhengig variabel, mens en oddsrate som er lavere enn 1 betyr at oddsen synker med høyere verdi på uavhengig variabel. Er oddsraten lik 1, er det ingen sammenheng mellom den uavhengige variabelen og oddsen. I logistisk regresjon bruker man altså relative, snarere enn absolutte mål for effekten av endringer i den uavhengige variabelen (Skog 2004:363-366, Tuft 2000:27-28).

Etter å ha undersøkt de bivariate sammenhengene mellom grønne verdier og partivalg, skal jeg til sist i oppgaven gjennomføre en multivariat analyse der alle de uavhengige variablene i oppgaven inkluderes. Slik får jeg gitt et mer fullstendig og dekkende bilde av variasjoner på den avhengige variabelen partivalg. Ettersom dette er en variabel på nominalnivå med flere verdier, benytter jeg meg av multinomisk logistisk regresjon (Tuft 2007:147). Et analysemaal som ofte brukes i en slik statistisk analyseteknikk er Nagelkerkes Pseudo R^2 (Knutsen og Kumlin 2005:141). Dette målet vil også bli brukt i denne oppgaven for å kartlegge hvor stor forklaringskraft henholdsvis sosial struktur, grønne verdier og hele den analytiske modellen har for partivalg i de seks landene i 1990 og 1999/2000. Nagelkerkes R^2 beskriver hvor godt modellen passer til data, og varierer mellom 0 og 1. Målet har imidlertid ikke en enkel substansiell fortolkning (Christophersen 2006:207). Jeg vil derfor kun vurdere denne forklaringskraftens relative betydning.

I dette kapitlet har det valgte datamaterialet blitt presentert. Jeg har redegjort for operasjonaliseringen av de ulike variablene som benyttes i oppgaven, samt konstruert en indeks som kan måle grønne verdier. Til sist har jeg også presentert de analysemaal og -teknikker som vil bli benyttet i den påfølgende analysedelen.

4 Bivariat analyse

I de foregående kapitlene har jeg redegjort for den teoretiske og metodiske tilnærmingen som ligger til grunn for denne oppgaven, og som utgjør bakgrunnen for den analysen som nå følger. For å belyse oppgavens problemstilling om hvilken betydning grønne verdier har for partivalg, skal jeg i dette første analysekapitlet undersøke de bivariate sammenhengene mellom sosiostrukturelle variabler og grønne verdier, og mellom grønne verdier og partivalg. Dette gjøres med utgangspunkt i hypotesene som ble presentert under punkt 2.5.

Jeg starter med å undersøke de bivariate korrelasjonene mellom de fire sosiostrukturelle variablene og den grønne verdiindeksen. Slik får jeg belyst hvilke sosiale grupperinger som har størst tilbøyelighet til å prioritere grønne verdier. Videre vil de bivariate sammenhengene mellom grønne verdier og partivalg bli kartlagt. Formålet med denne delen av analysen er for det første å undersøke om grønne verdiers betydning for velgernes partivalg har økt over tid. For det andre ønsker jeg å undersøke hvorvidt personer med grønne verdier velger å avgi stemme ved valg. Til sist i denne delen skal jeg se nærmere på hvilke politiske partier de ”grønne” velgerne er tilbøyelig til å stemme på. De empiriske funnene vil bli presentert og kommentert fortløpende. Kapitlet avsluttes med en oppsummering og diskusjon av resultatene fra analysen.

Først i kapitlet vil jeg imidlertid se nærmere på grønne verdiorienteringer i de seks undersøkelseslandene. Mer konkret ønsker jeg å undersøke hvorvidt det har funnet sted endringer i løpet av 1990-tallet med hensyn til grønne verdier, og om disse endringene i så fall samsvarer med den ”stille revolusjonen” som Inglehart beskriver i sin teori.

4.1 Gjennomsnittsskårer på den grønne verdiindeksen

Med bakgrunn i Ingleharts beskrivelse av verdiendringsprosessen i avanserte industrisamfunn, har jeg formulert følgende hypotese:

***Hypotese 1:** Det har funnet sted en endring i retning av mer grønne verdier i perioden 1990 til 1999/2000.*

For å undersøke om en slik endring har funnet sted, skal jeg kartlegge de ulike landenes plassering på den grønne verdiindeksen i henholdsvis 1990 og 1999/2000. Dette gjøres ved å regne ut gjennomsnittsskåren på den grønne verdiindeksen for hvert land. Indeksen har som kjent en skala fra 1 til 4, der 1 indikerer de mest anti-grønne verdiene, mens 4 indikerer de mest grønne verdiene. Resultatene er presentert i tabell 4.1, og landene er rangert etter høyest gjennomsnitt. N tilsvarer det totale antallet respondenter innenfor hvert land som har deltatt i undersøkelsene.

Tabell 4.1: Gjennomsnittsskårer på den grønne verdiindeksen i 1990 og 1999/2000.

1990			1999/2000		
Land	Gjennomsnitt	N	Land	Gjennomsnitt	N
Sverige	3,01	1047	Danmark	2,87	1023
Danmark	2,97	1031	Sverige	2,84	1015
Nederland	2,95	1017	Nederland	2,75	1003
Tyskland	2,48	3437	Italia	2,27	2000
Spania	2,42	2637	Spania	2,24	1200
Italia	2,38	2018	Tyskland	1,96	2036
Total	2,59	11187	Total	2,40	8277

Tabell 4.1 viser at samtlige land har en lavere gjennomsnittsskåre på den grønne verdiindeksen i 1999/2000 sammenlignet med 1990, noe som betyr at respondentene har fått mindre positive holdninger til natur- og miljøvern i løpet av 1990-tallet. Det totale gjennomsnittet viser også denne utviklingen. Dette betyr at hypotese 1 ikke får støtte i datamaterialet. Verdiutviklingsprosessen kan med andre ord ikke sies å ha beveget seg i forventet retning i løpet av 1990-tallet når det gjelder grønne verdier i mine seks undersøkelsesland.

Dersom vi ser nærmere på de enkelte undersøkelsene, viser tabell 4.1 at Sverige har høyest gjennomsnittsskåre på den grønne verdiindeksen i 1990, etterfulgt av Danmark og Nederland. Disse landene har en gjennomsnittsskåre som er høyere enn det totale gjennomsnittet, og skiller seg dermed noe fra de to søreuropeiske landene, samt Tyskland, som alle har et gjennomsnitt lavere enn det totale. De italienske respondentene har de minst grønne verdiorienteringene i 1990-undersøkelsen. Disse resultatene stemmer i stor grad overens med Knutsens (1994:8-9) funn. Knutsen finner også at det er innbyggerne i de nordiske landene og Nederland som har de mest grønne verdiorienteringene, mens de søreuropeiske landene kommer lenger ned på lista.

I 1999/2000-undersøkelsen innehar de danske respondentene de mest grønne verdiorienteringene. Sverige og Nederland følger på plassene bak. Det er altså respondentene i de samme tre landene som har de mest grønne verdiorienteringene også i 1999/2000. På den nedre halvdel av tabellen har Italia og Tyskland byttet plass i forhold til 1990-undersøkelsen, slik at Tyskland nå har den klart laveste gjennomsnittsskåren. Tabellen viser at Tyskland har en markert større nedgang på gjennomsnittsskåren sammenlignet med de andre landene. Dette må sies å være et noe overraskende funn, sett i lys av det grønne partiets sterke posisjon, og den betydning det har hatt for den grønne politikken innflytelse i Tyskland.

4.2 Bivariate sammenhenger mellom sosiostrukturelle variabler og grønne verdier

4.2.1 Kjønn og grønne verdier

Som nevnt spiller kjønn i utgangspunktet en begrenset rolle i Ingleharts verditeori, men i senere arbeider vises det til at kvinner i løpet av de siste tiårene har blitt mer venstreorienterte enn menn når det gjelder verdier og velgeratferd. Hypotese 2 beskriver den sammenhengen mellom kjønn og grønne verdier som jeg forventer å finne:

Hypotese 2: Kvinner vektlegger grønne verdier i større grad enn menn.

Tabell 4.2: Korrelasjoner mellom kjønn og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.

1990		1999/2000	
Land	R	Land	R
Danmark	0,079**	Danmark	0,083**
Sverige	0,051	Sverige	0,062*
Tyskland	0,000	Spania	0,016
Spania	-0,015	Tyskland	-0,027
Italia	-0,031	Nederland	-0,035
Nederland	-0,038	Italia	-0,036
Gjennomsnitt	0,008	Gjennomsnitt	0,011

** Korrelasjonen er signifikant på 1 % nivå (1-halet test)

* Korrelasjonen er signifikant på 5 % nivå (1-halet test)

Tabell 4.2 viser at det kun er Danmark i 1990-undersøkelsen, og Danmark og Sverige i 1999/2000-undersøkelsen, som har en signifikant sammenheng mellom kjønn og grønne verdier. Sammenhengen er i alle tre tilfellene svak positiv, hvilket betyr at kvinner vektlegger grønne verdier i noe større grad enn menn. For de resterende landene er det ikke noen lineær sammenheng mellom kjønn og grønne verdier. Dette tyder på at det ikke finnes noen særlige forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder vektleggingen av grønne verdier.

Hypotese 2 kan dermed ikke sies å ha fått støtte i materialet, med unntak av i Danmark, og i Sverige i 1999/2000-undersøkelsen.

Basert på resultatene fra 13 vesteuropeiske land presenterer Knutsen (1994:13) gjennomsnittskorrelasjoner mellom ulike sosiale bakgrunnsvariabler og verdiindekser. Korrelasjonen mellom kjønn og verdiorienteringer knyttet til natur- og miljøvern rapporteres til 0,00, hvilket betyr at det ikke er noen sammenheng mellom disse variablene. Mine funn kan derfor sies å være i samsvar med Knutsens resultater.

4.2.2 Alder og grønne verdier

Inglehart (1977:21-23) er opptatt av den betydning materielle oppvekstvilkår har for ulike generasjoners verdiorienteringer. Han peker på at høy økonomisk vekst og fravær av krig i de vesteuropeiske landene i hele etterkrigstiden gjør at verdiendringene først og fremst vil finne sted blant de yngre generasjonene. Hypotese 3 skisserer den sammenhengen mellom alder og grønne verdier som jeg forventer å finne:

Hypotese 3: De yngre generasjonene vektlegger grønne verdier i større grad enn de eldre.

Tabell 4.3: Korrelasjoner mellom alder og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.

1990		1999/2000	
Land	R	Land	R
Tyskland	-0,133**	Spania	-0,159**
Spania	-0,111**	Tyskland	-0,125**
Nederland	-0,108**	Nederland	-0,109**
Danmark	-0,088**	Danmark	-0,105**
Sverige	-0,069*	Sverige	-0,082**
Italia	-0,064**	Italia	-0,038*
Gjennomsnitt	-0,096	Gjennomsnitt	-0,103

** Korrelasjonen er signifikant på 1 % nivå (1-halet test)

* Korrelasjonen er signifikant på 5 % nivå (1-halet test)

Jeg forventer altså å finne en negativ sammenheng mellom alder og grønne verdier. Tabell 4.3 viser signifikante negative korrelasjoner mellom alder og grønne verdier for samtlige land. Dette tyder på at de yngre generasjonene har mer grønne verdier enn de eldre. Tyskland har den sterkeste korrelasjonen i 1990-undersøkelsen, så med andre ord er det her de største forskjellene mellom yngre og eldre generasjoners plassering på den grønne verdiindeksen finnes. Det samme er tilfelle for Spania i 1999/2000-undersøkelsen. Tabell 4.3 viser også at styrken på korrelasjonen har økt fra 1990 til 1999/2000 i Spania, Nederland, Danmark og Sverige, mens det i Tyskland og Italia har blitt en svakere negativ sammenheng mellom alder

og grønne verdier. Samlet sett kan imidlertid resultatene sies å støtte opp om hypotese 3, som innebærer at de yngre generasjonene vektlegger grønne verdier i større grad enn de eldre. Knutsen (1994:13) finner også en negativ sammenheng mellom alder og grønne verdier. Mine resultater viser imidlertid noe svakere korrelasjoner mellom disse variablene sammenlignet med Knutsens funn, hvor det rapporteres om en gjennomsnittskorrelasjon på -0,17.

4.2.3 Utdanning og grønne verdier

Som tidligere beskrevet, peker Inglehart (1977:75) på flere sider ved utdanning som gjør det til en relevant faktor for verdiprioriteringer, i tillegg til å være en indikator på økonomisk sikkerhet under oppveksten. Jeg forventer å finne en positiv sammenheng mellom utdanning og grønne verdier, som beskrevet i hypotese 4:

Hypotese 4: Personer med høy utdanning vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav utdanning.

Tabell 4.4: Korrelasjoner mellom utdanning og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.

Tabell 4.4: 1990		1999/2000	
Land	R	Land	R
Nederland	0,251**	Tyskland	0,264**
Tyskland	0,231**	Nederland	0,239**
Danmark	0,173**	Spania	0,228**
Italia	0,142**	Italia	0,154**
Sverige	0,127**	Danmark	0,143**
Spania	0,120**	Sverige	0,099**
Gjennomsnitt	0,174	Gjennomsnitt	0,188

** Korrelasjonen er signifikant på 1 % nivå (1-halet test)

Tabell 4.4 viser at samtlige korrelasjoner mellom utdanning og grønne verdier er signifikante og positive. Nederland og Tyskland har i begge undersøkelsene de største forskjellene mellom høyt og lavt utdannede når det gjelder prioritering av grønne verdier. Den laveste korrelasjonen mellom utdanning og grønne verdier finner vi i Spania i 1990, og tilsvarende i Sverige i 1999/2000. En sammenligning av de to undersøkelsene viser at det i Nederland, Danmark og Sverige har blitt noe mindre positive korrelasjoner i løpet av 1990-tallet, mens forskjellene med hensyn til grønne verdiorienteringer mellom personer med høy og lav utdanning har blitt større i Tyskland, Italia og Spania. Generelt sett støtter resultatene opp om hypotese 4. Personer med høy utdanning kan altså sies å vektlegge grønne verdier i større grad enn personer med lav utdanning.

En slik sammenheng mellom utdanning og verdier knyttet til natur- og miljøvern finner også Knutsen (1994:13) i sin undersøkelse. Resultatene ovenfor viser imidlertid en noe lavere gjennomsnittskorrelasjon sammenlignet med Knutsens funn. Basert på resultater fra 13 vesteuropeiske land rapporterer Knutsen om en gjennomsnittskorrelasjon på 0,25.

4.2.4 Inntekt og grønne verdier

Når det gjelder sammenhengen mellom inntekt og grønne verdier, forventer jeg å finne en positiv korrelasjon. Høyere inntekt gir større økonomisk trygghet, og dermed muligheten til å ha større fokus på ikke-økonomiske forhold. Hypotese 5 skisserer denne sammenhengen:

Hypotese 5: Personer med høy inntekt vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav inntekt.

Tabell 4.5: Korrelasjoner mellom inntekt og grønne verdier i 1990 og 1999/2000.

1990		1999/2000	
Land	R	Land	R
Tyskland	0,180**	Tyskland	0,207**
Italia	0,176**	Spania	0,182**
Nederland	0,176**	Nederland	0,178**
Danmark	0,099**	Italia	0,138**
Spania	0,068**	Danmark	0,096**
Sverige ²⁸	-	Sverige	0,021
Gjennomsnitt	0,139	Gjennomsnitt	0,137

** Korrelasjonen er signifikant på 1 % nivå (1-halet test)

Tabell 4.5 viser positive lineære sammenhenger mellom inntekt og grønne verdier. Sverige er det eneste landet som ikke har noen signifikant sammenheng mellom disse variablene. Det fremgår også av tabellen at de største forskjellene mellom høytlønnetes og lavtlønnetes plassering på den grønne verdiindeksen finner vi i Tyskland både i 1990 og 1999/2000. Personer med høy inntekt vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav inntekt, og denne tendensen har blitt styrket i løpet av 1990-tallet i Tyskland. Det samme er tilfelle for Nederland og Spania. I Italia og Danmark har den positive korrelasjonen blitt noe svakere i den siste undersøkelsen, mens gjennomsnittskorrelasjonen er stabil. Samlet sett viser resultatene for undersøkelseslandene at høyere inntekt gir større vektlegging av grønne verdier. Hypotese 5 får dermed støtte i materialet, med unntak av i Sverige.

²⁸ Spørsmålet om inntekt ble ikke stilt i EVS 1990 i Sverige.

Hvem kan så de ”grønne” velgerne sies å være? Resultatene fra analysen av de sosiostrukturelle variablene viser for det første at kjønn samlet sett ikke har noen betydning for hvorvidt man vektlegger grønne verdier. Kun i Danmark, og i Sverige i 1999/2000, får hypotesen om at kvinner vektlegger grønne verdier i større grad enn menn, støtte. Hypotesen om at yngre generasjoner vektlegger grønne verdier i større grad enn de eldre, får imidlertid mer støtte i materialet. Resultatene viser også at personer med høy utdanning i større grad prioriterer grønne verdier sammenlignet med personer med lav utdanning. Til sist får også hypotesen om at personer med høy inntekt vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav inntekt, støtte i datamaterialet, med unntak av i Sverige i 1999/2000. Oppsummert tyder disse resultatene på at yngre velgere med høy utdanning og høy inntekt vil prioritere grønne verdier i størst grad. Hvordan disse resultatene samsvarer med teori og tidligere undersøkelser kommer jeg tilbake til i oppsummeringen av den bivariante analysen under punkt 4.4. I neste del skal jeg så se nærmere på den politiske atferden til de velgerne som vektlegger grønne verdier. Mer konkret skal jeg undersøke de bivariante sammenhengene mellom grønne verdier og partivalg.

4.3 Bivariate sammenhenger mellom grønne verdier og partivalg

4.3.1 Grønne verdiers betydning for partivalg²⁹

Verdiendringsprosessen indikerer at nye verdikonflikters effekt på velgernes partivalg øker. Den betydningen som jeg dermed forventer at grønne verdier har fått for partivalg, er skissert ved hypotese 6:

***Hypotese 6:** Grønne verdier har fått økt betydning for partivalg i perioden 1990 til 1999/2000.*

²⁹ Partivalg er kodet på følgende måte: 1. Kommunistiske partier, 2. Venstresosialistiske partier, 3. Sosialistiske/sosialdemokratiske partier, 4. Grønne partier, 5. Agrare partier, 6. Liberale partier, 7. Kristendemokratiske partier, 8. Konservative partier, 9. Høyre-radikale partier, 10. Andre relevante partier 1, 11. Andre relevante partier 2, 12. Andre partier, 13. Ville ikke stemt.

Tabell 4.6: Korrelasjoner mellom grønne verdier og partivalg i 1990 og 1999/2000.

1990		1999/2000			
Land	Eta	Land	Eta	Land	Differanse
Nederland	0,246**	Danmark	0,280**	Tyskland	0,055
Danmark	0,237**	Nederland	0,254**	Danmark	0,043
Sverige	0,213**	Sverige	0,254**	Sverige	0,041
Italia	0,200**	Italia	0,225**	Italia	0,025
Spania	0,133**	Tyskland	0,186**	Spania	0,014
Tyskland	0,131**	Spania	0,147*	Nederland	0,008
Gjennomsnitt	0,193	Gjennomsnitt	0,224	Gjennomsnitt	0,031

** Korrelasjonen er signifikant på 1 % nivå

* Korrelasjonen er signifikant på 5 % nivå

Koeffisientene i tabell 4.6 viser moderate sammenhenger mellom grønne verdier og partivalg i 1990-undersøkelsen. Nederland har den sterkeste korrelasjonen, mens Tyskland har den svakeste. Tabellen viser også at korrelasjonene for samtlige land øker fra 1990 til 1999/2000, slik at de i den siste undersøkelsen fremstår som moderate til sterke. Særlig Danmark har en sterk korrelasjon mellom grønne verdier og partivalg i 1999/2000. Spania er det landet med den laveste korrelasjonen i dette datamaterialet.

Dersom en ser på differansene mellom korrelasjonene i 1999/2000 og 1990, viser disse at grønne verdiers effekt på partivalg øker mest i Tyskland. Nederland og Spania har den minste økningen. Ettersom korrelasjonene har økt for samtlige land i løpet av 1990-tallet, kan hypotese 6 sies å ha fått støtte i datamaterialet. Grønne verdier har altså fått økt betydning for partivalg i perioden 1990 til 1999/2000. Samtidig må det påpekes at denne økningen er svak, ettersom alle effektendringene er på mindre enn 0,06.

Dette resultatet kan på den ene siden oppfattes som noe motsetningsfylt sammenlignet med resultatet for hypotese 1. Det har altså funnet sted en endring i retning av mindre grønne verdiorienteringer i løpet av 1990-tallet, samtidig som grønne verdiers betydning for partivalg har økt. På den annen side er det mulig å tenke seg at selv om folk har fått mindre positive holdninger til natur- og miljøvern, kan stridsspørsmål knyttet til dette temaet likevel være viktig for partivalget. Det partiet man velger å stemme på, kan imidlertid bli et annet enn det man hadde stemt på dersom holdningene til natur- og miljøvern hadde vært mer positive.

Resultatene for hypotese 1, der gjennomsnittsskåren på den grønne verdiindeksen ble kartlagt, viste også at respondentene i de nordiske landene, samt Nederland, har de mest grønne verdiorienteringene. I følge tabell 4.6 er det i disse landene vi også finner den sterkeste

korrelasjonen mellom grønne verdier og partivalg. Samtidig tyder resultatene på at det ikke er noen forskjeller mellom land som har et relevant grønt parti og land som ikke har det, hva gjelder grønne verdiers effekt på partivalg. De sterkeste korrelasjonene mellom grønne verdier og partivalg finner vi nemlig både i land med og uten et relevant grønt parti, og tilsvarende for de svakeste korrelasjonene.

4.3.2 Grønne verdier og deltakelse ved valg

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt personer med grønne verdier velger å avgi stemme ved valg, forventer jeg å finne variasjoner mellom land som har et relevant grønt parti og land som ikke har dette, som beskrevet i hypotese 7:

Hypotese 7: I land med et relevant grønt parti vil personer som vektlegger grønne verdier i større grad stemme ved valg, enn i land uten et relevant grønt parti.

Tabell 4.7: Resultater fra logistisk regresjon av variabelen stemme/ikke stemme på variabelen grønne verdier, 1999/2000.

Land	B	SE(B)	A	Wald	Sig.	OR
Sverige	0,855	0,349	1,652	5,986	0,014	2,351
Italia	0,488	0,139	0,602	12,324	0,000	1,629
Tyskland	0,436	0,107	0,989	16,557	0,000	1,546
Nederland	0,702	0,401	2,227	3,060	0,080	2,017
Spania	0,163	0,158	1,047	1,065	0,302	1,177
Danmark	0,159	0,322	3,209	0,245	0,621	1,173

Kritisk verdi 5 % nivå: 3,841

Tabell 4.7 viser at regresjonskoeffisienten B for grønne verdier er signifikant på 5 % nivå i Sverige, Italia og Tyskland, ettersom Wald-verdien i disse tilfellene overstiger den kritiske verdien på 3,841. B-koeffisientene er positive, noe som indikerer at sammenhengen mellom grønne verdier og deltakelse ved valg er positiv. Oddsene for å stemme vil med andre ord øke når den grønne verdiindeksen øker. Oddsraten beskriver denne sammenhengen nærmere. I Sverige er oddsraten på 2,351. Dette betyr at oddsene for å delta ved valg i Sverige blir 2,351 ganger høyere når den grønne verdiindeksen øker med én enhet. I Italia er oddsraten på 1,629, mens den i Tyskland er på 1,546. For disse tre landene, som alle har et relevant grønt parti, viser altså resultatene at dersom man vektlegger grønne verdier, så øker oddsene for å stemme ved valg.

I Nederland, Spania og Danmark er B-koeffisienten for grønne verdier ikke signifikant. Det vil si at grønne verdier ikke har noen signifikant effekt på valgdeltakelse i disse landene, som alle er uten et relevant grønt parti. Resultatene viser altså at det finnes forskjeller mellom land som har et relevant grønt parti og land som ikke har dette, når det gjelder grønne verdiers betydning for deltakelse ved valg. I land med et relevant grønt parti vil personer som vektlegger grønne verdier i større grad stemme ved valg, enn i land uten et slikt parti, og hypotese 7 kan dermed sies å ha fått støtte i datamaterialet.

4.3.3 Grønne verdier og partipreferanse

I følge Inglehart vil personer som vektlegger postmaterialistiske verdier ha større tilbøyelighet til å stemme på de nye partiene på venstresiden. Knutsen (1994:41-42) finner også i sin undersøkelse av sammenhengen mellom verdiorienteringer og partivalg at de grønne partiene, etterfulgt av de venstresosialistiske partiene, har det mest ”grønne” elektoratet. Hypotese 7 og 8 skisserer hvilke partier jeg forventer at de ”grønne” velgerne vil stemme på, i henholdsvis land som har et relevant grønt parti og land som ikke har dette.

Hypotese 8: I land med et relevant grønt parti vil velgere som vektlegger grønne verdier være tilbøyelig til å stemme på det grønne partiet.

Tabell 4.8: Resultater fra logistisk regresjon av variabelen grønt parti/ikke grønt parti på variabelen grønne verdier.

a) 1990

Land	B	SE(B)	A	Wald	Sig.	OR
Italia	0,763	0,144	-3,808	27,969	0,000	2,145
Tyskland	0,711	0,125	-4,587	32,195	0,000	2,036
Sverige	0,655	0,185	-4,313	12,475	0,000	1,925

Kritisk verdi 5 % nivå: 3,841

b) 1999/2000

Land	B	SE(B)	A	Wald	Sig.	OR
Italia	1,381	0,339	-7,123	16,591	0,000	3,978
Tyskland	0,836	0,153	-4,822	29,674	0,000	2,306
Sverige	0,790	0,211	-4,686	14,074	0,000	2,203

Kritisk verdi 5 % nivå: 3,841

I tabell 4.8a og 4.8b har jeg presentert resultatene fra den logistiske regresjonen for de tre landene som har et relevant grønt parti. Tabellen viser for det første at samtlige B-koeffisienter er signifikante på 5 % nivå, ettersom Wald-verdiene overstiger kritisk verdi. Alle

B-koeffisientene er også positive, noe som betyr at sammenhengen mellom variablene er positiv. Dette innebærer at oddsen for å stemme på det grønne partiet vil øke når den uavhengige variabelen, grønne verdier, øker, og oddsraten blir dermed større enn 1. Vi ser at dette er tilfelle for samtlige oddsrater i tabellen.

Resultatene fra 1990 viser at Italia har den høyeste oddsraten med 2,145. Oddsen for å stemme på det grønne partiet Verdi blir med andre ord 2,145 ganger større når den grønne verdiindeksen øker med én enhet. I Tyskland er regresjonskoeffisienten for grønne verdier 0,711, noe som tilsvarer en oddsrate på 2,036. Oddsen øker altså med en faktor på 2,036 når den grønne verdivariabelen øker med én enhet. Sverige har en oddsrate på 1,925 i 1990-undersøkelsen.

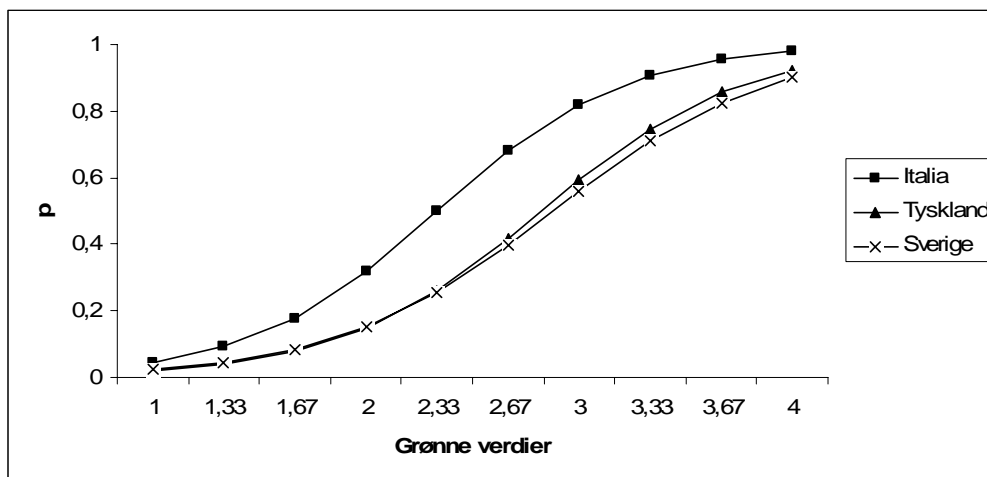
Også i 1999/2000-undersøkelsen har Italia den høyeste oddsraten. Oddsen for å stemme på det italienske grønne partiet øker nå med en faktor på 3,978 når den grønne verdivariabelen øker med én enhet. I Tyskland og Sverige er oddsraten på henholdsvis 2,306 og 2,203. Det forhold at Italia har høyere oddsrate enn både Tyskland og Sverige, er et interessant funn tatt i betraktning at det italienske partiet Verdi har en beskjeden posisjon og oppslutning sammenlignet med Miljöpartiet de Gröna i Sverige og særlig det tyske Die Grünen. En mulig forklaring kan være at man i Italia har større grad av ideologisk stemmegivning. Dette innebærer i så fall at italienske velgere i større grad vil stemme ut i fra ideologisk overbevisning, selv om dette skulle innebære å gi sin stemme til et mindre parti. En annen mulig forklaring kan være at det er få andre alternativer å stemme på for de ”grønne” velgerne i Italia. Det kan tenkes at de andre italienske partiene i mindre grad har tatt opp i seg miljøsaken, enn hva tilfellet er i Sverige og Tyskland. I disse landene vil det i så fall være større sjanse for at velgere som vektlegger grønne verdier også vil stemme på andre partier.

Oppsummert viser resultatene at dersom man vektlegger grønne verdier, øker oddsen for å stemme på det grønne partiet. Denne sammenhengen har blitt styrket i løpet av 1990-tallet, ettersom resultatene også viser at både regresjonskoeffisienten og oddsraten har blitt større fra 1990 til 1999/2000 for alle de tre landene. Hypotese 8 kan derfor sies å ha fått støtte i materialet. I land med et relevant grønt parti vil velgere som vektlegger grønne verdier være tilbøyelig til å stemme på det grønne partiet.

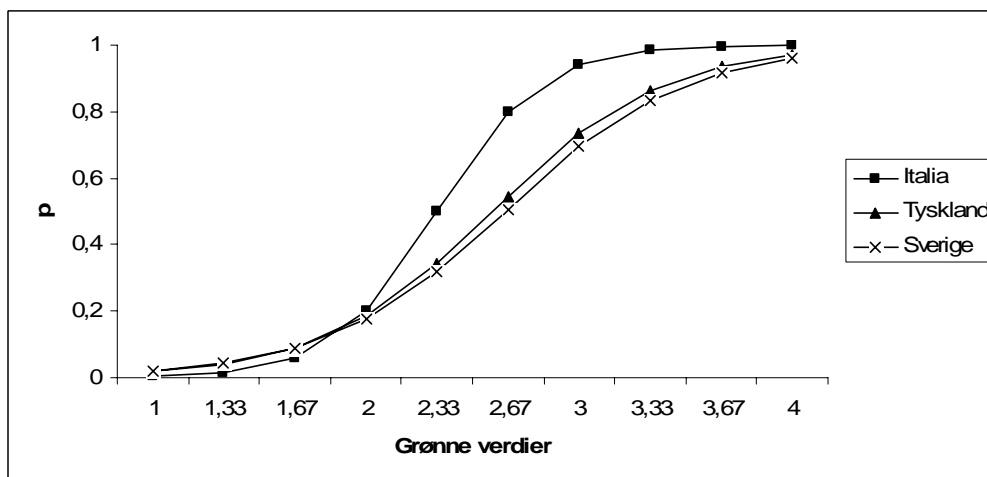
Selv om oddsraten utgjør det sentrale effektmålet i logistisk regresjon, er ofte sannsynligheter lettere å forstå. Jeg har derfor regnet ut sannsynligheten for å stemme på det grønne partiet for de ulike verdiene på den grønne indeksen, illustrert ved figur 4.1a og 4.1b.

Figur 4.1: Sannsynlighet for stemme på grønt parti etter grønne verdier.

a) 1990

b) 1999/2000

Figur 4.1a og 4.1b viser at jo mer grønne verdiorienteringer man har, jo større er sannsynligheten for å stemme på det grønne partiet. For eksempel vil det være nesten 60 prosent sannsynlighet for at tyske og svenske respondenter som plasserer seg på verdien 3 på den grønne verdiindeksen, stemmer på det grønne partiet i 1990, og rundt 70 prosent sannsynlighet i 1999/2000. For de italienske respondentene er sannsynligheten enda høyere.

Som en ser er de ulike kurvene S-formet, noe som er ganske typisk for dikotome avhengige variabler. Grunnen til dette er at når sannsynligheten har nådd en høy verdi, kan den per definisjon ikke stige så mye mer når den uavhengige variabelen fortsetter å øke, og omvendt i motsatt ende av skalaen. Dette er fordi sannsynligheten per definisjon ikke kan være større enn én eller mindre enn null (Skog 2004:354).

Jeg vil så presentere resultatene fra den logistiske regresjonen for de landene som ikke har et relevant grønt parti. Her forventer jeg å finne følgende sammenheng mellom grønne verdier og partivalg:

Hypotese 9: I land uten et relevant grønt parti vil velgere som vektlegger grønne verdier være tilbøyelig til å stemme på venstresosialistiske partier.

Tabell 4.9: Resultater fra logistisk regresjon av variabelen venstresosialistisk parti/ikke venstresosialistisk parti på variabelen grønne verdier.

a) 1990

Land	B	SE(B)	A	Wald	Sig.	OR
Nederland	1,452	0,257	-7,047	31,839	0,000	4,270
Danmark	0,732	0,166	-3,815	19,424	0,000	2,079
Spania	0,229	0,098	-2,431	2,655	0,103	1,257

Kritisk verdi 5 % nivå: 3,841

b) 1999/2000

Land	B	SE(B)	A	Wald	Sig.	OR
Nederland	1,173	0,173	-4,803	46,181	0,000	3,233
Danmark	0,970	0,167	-4,591	33,613	0,000	2,639
Spania	0,650	0,260	-4,176	6,236	0,013	1,915

Kritisk verdi 5 % nivå: 3,841

Tabell 4.9a og 4.9b viser at regresjonskoeffisienten B er signifikant på 5 % nivå for samtlige land, med unntak av Spania i 1990. Her har altså ikke grønne verdier noen betydning for hvorvidt man velger å stemme på det venstresosialistiske partiet. I de øvrige tilfellene indikerer B-koeffisienten at sammenhengen mellom variablene er positiv. Oddsen for å stemme på venstresosialistiske partier vil derfor øke når den grønne verdivariabelen øker.

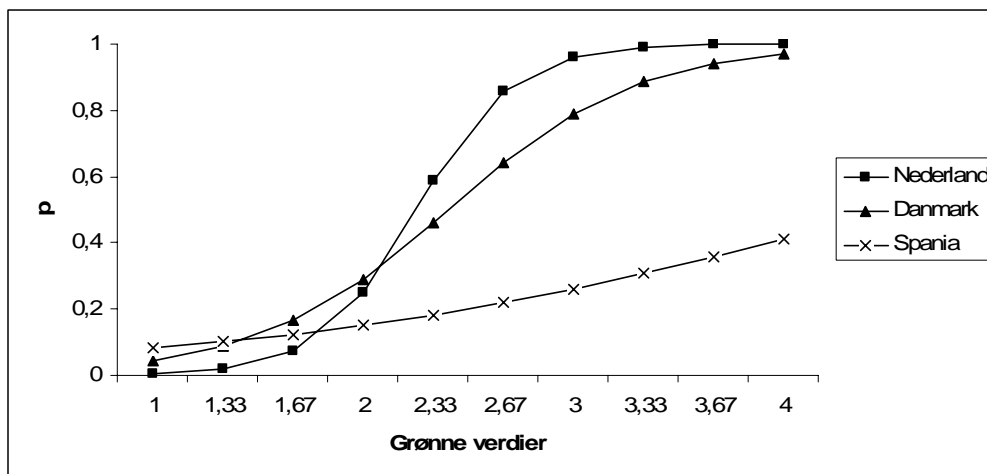
Nederland har den klart høyeste oddsraten i 1990-undersøkelsen. For hver enhet den grønne verdivariabelen øker med, øker oddsen for å stemme på det venstresosialistiske partiet Groen Links med en faktor på 4,270. I Danmark er denne faktoren på 2,079 i den samme

undersøkelsen. Resultatene fra 1999/2000 viser at oddsen for å stemme på det venstresosialistiske partiet i Nederland blir 3,233 ganger større når den grønne verdiindeksen øker med én enhet. Oddsraten i Danmark er 2,639, mens den i Spania er på 1,915. I både Danmark og Spania har oddsraten økt fra 1990 til 1999/2000, mens den har blitt lavere i Nederland. Likevel har grønne verdier fremdeles sterkest effekt i Nederland. En mulig forklaring på at Nederland, særlig i 1990-undersøkelsen, skiller seg ut, kan være at det venstresosialistiske partiet Groen Links er et ”grønnere” parti sammenlignet med tilsvarende parti i Danmark og Spania. Selv om Groen Links er klassifisert som et venstresosialistisk parti, kan det som tidligere nevnt også argumenteres for at partiet tilhører den grønne partifamilien. I tillegg viser Knutsens (1994:22) resultater at Groen Links er det venstresosialistiske partiet i Vest-Europa som har de mest ”grønne” velgere.

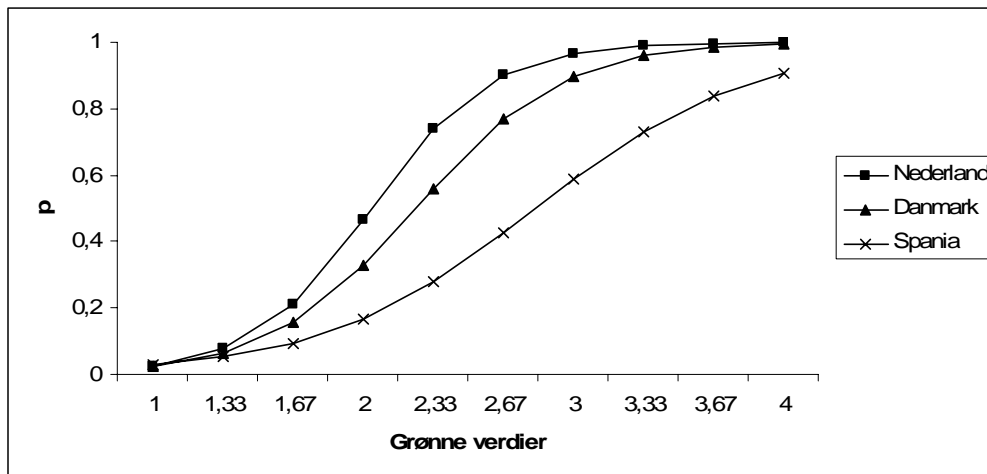
Ifølge resultatene vil oddsen for å stemme på venstresosialistiske partier øke for velgere som vektlegger grønne verdier, og hypotese 9 får dermed støtte i datamaterialet, med unntak av i Spania i 1990. Figur 4.2a og 4.2b illustrerer hvor stor sannsynligheten er for å stemme på venstresosialistiske partier etter hvor man plasserer seg på den grønne verdiindeksen.

Figur 4.2: Sannsynlighet for å stemme på venstresosialistiske partier etter grønne verdier.

a) 1990

b) 1999/2000

Som påpekt ovenfor finnes det ingen signifikant sammenheng mellom grønne verdier og hvorvidt man velger å stemme på det venstresosialistiske partiet i Spania i 1990-undersøkelsen, noe som illustreres i figur 4.2a. Selv når spanske respondenter har den mest grønne verdiorienteringen (verdi 4), er sannsynligheten for å stemme på det venstresosialistiske partiet kun 0,41. For øvrig viser figurene at velgere som vektlegger grønne verdier har stor tilbøyelighet til å stemme på venstresosialistiske partier.

4.4 Oppsummering og diskusjon av resultater fra den bivariante analysen

Resultatene fra den bivariante analysen viser for det første at verdiutviklingsprosessen i de seks undersøkelseslandene ikke har beveget seg i forventet retning hva gjelder grønne verdier. Verdiendringsprosessen innebærer en overgang fra fokus på økonomisk vekst og materiell velstand blant individene til større vektlegging av verdier som livskvalitet og ikke-økonomiske forhold. Som en følge av dette er det derfor også grunn til å forvente at en endring i retning av mer grønne verdier har funnet sted i mine undersøkelsesland. Tabell 4.1 viser imidlertid at dette ikke er tilfelle. Respondentene i samtlige land har fått mindre positive holdninger til natur- og miljøvern i løpet av 1990-tallet, og hypotese 1 får dermed ikke støtte i datamaterialet.

Analysen av sammenhengen mellom de sosiostrukturelle variablene og den grønne verdiindeksen støtter opp om flere av de aktuelle hypotesene. Hypotese 2 om at kvinner vektlegger grønne verdier i større grad enn menn, får imidlertid ikke støtte. Resultatene viser nemlig at det ikke finnes noen signifikant lineær sammenheng mellom kjønn og grønne

verdier. Unntaket er Danmark, og Sverige i 1999/2000, der en svak positiv sammenheng indikerer at henholdsvis danske og svenske kvinner har noe mer grønne verdiorienteringer enn danske og svenske menn. Dette sistnevnte resultatet er i overensstemmelse med de funnene som Inglehart og Norris (2003:99) viser til om at kvinner har fått mer venstreorienterte verdier enn menn. Men for de øvrige landene finnes det altså ikke noen forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder vektleggingen av grønne verdier.

Hypotese 3 som skisserer at de yngre generasjonene vektlegger grønne verdier i større grad enn de eldre, får støtte i datamaterialet. Her er det Tyskland og Spania som har de største forskjellene mellom yngre og eldre generasjoners plassering på den grønne verdiindeksen. Resultatene stemmer overens med Ingleharts forventninger om at de yngre generasjonene vil være mer opptatt av ikke-økonomiske forhold sammenlignet med de eldre. Inglehart (1990:103) viser til at disse forskjellene mellom generasjonene er et resultat av et ”intergenerasjonelt” skifte der verdiendringene først og fremst har funnet sted blant de yngste generasjonene. Hvorvidt dette er tilfelle for mine funn, eller om forskjellene er et resultat av livssykluseffekt, er vanskelig å si noe om.

Resultatene fra den bivariate analysen gir full støtte til hypotese 4. I følge denne hypotesen vil personer med høy utdanning vektlegge grønne verdier i større grad enn personer med lav utdanning. Samtlige korrelasjoner mellom utdanning og grønne verdier er signifikante og positive, og resultatene viser at Nederland og Tyskland har de største forskjellene mellom høyt og lavt utdannede når det gjelder vektlegging av grønne verdier. Sammenhengen mellom utdanning og grønne verdier er altså som forventet, og kan sies å være i overensstemmelse med Ingleharts teori i den forstand at utdanning gir positivt utslag på grønne verdier. Også i dette tilfellet er det imidlertid vanskelig å vurdere om Ingleharts *forklaring* på en slik sammenheng gjelder for mine funn. Som nevnt legger Inglehart først og fremst vekt på utdanning som en indikator på forholdene under oppveksten, selv om han understreker at utdanning også kan være en indikator på kognitiv utvikling og kunnskap. Både Knutsen (1982:156) og Aardal (1993:426-427) fremholder at det kan være grunn til å legge mer vekt på utdanningens betydning i seg selv, enn som et mål på økonomisk sikkerhet under oppveksten.

Også den siste sosiostrukturelle variabelen, inntekt, har betydning for vektleggingen av grønne verdier. Sverige er det eneste landet som ikke har noen signifikant sammenheng

mellom inntekt og grønne verdier. I de andre landene er korrelasjonen positiv. Disse resultatene støtter med andre ord opp om hypotese 5, som indikerer at personer med høy inntekt vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav inntekt. De største forskjellene mellom lavtlønnede og høytlønnede har Tyskland både i 1990- og 1999/2000-undersøkelsen.

En sammenligning av styrken på gjennomsnittskorrelasjonen for de sosiostrukturelle variablene viser at utdanning korrelerer høyest med grønne verdier. Deretter følger inntekt og alder, mens kjønn har den klart laveste korrelasjonen. Gjennomsnittskorrelasjonen for alle de fire variablene holder seg relativt stabil fra 1990 til 1999/2000. Samlet sett viser analysen av de sosiostrukturelle variablene at yngre personer med høy utdanning og høy inntekt vektlegger grønne verdier i størst grad, mens kjønn ikke ser ut til å spille noen særlig rolle for vektleggingen av disse verdiene.

Videre har jeg sett nærmere på sammenhengen mellom grønne verdier og partivalg. Disse resultatene viser for det første at grønne verdier har fått økt betydning for partivalg i perioden 1990 til 1999/2000 i de seks aktuelle landene, noe som støtter opp om hypotese 6. Det at velgernes verdiorienteringer knyttet til nye stridsspørsmål generelt har fått en mer sentral betydning for valg av parti, kan ut i fra mine resultater sies å være tilfelle også for grønne verdier spesielt. Resultatene avviker imidlertid noe fra funnene Knutsen og Kumlin (2005:135-140) gjør i sin undersøkelse. I den bivariante analysen finner de en nedgang i korrelasjonen mellom en såkalt økologi/vekst-orientering og partivalg på 1990-tallet for flere av undersøkelseslandene. Med hensyn til grønne verdiers effekt på partivalg, viser også analyseresultatene mine at det ikke er noen forskjeller mellom land med et relevant grønt parti og land uten et slikt parti.

Analyseresultatene støtter også opp om hypotese 7. I Sverige, Italia og Tyskland, som alle har et relevant grønt parti, fant jeg at oddsen for å stemme ved valg øker når den grønne verdiindeksen øker. Grønne verdier hadde imidlertid ingen signifikant effekt på valgdeltakelse i Nederland, Spania og Danmark. Dette er land som ikke har noe relevant grønt parti. Resultatene tyder altså på at i land med et relevant grønt parti vil personer som vektlegger grønne verdier i større grad stemme ved valg, enn i land uten et relevant grønt parti.

Hypotesene (8 og 9) som ble skissert om hvilke partier de ”grønne” velgerne stemmer på i henholdsvis land som har et relevant grønt parti og land som ikke har dette, får stort sett støtte i materialet. Resultatene for Sverige, Tyskland og Italia, som alle har et relevant grønt parti, viser at dersom man vektlegger grønne verdier, øker oddsen for å stemme på det grønne partiet. Denne sammenhengen blir også sterkere i perioden 1990 til 1999/2000. Av disse tre landene finner vi at grønne verdier har sterkest effekt i Italia. En mulig forklaring på dette kan være at italienske velgere i større grad stemmer ut i fra ideologisk overbevisning. En annen mulighet kan være at det er få andre alternativer å stemme på for de ”grønne” velgerne i Italia. For de tre landene som ikke har noe relevant grønt parti, forventer jeg at velgere som vektlegger grønne verdier vil være tilbøyelig til å stemme på venstresosialistiske partier. Funnene viser at dette er tilfelle for samtlige land, med unntak av Spania i 1990, ettersom oddsen for å stemme på venstresosialistiske partier øker når den grønne verdivariabelen øker. Denne sammenhengen er klart sterkest i Nederland. En grunn til dette kan være at det venstresosialistiske partiet Groen Links er ”grønnere” enn de tilsvarende partiene i Danmark og Spania, og at de velgerne som prioriterer grønne verdier dermed vil være mer tilbøyelig til å stemme på dette partiet.

En sammenligning av resultatene for alle de seks landene viser ingen klar tendens til at velgere som vektlegger grønne verdier vil være mer tilbøyelig til å stemme på det grønne partiet i land som har et slikt parti, enn på venstresosialistiske partier i land som ikke har et relevant grønt parti, og omvendt. Dette illustreres for eksempel ved at Italia og Nederland, som er land henholdsvis med og uten et relevant grønt parti, har den høyeste oddsraten. Tilsvarende har Sverige og Spania den laveste oddsraten.

Samlet sett kan disse analyseresultatene sies å stemme overens med Ingleharts (1977:243) forventninger om at personer som er opptatt av postmaterialistiske mål vil være tilbøyelig til å stemme på de nye venstrepartiene. Resultatene kan også sies å være i tråd med Knutsens (1994:41-42) funn, som viser at det er de grønne og de venstresosialistiske partiene som har støtte blant de mest ”grønne” velgerne.

5 Multivariat analyse

I den bivariate analysen undersøkte jeg korrelasjonene mellom grønne verdier og partivalg. De fleste sosiale fenomener, som dannelsen av partipreferanser, er imidlertid påvirket av en rekke ulike faktorer. Sammenhengen mellom sosial struktur og partivalg har som kjent stått sentralt i valgforskningen. I dette kapitlet skal jeg derfor gjennomføre en multivariat analyse av partivalg, der alle de uavhengige variablene i oppgaven inkluderes. Som tidligere nevnt gir en slik modell et mer fullstendig bilde av det fenomenet som studeres. Jeg ønsker å undersøke nærmere hvor stor forklaringskraft henholdsvis den totale modellen, de grønne verdiene og de sosiostrukturelle variablene samlet sett har for partivalg i de respektive undersøkelseslandene, og hvordan forklaringskraften eventuelt har endret seg i løpet av 1990-tallet. Resultatene for hvert enkelt land presenteres først. Deretter følger en oppsummering og sammenligning av de landspesifikke funnene.

5.1 Sosial struktur, grønne verdier og partivalg

I tabellene som følger oppgis Nagelkerkes Pseudo R^2 for sosial struktur, grønne verdier og den totale modellen i både 1990 og 1999/2000.

Tabell 5.1: Sverige: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).

	Sosial struktur	Grønne verdier	Modellen totalt
1990	0,099	0,047	0,147
1999/2000	0,215	0,066	0,265

Tabell 5.1 viser resultatene for Sverige. Her har de sosiostrukturelle variablene samlet sett fått økt forklaringskraft for partivalg i perioden 1990 til 1999/2000³⁰. Det samme er tilfelle for de grønne verdiene. Sammenlignet med sosial struktur har imidlertid de grønne verdiene, særlig i 1999/2000, betydelig mindre forklaringskraft. Modellen totalt sett (sosial struktur og grønne verdier) har også fått økt forklaringskraft i løpet av 1990-tallet.

³⁰ Noe av denne økningen skyldes at inntekt er inkludert i 1999/2000, men ikke i 1990, ettersom spørsmålet om inntekt ikke ble stilt i EVS 1990 i Sverige. Da jeg utelukket inntekt fra sosial struktur også i 1999/2000, ble Nagelkerkes R^2 rapportert til 0,183.

Tabell 5.2: Danmark: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).

	Sosial struktur	Grønne verdier	Modellen totalt
1990	0,176	0,060	0,211
1999/2000	0,126	0,082	0,205

Resultatene i tabell 5.2 viser for det første at sosial struktur har fått mindre forklaringskraft for partivalg i Danmark i løpet av 1990-tallet. Dette kan slås fast ved å observere endringen i Nagelkerkes R^2 fra 1990 til 1999/2000. Sosial struktur har likevel større forklaringskraft enn de grønne verdiene, selv om det også må påpekes at denne forskjellen har blitt mindre i den siste undersøkelsen. Grønne verdier har fått økt forklaringskraft fra første til andre tidspunkt i analysen. For modellen totalt sett har forklaringskraften for partivalg blitt noe redusert i den samme perioden.

Tabell 5.3: Tyskland: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).

	Sosial struktur	Grønne verdier	Modellen totalt
1990	0,107	0,018	0,115
1999/2000	0,170	0,035	0,197

I Tyskland har de sosiostrukturelle variablene samlet sett fått økt forklaringskraft for partivalg, ettersom Nagelkerkes R^2 er rapportert til 0,107 i 1990 og 0,170 i 1999/2000-undersøkelsen. Også de grønne verdiene forklarer en større del av variansen til den avhengige variabelen i 1999/2000 sammenlignet med 1990. Forklaringskraften til den totale modellen øker fra 0,115 i den første undersøkelsen til 0,197 i den siste undersøkelsen, i følge tabell 5.3.

Tabell 5.4: Nederland: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).

	Sosial struktur	Grønne verdier	Modellen totalt
1990	0,215	0,067	0,263
1999/2000	0,129	0,069	0,187

Tabell 5.4 viser for det første at sosial struktur har fått mindre forklaringskraft for partivalg i Nederland i perioden 1990 til 1999/2000, men har likevel større forklaringskraft enn grønne verdier. De grønne verdienes påvirkning på partivalg har økt svakt i samme periode. Modellens samlede forklaringskraft har imidlertid blitt redusert fra 0,263 i 1990 til 0,187 i 1999/2000.

Tabell 5.5: Italia: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).

	Sosial struktur	Grønne verdier	Modellen totalt
1990	0,184	0,041	0,210
1999/2000	0,104	0,052	0,159

Også i Italia har forklaringskraften til sosial struktur på partivalg blitt redusert i løpet av 1990-tallet, i følge tabell 5.5. De grønne verdiene har økt sin forklaringskraft, men har likevel mindre forklaringskraft enn de sosiostrukturelle variablene. Forklaringskraften til modellen totalt sett har blitt redusert i den samme tidsperioden fra 0,210 til 0,159.

Tabell 5.6: Spania: Sosial struktur, grønne verdier og den totale modellens forklaringskraft for partivalg i 1990 og 1999/2000 (Nagelkerkes R^2).

	Sosial struktur	Grønne verdier	Modellen totalt
1990	0,148	0,019	0,167
1999/2000	0,187	0,023	0,227

Resultatene for Spania i tabell 5.6 viser at de sosiostrukturelle variablene samlet sett har noe større forklaringskraft i 1999/2000 sammenlignet med 1990. I likhet med de andre undersøkelseslandene har sosial struktur større forklaringskraft enn grønne verdier også i Spania. Forklaringskraften til de grønne verdiene har imidlertid økt i løpet av 1990-tallet. Det samme er også tilfelle for modellen totalt sett.

5.2 Oppsummering og diskusjon av resultater fra den multivariate analysen

Et av funnene som Lipset og Rokkan (1967) gjorde da de så utover det politiske landskapet på begynnelsen av 1960-tallet, var at de vesteuropeiske partisystemene hadde holdt seg svært stabile over flere tiår. En viktig grunn til dette var den vedvarende og sterke påvirkningen som sosial struktur hadde på partivalg. I følge Inglehart (1984:26) har det imidlertid funnet sted en overgang fra en situasjon der politisk polarisering har blitt definert ut i fra sosial struktur, til en ny epoke karakterisert av verdibasert politisk atferd. Gjennom komparative studier av vesteuropeiske land mellom 1970 og 1985 viste Inglehart (1990:260-261) at sosial klasse fikk stadig mindre betydning for folks partivalg, mens verdier ble mer og mer viktig.

Den multivariate analysen viser varierende resultater for undersøkelseslandene når det gjelder hvilken forklaringskraft sosial struktur har for partivalg. I Danmark, Nederland og Italia

finner jeg en nedgang i forklaringskraften til sosial struktur i løpet av 1990-tallet, noe som kan sies å være i tråd med Ingleharts teori. Mer overraskende er da resultatene for Sverige, Tyskland og Spania sett i lys av Ingleharts funn, ettersom sosial struktur får økt forklaringskraft for partivalg i perioden 1990 til 1999/2000 i disse landene. En mulig forklaring på dette kan være forskjeller i operasjonaliseringen. I de nevnte komparative studiene til Inglehart er sosial klasse operasjonalisert ved fars yrke, eget yrke, inntekt og utdanning. Av disse er utdanning og inntekt blant mine mål på sosial struktur, og i tillegg har jeg altså inkludert variablene kjønn og alder. Det kan tenkes at disse forskjellene har gitt utslag på resultatene for flere av undersøkelseslandene, slik at den forventede utviklingen for sosial strukturs forklaringskraft for partivalg ikke gjør seg gjeldende i deler av mine analyseresultater. På den annen side viser også Knutsen og Kumlins (2005:149-151) undersøkelse varierende resultater hva gjelder strukturelle variablers forklaringskraft for partivalg. I tre av undersøkelseslandene synker forklaringskraften til sosial struktur. For de resterende landene er imidlertid ikke tendensen like entydig, ettersom forklaringskraften her både øker og synker i løpet av 1990-tallet.

Resultatene fra analysen viser også at sosial struktur har betydelig større forklaringskraft enn grønne verdier i samtlige land. I denne sammenheng er det viktig å påpeke at grønne verdier bare utgjør en del av verdiorienteringene knyttet til "den nye politikken", som Inglehart forventer at gradvis vil erstatte de tradisjonelle sosiostrukturelle konfliktene. Dersom jeg også hadde inkludert andre verdiorienteringer i min analyse, hadde jeg trolig funnet en større forklaringskraft for verdier. Samtidig indikerer resultatene at de sosiostrukturelle variablene fremdeles har betydning for hvilket parti velgerne i de seks landene stemmer på.

Som forventet ut i fra resultatene i forrige analysekapittel, viser Nagelkerkes R^2 at grønne verdier har fått økt forklaringskraft for partivalg i løpet av 1990-tallet i samtlige land. Disse resultatene er altså i tråd med Ingleharts teori, og de funnene han gjorde i sine komparative undersøkelser. Som nevnt helt innledningsvis i oppgaven, peker også Knutsen og Kumlin (2005:155) på at "ny politikk"-verdier generelt har fått økt betydning for partivalg i det lange løp. De finner imidlertid ikke en slik tendens i 1990-årene i fire av fem undersøkelsesland. En sammenligning av de landspesifikke funnene tyder på at det ikke er noen forskjeller mellom land med og uten et relevant grønt parti når det gjelder grønne verdiers forklaringskraft for partivalg, noe resultatene i det første analysekapitlet også viste.

Til sist har jeg også undersøkt hvor stor forklaringskraft den totale modellen har for partivalg i de ulike landene. I denne modellen er både sosial struktur og grønne verdier inkludert. Jeg forventer derfor at denne modellen vil ha den største forklaringskraften, noe resultatene fra analysen også viser er tilfelle. Hva gjelder variasjoner over tid, finner jeg at den totale modellen har fått redusert forklaringskraft i Danmark, Nederland og Italia i perioden 1990 til 1999/2000. Denne utviklingen skyldes nedgangen i forklaringskraften til sosial struktur i disse landene, ettersom resultatene viste at de grønne verdiene hadde fått økt forklaringskraft i den samme perioden. I Sverige, Tyskland og Spania har modellens totale forklaringskraft for partivalg økt i løpet av 1990-tallet. Innenfor det enkelte land er denne forklaringskraften størst i Nederland i 1990, og minst i Tyskland. I 1999/2000 har derimot den totale modellen størst forklaringskraft for partivalg i Sverige, og minst forklaringskraft i Italia.

6 Avslutning

Det overordnede spørsmålet som har blitt forsøkt besvart i denne oppgaven, er hvilken betydning grønne verdier har for partivalg. I den forbindelse har jeg for det første sett nærmere på hvilken effekt grønne verdier har på velgernes partivalg. Videre har jeg undersøkt i hvor stor grad velgere som vektlegger grønne verdier stemmer ved valg, og hvilke partier de ”grønne” velgerne er tilbøyelig til å stemme på. Hvem de ”grønne” velgerne kan sies å være, har også blitt undersøkt.

Problemstillingen har blitt belyst i forhold til variasjoner over tid, og mellom land med og uten et relevant grønt parti. Den aktuelle tidsperioden har vært fra 1990 til 1999/2000, og undersøkelseslandene har bestått av Sverige, Danmark, Tyskland, Nederland, Italia og Spania. Ingleharts teori om ”den stille revolusjon” har vært utgangspunktet for oppgaven. Jeg vil nå oppsummere de mest sentrale funnene fra analysen, før jeg kommer med noen avsluttende kommentarer rundt resultatene, begrensninger ved oppgaven og muligheter for videre forskning.

6.1 Oppsummering av empiriske hovedfunn

I analysen startet jeg med å kartlegge de ulike landenes plassering på den grønne verdiindeksen i 1990 og 1999/2000. Dette ble gjort for å undersøke om det har funnet sted en endring i retning av mer grønne verdier, noe jeg forventet på bakgrunn av Ingleharts beskrivelse av den verdimeslige endringsprosessen i avanserte industrisamfunn. Resultatene viste imidlertid at samtlige land hadde en lavere gjennomssnittskåre på den grønne verdiindeksen i 1999/2000 sammenlignet med 1990, noe som betyr at respondentene har fått mindre positive holdninger til natur- og miljøvern. Verdiendringsprosessen kan derfor ikke sies å ha beveget seg i forventet retning i løpet av 1990-tallet hva gjelder grønne verdier i de seks undersøkelseslandene.

Videre så jeg nærmere på bivariate sammenhenger mellom de fire sosiostrukturelle variablene kjønn, alder, utdanning og inntekt, og grønne verdier, for å belyse hvilke sosiale grupperinger som har størst tilbøyelighet til å vektlegge grønne verdier. Resultatene viste for det første at det ikke finnes noen særlige forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder prioriteringen av grønne verdier. Kun i Danmark, og i Sverige i 1999/2000, fikk hypotesen om at kvinner

vektlegger grønne verdier i større grad enn menn, støtte. Hva gjelder sammenhengen mellom alder og grønne verdier fant jeg signifikante korrelasjoner for alle de seks landene. Disse resultatene peker i retning av at de yngre generasjonene vektlegger grønne verdier i større grad enn de eldre. Den sterkeste sammenhengen fant jeg mellom utdanning og grønne verdier. Her var samtlige korrelasjoner signifikante og positive, og hypotesen om at personer med høy utdanning vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav utdanning, fikk dermed støtte i datamaterialet. Til sist undersøkte jeg også sammenhengen mellom inntekt og grønne verdier. Forventningen om at personer med høy inntekt vektlegger grønne verdier i større grad enn personer med lav inntekt fikk stort sett støtte i materialet. Sverige var det eneste landet hvor det ikke var noen signifikant sammenheng mellom disse variablene. Analyseresultatene tyder altså på at yngre velgere med høyere utdanning og inntekt vil vektlegge grønne verdier i størst grad, mens kjønn ikke ser ut til å ha noen særlig betydning for prioriteringen av disse verdiene.

Bivariate sammenhenger mellom grønne verdier og partivalg ble deretter kartlagt, for å undersøke hvilken betydning grønne verdier har for partivalg. Disse resultatene viste for det første at grønne verdier har fått økt betydning for partivalg i perioden 1990 til 1999/2000 i alle de seks undersøkelseslandene. De sterkeste korrelasjonene mellom grønne verdier og partivalg fant jeg i Nederland og Danmark, mens Spania og Tyskland hadde de svakeste korrelasjonene. Resultatene tyder på at det ikke er noen forskjeller mellom de landene som har et relevant grønt parti og de landene som ikke har dette, med hensyn til hvilken effekt grønne verdier har på valg av parti.

Når det gjelder sammenhengen mellom grønne verdier og hvorvidt man velger å delta ved valg, fant jeg imidlertid variasjoner mellom land med og uten et relevant grønt parti. For Sverige, Tyskland og Italia viste resultatene at dersom man vektlegger grønne verdier, øker sjansen for å stemme ved valg. I Danmark, Nederland og Spania fant jeg derimot ingen signifikant sammenheng mellom grønne verdier og valgdeltakelse. Disse resultatene peker altså i retning av at personer som vektlegger grønne verdier i større grad vil stemme ved valg i land som har et relevant grønt parti, enn i land uten et slikt parti.

Til sist i den bivariate analysen undersøkte jeg hvilke partier de ”grønne” velgerne er tilbøyelig til å stemme på. I tråd med forventningene viste resultatene for det første at velgere som vektlegger grønne verdier, vil være tilbøyelig til å stemme på det grønne partiet i land

som har et slikt parti. For det andre viste resultatene at ”grønne” velgere vil være tilbøyelig til å stemme på de venstresosialistiske partiene i de landene som ikke har noe relevant grønt parti. Et unntak fra disse resultatene var Spania i 1990-undersøkelsen, der jeg ikke fant noen signifikant sammenheng mellom grønne verdier og hvorvidt man velger å stemme på det venstresosialistiske partiet. En sammenligning av resultatene for alle undersøkelseslandene viste ingen tendens til skille mellom land med og uten et relevant grønt parti, når det gjelder hvor stor tilbøyeligheten er til å stemme på henholdsvis grønne og venstresosialistiske partier.

Videre gjennomførte jeg en multivariat analyse for å kunne gi et mer dekkende bilde av partivalg i mine seks undersøkelsesland. I denne delen av analysen ble alle de uavhengige variablene i oppgaven inkludert. Slik fikk jeg undersøkt hvilken forklaringskraft den totale modellen har for partivalg i de aktuelle landene. I tillegg så jeg på forklaringskraften til grønne verdier og sosial struktur hver for seg. Resultatene viste for det første ingen entydige tendenser når det gjelder hvilken betydning sosial struktur har for partivalg. I Danmark, Nederland og Italia har sosial struktur fått mindre forklaringskraft for partivalg i løpet av 1990-tallet, mens forklaringskraften har økt i Sverige, Tyskland og Spania. For samtlige land fant jeg imidlertid at sosial struktur har større forklaringskraft for partivalg sammenlignet med de grønne verdiene. Hva gjelder de grønne verdiene, viste resultatene en økning i forklaringskraft fra 1990 til 1999/2000 i de seks landene. Til sist fant jeg at den totale modellen har fått redusert forklaringskraft i Danmark, Nederland og Italia, mens den har økt sin forklaringskraft for partivalg i de tre andre landene. Generelt tyder disse resultatene på at det ikke er noe klart skille mellom de landene som har et relevant grønt parti, og de landene som ikke har et slikt parti.

6.2 Avsluttende kommentarer

Som påpekt helt innledningsvis er en av valgforskningens sentrale oppgaver å undersøke hvilke faktorer som er relevante for dannelsen av individuelle partipreferanser. I denne oppgaven har fokuset blitt rettet mot grønne verdier som forklaringsfaktor for partivalg. Bakgrunnen for dette er forventninger om at verdiorienteringer knyttet til nye stridsspørsmål har fått en mer sentral betydning for valg av parti. Den politiske utviklingen i de senere år er av Ronald Inglehart (1977; 1984; 1990) beskrevet som en overgang fra klassebasert til verdibasert politisk atferd. Gjennom teorien om ”den stille revolusjon” forklarer Inglehart hvordan en gradvis, men omfattende verdiendringsprosess har funnet sted i vestlige industrisamfunn. Denne verdimeslige endringsprosessen innebærer en overgang fra

økonomiske og materialistiske verdier til mer estetiske og postmaterialistiske verdier, og de grønne verdiene kan knyttes til en slik endringsprosess.

Ingleharts teori kan til en viss grad sies å være en riktig beskrivelse av den politiske utviklingen i de seks undersøkelseslandene på 1990-tallet, slik det fremgår av mine analyseresultater. På den ene siden viser resultatene at det ikke har funnet sted en endring i retning av mer grønne verdier i løpet av 1990-tallet, noe en skulle forvente ut i fra Ingleharts teori. I tillegg viser resultatene heller ingen klare tendenser til at sosial struktur har fått mindre forklaringskraft for partivalg i løpet av 1990-tallet. Som nevnt ovenfor finner jeg en slik utvikling bare i tre av mine undersøkelsesland, samtidig som de sosiostrukturelle variablene fremdeles ser ut til å ha relativt stor forklaringskraft for partivalg, i hvert fall sammenlignet med de grønne verdiene.

På den annen side viser analyseresultatene at grønne verdier har fått økt betydning for partivalg i den samme perioden i alle de seks landene, noe som er i tråd med Ingleharts teori om at velgernes verdiorienteringer knyttet til nye stridsspørsmål stadig vil få mer å si for valg av parti. Også funnene som viser at de "grønne" velgerne er tilbøyelig til å stemme på grønne og venstresosialistiske partier, kan sies å stemme overens med Ingleharts teori, ettersom Inglehart forventer at personer som er opptatt av postmaterialistiske mål vil ha større tilbøyelighet til å stemme på de nye venstrepartiene. I tillegg viser analyseresultatene at forventningene, på bakgrunn av Ingleharts teori, om hvilke sosiale grupperinger som vil ha størst tilbøyelighet til å prioritere grønne verdier, i stor grad gjør seg gjeldende.

På bakgrunn av analyseresultatene for de seks undersøkelseslandene ser tendensen ut til å gå i retning av at grønne verdier blir en stadig viktigere forklaringsfaktor for hvilket parti velgerne identifiserer seg med. Dette betyr imidlertid ikke at man kan dra slutninger som at grønne partier vil få økt oppslutning. Stemmegivning, og dernest partisystemet, kan ikke enkelt deduseres ut i fra verdier, eller konfliktlinjer generelt. Grunnen til dette er at den politiske konteksten som skapes av elitene, eller politiske entreprenører som Sartori (1990:179) kaller dem, påvirker hvilken betydning konfliktlinjene får. Ut i fra strategier velger elitene hvilke parti som skal dannes, og langs hvilke konfliktlinjer det skal mobiliseres. Flere av analyseresultatene i oppgaven illustrerer dette. For eksempel finner jeg at korrelasjonen mellom grønne verdier og partivalg i Tyskland er blant de laveste, til tross for det grønne partiets sterke posisjon i landet. Tilsvarende viser resultatene at grønne verdier har størst

betydning for partivalg i Nederland og Danmark, som begge er land uten et relevant grønt parti. Man kan altså ikke på bakgrunn av konfliktlinjene automatisk slutte hvordan politikken vil bli seende ut.

Et annet poeng i denne sammenheng er hvordan man ”fanger opp” de grønne verdiene. I denne oppgaven har jeg sett på hvordan grønne verdier kommer til uttrykk gjennom partivalg. Som jeg var inne på i teorikapitlet, kommer imidlertid disse verdiene også til uttrykk på andre måter, for eksempel gjennom nye politiske deltakelsesformer, som direkte aksjoner, og deltakelse i miljøorganisasjoner. Nederland er blant de landene der miljøbevisstheten blant innbyggerne er størst, men landet har ikke noe relevant grønt parti. Analyseresultatene tyder på at det venstresosialistiske partiet Groen Links fanger opp mange av de ”grønne” velgerne i Nederland. Samtidig er som nevnt 20 prosent av befolkningen medlem i miljøorganisasjon, noe som indikerer at de grønne verdiene ikke bare kommer til uttrykk gjennom partivalg, men også gjennom annen ”grønn” atferd.

Denne studien har vært begrenset til *grønne* verdiers betydning for partivalg. De grønne verdiene utgjør bare en del av verdiorienteringene som kan knyttes til ”den nye politikken”. Som påpekt helt innledningsvis i oppgaven, velger Knutsen (1994:3-7) å måle verdiorienteringene innenfor ”ny politikk” ved hjelp av tre dimensjoner. I tillegg til grønne verdier inkluderer Knutsen en materialisme-/postmaterialismedimensjon og en frihetlig/autoritær dimensjon. Selv om denne analysen har vist at grønne verdier har fått økt betydning for partivalg i løpet av 1990-tallet, er forklaringskraften til de grønne verdiene relativt svak sammenlignet med de sosiostrukturelle variablenes samlede forklaringskraft. Som jeg var inne på i forrige kapittel, ville imidlertid verdier trolig fått en større forklaringskraft for partivalg dersom jeg også hadde inkludert andre verdidimensjoner i min analyse. I tillegg ville jeg fått et bedre mål på ”ny politikk”-verdier generelt. Den totale verdimodellen som Knutsen og Kumlin (2005:154-155) opererer med i sin undersøkelse, viser seg å ha større forklaringskraft for partivalg sammenlignet med sosial struktur i tre av fem undersøkelsesland. Bare i ett av landene har sosial struktur større effekt enn verdiorienteringer, mens i det siste undersøkelseslandet er forklaringskraften til sosial struktur og verdier omtrent den samme. I en ny studie kunne det derfor være interessant å inkludere også andre verdidimensjoner.

Videre har problemstillingen i denne oppgaven blitt undersøkt på bakgrunn av data fra seks vesteuropeiske land. Blant disse finner vi både land som har et relevant grønt parti, og land som ikke har dette. I tillegg har både nordiske, kontinentale og søreuropeiske land vært representert. Resultatene fra analysen av disse seks landene viser samlet sett ingen entydige tendenser for de ulike gruppene av land. Som det fremkommer av oversikten over de vesteuropeiske landene i innledningskapitlet, er det en rekke land som er utelukket fra denne analysen. Med andre ord kan studien med fordel utvides til å inkludere flere vesteuropeiske land. Utveksling av data mellom European Values Study og World Values Survey legger dessuten til rette for komparative studier på tvers av kontinenter og kulturer. Selv om verdiendringsprosessen først og fremst har funnet sted i vesteuropeiske land, og det er i disse landene flere grønne partier har oppnådd suksess, vil det likevel være interessant å undersøke hvilken betydning grønne verdier har for partivalg også i land utenfor Vest-Europa. Som Inglehart (1997:143) påpeker, impliserer teorien om "den stille revolusjon" at verdiendringsprosessen også vil finne sted i andre land som utvikler høy grad av materiell velstand og avanserte sosiale velferdsnettverk.

Hvorvidt man kan snakke om endringer over tid fra 1990 til 1999/2000 når det gjelder grønne verdiers betydning for partivalg, har stått sentralt i denne oppgaven. Resultatene fra analysen har gitt en pekepinn på hvilken retning utviklingen på 1990-tallet har tatt. Denne tidsperioden kan imidlertid sies å være relativt kort, sett i lys av at verdiendringsprosessen beskrives som en gradvis prosess. Knutsen og Kumlin (2005:157) viser i sin undersøkelse også til svingninger over tid for verdiers effekt på partivalg. Etersom jeg bare har brukt data fra to tidspunkter, har jeg ikke kunnet kartlegge eventuelle svingninger i utviklingen. I en senere studie vil det derfor være interessant å inkludere flere tidspunkter. Nyere data vil samtidig kunne gi et svar på hvordan utviklingen har vært i de senere årene, og hvilken betydning grønne verdier har for partivalg i dag. Dette vil være særlig interessant å undersøke tatt i betraktning den oppmerksomheten miljøspørsmål har fått den siste tiden.

7 Litteratur

- Berglund, Sten og Lindstrøm, Ulf (1978): *The Scandinavian Party System(s): A Comparative Study*. Lund: Studentlitteratur.
- Biorcio, Roberto (2002): "Italy", *Environmental Politics* 11 (1): 39-62.
- Broughton, David og Donovan, Mark (red.) (1999): *Changing Party Systems in Western Europe*. London: Pinter.
- Burchell, Jon (2002): *The Evolution of Green Politics: Development and Change within European Green Parties*. London: Earthscan Publications Ltd.
- Carter, Neil (2001): *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christophersen, Knut-Andreas (2006): *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*, 3. utg. Oslo: Unipub forlag.
- Dalton, Russel J. (2002): *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, 3. utg. New York: Chatham House Publishers.
- Daniels, Philip (1999): "Italy: Rupture and Regeneration?" s. 71-95 i Broughton, David og Donovan, Mark (red.), *Changing Party Systems in Western Europe*. London: Pinter.
- De Graaf, Nan Dirk og Evans, Geoffrey (1996): "Why are the Young More Postmaterialist? A Cross-National Analysis of Individual and Contextual Influences on Postmaterial Values", *Comparative Political Studies* 28 (4): 608-635.
- Garner, Robert (2000): *Environmental Politics: Britain, Europe and the Global Environment*, 2. utg. Basingstoke: MacMillan Press Ltd.
- Goul Andersen, Jørgen (1990): "Denmark: Environmental Conflict and the "Greening" of the Labour Movement", *Scandinavian Political Studies* 13(2): 185-210.
- Halman, Loek (2001): *The European Values Study: A Third Wave. Source book of the 1999/2000 Values Study Surveys*. Tilburg: EVS, WORK, Tilburg University.
- Heidar, Knut og Berntzen, Einar (1998): *Vesteuropeisk politikk: Partier, regjeringsmakt, styreform*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, 7. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holliday, Ian (1997): "Living on the Edge: Spanish Greens in the Mid-1990s", *Environmental Politics* 6(3): 168-175.

- Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1984): "The Changing Structure of Political Cleavages in Western Society" s. 25-69 i Dalton, Russel J, Flanagan, Scott C. og Beck, Paul A. (red.), *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald og Norris, Pippa (2003): *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacobsen, Dag Ingvar (2005): *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, 2. utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jeffery, Charlie (1999): "Germany: From Hyperstability to Change?" s. 96-117 i Broughton, David og Donovan, Mark (red.), *Changing Party Systems in Western Europe*. London: Pinter.
- Knutsen, Oddbjørn (1982): *Materialisme og post-materialisme: En kritisk empirisk analyse av Ronald Ingleharts teori om "Den stille revolusjonen"*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Rapport 10/82.
- Knutsen, Oddbjørn (1988): "Partipolitiske skillelinjer i avanserte industrisamfunn", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 29 (2): 155-175.
- Knutsen, Oddbjørn (1990): "The Materialist/Post-Materialist Value Dimension as a Party Cleavage in the Nordic Countries", *West European Politics* (13): 258-273.
- Knutsen, Oddbjørn (1994): *Value Orientations and Party Choice: A Comparative Study of the Impact of Old Politics and New Politics Value Orientations on Voting Intention*. Oslo: Institutt for statsvitenskap. Forskningsrapport 02/94.
- Knutsen, Oddbjørn (1995): "Party Choice" s. 461-491 i Van Deth, Jan W. og Scarbrough, Elinor (red.), *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Knutsen, Oddbjørn (2004): *Social Structure and Party Choice in Western Europe: A Comparative Longitudinal Study*. New York: Palgrave Macmillan.
- Knutsen, Oddbjørn og Kumlin, Staffan (2005): "Value Orientations and Party Choice" s. 125-166 i Thomassen, Jacques (red.), *The European Voter: A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Koff, Sondra Z. og Koff, Stephen P. (2000): *Italy: From the First to the Second Republic*. London: Routledge.

- Lipset, Seymour M. og Rokkan, Stein (1967): "Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction" s. 1-64 i Lipset, Seymour M. og Rokkan, Stein (red.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- Midtbø, Tor (2007): *Regresjonsanalyse for samfunnsvitere: Med eksempler i SPSS*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Müller-Rommel, Ferdinand (1989): "Green Parties and Alternative Lists under Cross National Perspective" s. 5-19 i Müller-Rommel (red.), *New Politics in Western Europe: The Rise and Success of Green Parties and Alternative Lists*. Boulder: Westview Press.
- Nas, Masja (1995): "Green, Greener, Greenest" s. 275-300 i Van Deth, Jan W. og Scarbrough, Elinor (red.), *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Nyberg, Anders (1999): *Miljømonitor: stabilitet og endring i forbrukernes miljøengasjement*. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning. Rapport nr. 6.
- Oskarson, Maria (2005): "Social Structure and Party Choice" s. 84-105 i Thomassen, Jacques (red.), *The European Voter: A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Radcliffe, James (2000): *Green Politics: Dictatorship or Democracy?* Houndmills: Palgrave.
- Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rokeach, Milton (1973): *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse: Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rootes, Christopher (1997): "Environmental movements and green parties in western and eastern Europe" s. 319-348 i Redclift, Michael og Woodgate, Graham (red.), *The International Handbook of Environmental Sociology*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Rootes, Christopher (2003): "The Transformation of Environmental Activism: An Introduction" s. 1-19 i Rootes, Christopher (red.), *Environmental Protest in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Rose, Richard og Urwin, Derek (1969): "Social Cohesion, Political Parties and Strains in Regimes", *Comparative Political Studies* 2 (1): 7- 67.
- Sartori, Giovanni (1990): "The Sociology of Parties: A Critical Review" s. 150-182 i Mair, Peter (red.), *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press.

Scarborough, Elinor (1995): "Materialist-Postmaterialist Value Orientations" s. 123-158 i Van Deth, Jan W. og Scarborough, Elinor (red.), *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.

Skog, Ole-Jørgen (2004): *Å forklare sosiale fenomener: En regresjonsbasert tilnærming*, 2. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Thomassen, Jacques (2005): "Introduction" s. 1-21 i Thomassen, Jacques (red.), *The European Voter: A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Tufte, Per Arne (2000): *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning. Arbeidsnotat nr. 8

Tufte, Per Arne (2007): "Multinomisk og ordinal logistisk regresjon" s. 146-170 i Eikemo, Terje Andreas og Clausen, Tommy Høyvard (red.), *Kvantitativ analyse med SPSS: En praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Van Deth, Jan W. og Scarborough, Elinor (1995): "The Concept of Values" s. 21-47 i Van Deth, Jan W. og Scarborough, Elinor (red.), *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.

Aardal, Bernt (1993): *Energi og miljø: Nye stridsspørsmål i møte med gamle strukturer*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Rapport 15/93.

Aardal, Bernt (1994): "Hva er en politisk skillelinje? En begrepsmessig grenseoppgang", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 35 (2): 218-250.

Aardal, Bernt (1999): *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget.

Internettressurser:

European Values Study (2008a): *The 1990 and 1999/2000 survey*.
<http://www.europeanvalues.nl/> [19. mars 2008]

European Values Study (2008b): *The project*. <http://www.europeanvalues.nl/> [19. mars 2008]

Eurostat (2008): *First demographic estimates for 2007*.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-08-003/EN/KS-QA-08003-EN.PDF [16.mai 2008]

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (2008): *Verdistudier*.
<http://www.nsd.uib.no/data/verdistudier/> [19. mars 2008]

Parties and Elections in Europe (2008a): *Sweden*. <http://www.parties-and-elections.de/sweden2.html> [8. februar 2008]

Parties and Elections in Europe (2008b): *Denmark*. <http://www.parties-and-elections.de/denmark2.html> [8. februar 2008]

Parties and Elections in Europe (2008c): *Germany*. <http://www.parties-and-elections.de/germany2.html> [8. februar 2008]

Parties and Elections in Europe (2008d): *Netherlands*. <http://www.parties-and-elections.de/netherlands2.html> [8. februar 2008]

Parties and Elections in Europe (2008e): *Italy*. <http://www.parties-and-elections.de/italy2.html> [8. februar 2008]

Parties and Elections in Europe (2008f): *Spain*. <http://www.parties-and-elections.de/spain2.html> [20. mars 2008]

8 Appendiks

8.1 Frekvenstabeller: grønne variabler

Tabell 8.1: Frekvensfordeling for variabelen B001³¹.

a) 1990

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Helt uenig	79	7,5	27	2,6	366	10,6	43	4,2	144	7,1	226	8,6
Uenig	109	10,4	131	12,7	1015	29,5	141	13,9	459	22,7	633	24,0
Enig	458	43,7	456	44,3	1433	41,7	536	52,7	1014	50,2	1082	41,0
Helt enig	370	35,3	393	38,2	374	10,9	289	28,4	335	16,6	524	19,9
Missing	31	3,0	23	2,2	249	7,2	8	0,8	66	3,3	172	6,5
Sum	1047	100,0	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Helt uenig	101	10,0	58	5,7	782	38,4	49	4,9	137	6,9	129	10,8
Uenig	112	11,0	149	14,6	579	28,4	208	20,7	529	26,5	348	29,0
Enig	551	54,3	480	46,9	499	24,5	586	58,4	1022	51,1	527	43,9
Helt enig	241	23,7	292	28,5	91	4,5	156	15,6	204	10,2	126	10,5
Missing	10	1,0	44	4,3	85	4,2	4	0,4	108	5,4	70	5,8
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

Tabell 8.2: Frekvensfordeling for variabelen B002³².

a) 1990

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Helt uenig	124	11,8	65	6,3	399	11,6	61	6,0	237	11,7	309	11,7
Uenig	113	10,8	241	23,4	1038	30,2	255	25,1	643	31,9	812	30,8
Enig	392	37,4	427	41,5	1490	43,4	492	48,4	872	43,2	1007	38,2
Helt enig	394	37,6	270	26,2	280	8,1	192	18,9	213	10,6	360	13,7
Missing	24	2,3	27	2,6	230	6,7	17	1,7	53	2,6	149	5,7
Sum	1047	100,0	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Helt uenig	95	9,4	105	10,3	837	41,1	75	7,5	260	13,0	149	12,4
Uenig	138	13,6	239	23,4	615	30,2	372	37,1	824	41,2	442	36,8
Enig	494	48,7	424	41,4	431	21,2	453	45,2	713	35,7	451	37,6
Helt enig	283	27,9	218	21,3	71	3,5	99	9,9	125	6,3	88	7,3
Missing	5	0,5	37	3,6	82	4,0	4	0,4	78	3,9	70	5,8
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

³¹ "Dersom jeg er sikker på at pengene blir brukt for å forhindre miljøforurensning, vil jeg godta lavere lønn".

³² "For min del er det greit å øke skatten dersom den ekstra skatten blir brukt til å forhindre miljøforurensning".

Tabell 8.3: Frekvensfordeling for variabelen B003³³.

a) 1990

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Helt enig	132	12,6	86	8,3	716	20,8	60	5,9	817	40,5	1004	38,1
Enig	234	22,3	204	19,8	979	28,5	130	12,8	722	35,8	861	32,7
Uenig	315	30,1	544	52,8	1177	34,2	608	59,8	395	19,6	529	20,1
Helt uenig	342	32,7	165	16,0	313	9,1	206	20,3	29	1,4	86	3,3
Missing	24	2,3	31	3,0	252	7,3	13	1,3	55	2,7	157	6,0
Sum	1047	100,0	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Helt enig	116	11,4	109	10,7	648	31,8	64	6,4	824	41,2	494	41,2
Enig	314	30,9	186	18,2	707	34,7	169	16,8	742	37,1	486	40,5
Uenig	378	37,2	511	50,0	428	21,0	662	66,0	328	16,4	148	12,3
Helt uenig	190	18,7	176	17,2	153	7,5	103	10,3	36	1,8	24	2,0
Missing	17	1,7	41	4,0	100	4,9	5	0,5	70	3,5	48	4,0
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

Tabell 8.4: Frekvensfordeling for variabelen E020³⁴.

a) 1990

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dårlig	22	2,1	29	2,8	698	20,3	50	4,9	28	1,4	58	2,2
Verken/eller	83	7,9	126	12,2	551	16,0	180	17,7	112	5,6	190	7,2
Bra	935	89,3	847	82,2	2175	63,3	780	76,7	1875	92,9	2369	89,8
Missing	7	0,7	28	2,7	13	0,4	7	0,7	3	0,1	20	0,8
Sum	1047	100,0	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dårlig	29	2,9	34	3,3	285	14,0	119	11,9	17	0,9	44	3,7
Verken/eller	133	13,1	143	14,0	320	15,7	216	21,5	200	10,0	75	6,3
Bra	812	80,0	760	74,3	1365	67,0	663	66,1	1747	87,4	1047	87,3
Missing	41	4,0	86	8,4	66	3,2	5	0,5	36	98,2	34	2,8
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

³³ "Regjeringen må kunne redusere miljøforurensningene, men uten at det skal koste meg noe".

³⁴ "Kan du si om du mener følgende endring vil være bra, dårlig eller at det ikke vil spille noen rolle for deg: det blir lagt vekt på å føre en enklere livsstil?".

8.2 Frekvenstabeller: sosiostrukturelle variabler

Tabell 8.5: Frekvensfordeling for variabelen kjønn.

a) 1990

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mann	539	51,5	516	50,1	1615	47,0	441	43,4	965	47,8	1247	47,3
Kvinne	490	46,8	514	49,9	1822	53,0	576	56,6	1053	52,2	1390	52,7
Missing	18	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sum	1047	100,0	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mann	505	49,8	504	49,3	877	43,1	491	49,0	959	48,0	584	48,7
Kvinne	510	50,2	519	50,7	1159	56,9	510	50,8	1041	52,1	616	51,3
Missing	-	-	-	-	-	-	2	0,2	-	-	-	-
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

Tabell 8.6: Frekvensfordeling for variabelen alder.

a) 1990

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
15-24	153	14,6	151	14,7	464	13,5	137	13,5	372	18,4	501	19,0
25-34	199	19,0	225	21,8	690	20,1	218	21,4	441	21,9	564	21,4
35-44	200	19,1	200	19,4	629	18,3	248	24,4	385	19,1	509	19,3
45-54	192	18,3	167	16,2	591	17,2	153	15,0	328	16,3	427	16,2
55-64	141	13,5	123	11,9	452	13,2	133	13,1	290	14,4	363	13,8
65+	108	10,3	164	15,9	611	17,8	128	12,6	202	10,0	273	10,4
Missing	54	5,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sum	1047	100,0	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
15-24	127	12,5	106	10,4	185	9,1	48	4,8	229	11,5	170	14,2
25-34	207	20,4	210	20,5	342	16,8	225	22,4	450	22,5	252	21,0
35-44	185	18,2	206	20,1	391	19,2	252	25,1	341	17,1	198	16,5
45-54	203	20,0	198	19,4	280	13,8	201	20,0	313	15,7	169	14,1
55-64	157	15,5	136	13,3	358	17,6	113	11,3	332	16,6	183	15,3
65+	136	13,4	167	16,3	478	23,5	163	16,3	335	16,8	228	19,0
Missing	-	-	-	-	2	0,1	1	0,1	-	-	-	-
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

Tabell 8.7: Frekvensfordeling for variabelen utdanning³⁵.

a) 1990

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
< 12 år	2	0,2	2	0,2	-	-	42	4,1	412	20,4	508	19,3
13 år	18	1,7	5	0,5	-	-	39	3,8	14	0,7	135	5,1
14 år	52	5,0	167	16,2	939	27,3	81	8,0	308	15,3	529	20,1
15 år	57	5,4	29	2,8	424	12,3	94	9,2	49	2,4	142	5,4
16 år	74	7,1	52	5,0	816	23,7	121	11,9	66	3,3	203	7,7
17 år	55	5,3	41	4,0	332	9,7	111	10,9	76	3,8	100	3,8
18 år	130	12,4	53	5,1	204	5,9	83	8,2	121	6,0	216	8,2
19 år	73	7,0	92	8,9	152	4,4	71	7,0	492	24,4	77	2,9
20 år	91	8,7	122	11,8	68	2,0	62	6,1	94	4,7	92	3,5
21+ år	460	43,9	447	43,4	462	13,4	308	30,3	363	18,0	543	20,6
Missing	35	3,3	20	1,9	40	1,2	5	0,5	23	1,1	92	3,5
Sum	1047	100,0	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
< 12 år	7	0,7	4	0,4	5	0,2	15	1,5	378	18,9	236	19,7
13 år	10	1,0	37	3,6	30	1,5	16	1,6	88	4,4	42	3,5
14 år	42	4,1	186	18,2	440	21,6	49	4,9	207	10,4	212	17,7
15 år	47	4,6	80	7,8	278	13,7	66	6,6	101	5,1	54	4,5
16 år	41	4,0	172	16,8	528	25,9	107	10,7	67	3,4	105	8,8
17 år	36	3,5	213	20,8	239	11,7	95	9,5	67	3,4	41	3,4
18 år	97	9,6	108	10,6	87	4,3	86	8,6	203	10,2	89	7,4
19 år	71	7,0	106	10,4	123	6,0	78	7,8	281	14,1	29	2,4
20 år	45	4,4	62	6,1	40	2,0	62	6,2	86	4,3	38	3,2
21+ år	554	54,6	47	4,6	255	12,5	424	42,3	478	23,9	250	20,8
Missing	65	6,4	8	0,8	11	0,5	5	0,5	44	2,2	104	8,7
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

³⁵ "Ved hvilken alder fullførte du/regner du med å fullføre din heltidsutdanning? Ikke regn med lærlingtid".

Tabell 8.8: Frekvensfordeling for variabelen inntekt³⁶.

a) 1990

	Sverige ³⁷		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1			90	8,7	524	15,2	91	8,9	45	2,2	131	5,0
2			92	8,9	569	16,6	59	5,8	177	8,8	116	4,4
3			86	8,3	544	15,8	68	6,7	539	26,7	219	8,3
4			90	8,7	328	9,5	73	7,2	360	17,8	386	14,6
5			91	8,8	307	8,9	91	8,9	172	8,5	515	19,5
6			99	9,6	303	8,8	83	8,2	82	4,1	351	13,3
7			49	4,8	231	6,7	76	7,5	32	1,6	275	10,4
8			105	10,2	188	5,5	83	8,2	10	0,5	143	5,4
9			107	10,4	119	3,5	79	7,8	5	0,2	74	2,8
10			87	8,4	149	4,3	87	8,6	2	0,1	64	2,4
Missing			134	13,0	175	5,1	227	22,3	594	29,4	363	13,8
Sum	-	-	1030	100,0	3437	100,0	1017	100,0	2018	100,0	2637	100,0

b) 1999/2000

	Sverige		Danmark		Tyskland		Nederland		Italia		Spania	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	14	1,4	90	8,8	52	2,6	10	1,0	231	11,6	98	8,2
2	78	7,7	92	9,0	303	14,9	32	3,2	171	8,6	136	11,3
3	120	11,8	119	11,6	413	20,3	59	5,9	125	6,3	166	13,8
4	151	14,9	77	7,5	346	17,0	74	7,4	161	8,1	113	9,4
5	121	11,9	80	7,8	202	9,9	114	11,4	158	7,9	96	8,0
6	92	9,1	88	8,6	122	6,0	187	18,6	155	7,8	95	7,9
7	111	10,9	160	15,6	57	2,8	176	17,5	142	7,1	39	3,3
8	91	9,0	43	4,2	29	1,4	128	12,8	122	6,1	40	3,3
9	68	6,7	84	8,2	15	0,7	55	5,5	100	5,0	16	1,3
10	127	12,5	75	7,3	15	0,7	99	9,9	148	7,4	6	0,5
Missing	42	4,1	115	11,2	482	23,7	69	6,9	487	24,4	395	32,9
Sum	1015	100,0	1023	100,0	2036	100,0	1003	100,0	2000	100,0	1200	100,0

³⁶ "Her er en inntektsskala. Vi ønsker å vite hvilken kategori din husholdning tilhører ut i fra bruttoinntekt. Med bruttoinntekt mener vi samlet inntekt før eventuelle fradragposter og skatt".

³⁷ Som tidligere nevnt ble ikke spørsmålet om inntekt stilt i EVS 1990 i Sverige.